

วารสาร

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Journal of Humanities and Social Sciences
Loei Rajabhat University

ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2569)

Vol. 9 No. 1 January - June 2026

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
Faculty of Humanities and Social Sciences Loei Rajabhat University

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Journal of Humanities and Social Sciences Loei Rajabhat University

ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2569)

Vol. 9 No. 1 July - December 2026

ISSN : 3088 – 1919 (Online)

วัตถุประสงค์

เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ ตลอดจนองค์ความรู้ทางด้านสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ขอบเขต

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย รับผิดชอบตีพิมพ์ บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทความทบทวนวรรณกรรม ด้านสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดังต่อไปนี้ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ, สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ, สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร, สาขาวิชาภาษาไทย, สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน, สาขาวิชาดิจิทัลอาร์ต, สาขาวิชาทัศนศิลป์, สาขาวิชาดนตรี, สาขาวิชานิติศาสตร์, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ การเมือง และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ที่ปรึกษา

ดร.เยาวพา กองเกตุ	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิชัย มะลิตัน	รองคณบดีฝ่ายวิชาการ
อาจารย์มนตรี คำวัน	รองคณบดีฝ่ายบริหาร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธีรวัฒน์ วงศ์วรรณ	รองคณบดีฝ่ายพัฒนานักศึกษา

ผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความประจำฉบับ (Peer Reviews)

รองศาสตราจารย์ ดร.ณิชา วัชรกุลพงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
รองศาสตราจารย์ ดร.ปวีศร เลิศธรรมเทวี	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รองศาสตราจารย์ ดร.พรสวรรค์ ศิริกิจญาณภรณ์	ข้าราชการบำนาญ
รองศาสตราจารย์ ดร.สัณฐิรักษ์ ปัญวัฒนลิขิต	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
รองศาสตราจารย์รณภพ เตชะวงศ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์วัชรินทร์ เจริญหล่อ	มหาวิทยาลัยปทุมธานี
รองศาสตราจารย์สิทธิกร ศักดิ์แสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญภา วงศ์ไพศาลสิริกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมเกียรติ สมานหัตถ์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
	วิทยาเขตสุรินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เชาวลิต สมพงษ์เจริญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกาญจน์ อนันทรวัน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐฐานุช เมฆรา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นงลักษณ์ อานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพดล อีระวงศ์ภิญโญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญาพัชญ์ ตีบวงษา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรวิไล อัยดำรงธรรม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ราชันย์ นิลวรรณภา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หิรัญ จักรเสน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศรเดช มณีภาค
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำพร แสงไชยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์จิตรลดา ไชยะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุญนำ ไสภากุทก
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิไลพรรณ เจสสะวะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สงกรานต์ สมจันทร์
ดร.กฤษฎา ศุภกิจไพศาล
ดร.พัชรินทร์ บุรณะกร
ดร.พิมพ์พรณ จันทรวง
ดร.ภูมิ เพชรกาญจนางค์
ดร.สุรียา คำกุนะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์
รองศาสตราจารย์ตรีเนตร สาระพงษ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มานิตย์ ไศกค้อ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์จุมพล ชื่นจิตต์ศิริ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรชัยนุกูล นุ่นภูบาล
ดร.กนกพร นาสมตริก ชิมิโอนิกะ
ดร.กิตติธันต์ ญาณพิสิษฐ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีล้านช้าง
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

บรรณาธิการ

ดร.เยาวพา กองเกตุ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิษณุ มะลิตัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

เจ้าหน้าที่ประจำวารสาร

นางสาวสุภาพร เมืองจันทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

เจ้าของ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

234 ถนนเลย-เชียงคาน ตำบลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเลย 42000

โทร 0 4283 5224-8 ต่อ 43100 โทรสาร 0 4283 5230

Email : Huso@lru.ac.th

เว็บไซต์วารสาร : <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/husolru>

กำหนดออก: ปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

ปีที่เผยแพร่ พ.ศ.2569

ISSN 3088 – 1919 (Online)

การเผยแพร่ เผยแพร่เป็นวารสารอิเล็กทรอนิกส์ ผ่านเว็บไซต์วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/husolru>

คำชี้แจง

บทความที่จะได้รับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยนั้น ต้องผ่านการพิจารณาให้ความคิดเห็นรวมทั้งตรวจแก้ไขทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งไม่ทราบชื่อผู้สนับสนุนและไม่ทราบชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ (Double Blind Peer Review) ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องที่กองบรรณาธิการวารสารฯ คัดสรรก่อนลงพิมพ์ไม่น้อยกว่า 2 – 3 ท่านต่อบทความ

- ข้อความ ข้อคิดเห็น หรือข้อค้นพบ ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยเป็นของผู้เขียน ซึ่งจะต้องรับผิดชอบต่อผลทางกฎหมายใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากบทความและงานวิจัยนั้น ๆ โดยมีใช้ความรับผิดชอบของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- ข้อความที่ปรากฏในวารสารฉบับนี้เป็นความคิดเห็นของผู้เขียนแต่ละท่าน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และกองบรรณาธิการ ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยและไม่มีส่วนรับผิดชอบใดๆ
- คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ขอให้ผู้อ่านอ้างอิงในกรณีที่ท่านคัดลอกเนื้อหาบทความในวารสารฉบับนี้

บทบรรณาธิการ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เป็นวารสารที่นำเสนอผลงานบทความทางวิชาการ บทความวิจัย และวิจารณ์หนังสือของนักวิชาการ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษาในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์และสาขาอื่น ๆ ในด้านสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ดังต่อไปนี้ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ,สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ,สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร,สาขาวิชาภาษาไทย,สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน,สาขาวิชาจิตตอลารต์,สาขาวิชาทัศนศิลป์,สาขาวิชาดุริยางคศิลป์,สาขาวิชานิติศาสตร์,สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อการเผยแพร่ผลงานแก่ผู้สนใจต่อไป

สำหรับนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา หรือผู้สนใจที่มีผลงาน และมีความประสงค์จะเผยแพร่ผลงาน สามารถส่งผลงานของท่านตามหัวข้อ และแบบฟอร์มของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย โดยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จะส่งผลงานของท่านให้ผู้ทรงคุณวุฒิอ่านและประเมินผลงานของท่านเพื่อให้ผลงานของท่านเป็นที่ยอมรับการเผยแพร่ต่อไป

ขอขอบคุณผู้เขียน ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะที่ปรึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องตลอดจนผู้อ่านที่ให้ความสนใจจนทำให้วารสารฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2569) จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางวิชาการ หากมีข้อบกพร่องประการใด คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ยินดีน้อมรับคำแนะนำเพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป

กองบรรณาธิการ

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
บทความวิจัย	
มาตรการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงในอาหารสำหรับโคเนื้อแบบมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในจังหวัดบุรีรัมย์	1
Measures to control Leanness - Enhancing agents in feed for beef cattle with participation of entrepreneurs and related sectors in Buriram Province ศุภัทธ ศรีวิพัฒน์, และสรารวุฒิ แก้วศรี, Suphatut Srivipatana, and Sarawut Kaewsri	
แนวทางการป้องกันและปราบปรามการทุจริตจากการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารงานพัสดุภาครัฐ โดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน	16
Guidelines for Preventing and Suppressing Corruption from Procurement and Government Supplies Management Using Public Sector Participation Guidance ลลิตา ถาวรพงศ์พันธ์ Ralita Thawonphongpan	
ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ.	28
The Draft Gender Equality Act (Version ..), B.E. ศศิธร อินโต Sasiorn Into	
การบังคับใช้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา	42
The Enforcement of Good Governance Guidelines in Higher Education Institutions สิงหา พนมรักษ์, จิตรดารมย์ รัตนวุฒิ, และฉัตตมาศ วิเศษสินธุ์ Singha Panomrak, Jiddarom Ruttanawut and Chattamat Wisetsin	

เนื้อหา	หน้า
บทความวิจัย (ต่อ)	
การพัฒนาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา (พ.ศ. 2570) ตามแนวคิดผลลัพธ์การเรียนรู้ ระดับหลักสูตรบนฐานข้อมูลจากผู้ใช้อย่างบัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย Curriculum Development of the Bachelor of Arts Program in Chinese at Nakhon Ratchasima Rajabhat University (2027) Based on Program Learning Outcomes Informed by Employers and Stakeholders ธีรวัฒน์ การโสภา Teerawat Karnsopa	56
การออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขน The design of costumes from discarded fabric inspired by the PHI KHON traditional performance ชฎานันท์ คชอินทร์, ชนัญญา คงยืน Chayanant Kodchain and Chanunya Khongyuen	69
บทความวิชาการ	
ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานยุคเปลี่ยนผ่านในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” Social Memories of Isan Society in Transition in the Novella “Khopon” ณัฐกรณ์ สร้อยสนธิ์ และพัชลิน จินนุ่น Natthakorn Soison and Phatchalin Jeennoon	84
การเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์: รากฐานของสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม Respecting Human Dignity: The Foundation of Peace and Coexistence in a Multicultural Society นัทธมน ราชเสน, ฤทัยชนนี สิทธิชัย, และจิรัชยา เจียวัก Nuttamon Ratchasen, Ruthaychonnee Sittichai, and Jirachaya Jeawkok	97
หลักเกณฑ์และคำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย	110
แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อรับพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย	265

มาตรการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงในอาหารสำหรับโคเนื้อแบบมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในจังหวัดบุรีรัมย์

Measures to control Leanness - Enhancing agents in feed for beef cattle with participation of entrepreneurs and related sectors in Buriram Province

ศุภธัช ศรีวิวัฒน์¹, และสรายุทธ แก้วศรี²,
Suphatut Srivipatana¹, and Sarawut Kaewsri²

Received: August 8, 2025

Revised: December 16, 2025

Accepted: June 17, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “มาตรการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงในอาหารสำหรับโคเนื้อแบบมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในจังหวัดบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเร่งเนื้อแดงในโคเนื้อของเกษตรกรในตำบลโคกกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางควบคุม ออกแบบและพัฒนามาตรการควบคุมที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน รวมถึงจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและ แนวทางการขับเคลื่อนมาตรการที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมีกลุ่มเป้าหมาย 5 กลุ่ม ได้แก่ เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่จากสำนักงานปศุสัตว์อำเภอ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และเจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา นอกจากนี้ ใช้เครื่องมือวิเคราะห์ชุมชน ได้แก่ SWOT Analysis, TOWS Matrix และผังสาเหตุ-ผล เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและ ออกแบบมาตรการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ผลการวิจัยนำไปสู่การจัดทำ มาตรการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในระดับชุมชนที่มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และสามารถ นำไปปฏิบัติได้จริง โดยมีการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อเสนอหน่วยงานท้องถิ่น และมีศักยภาพในการ ประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะชุมชนคล้ายคลึงกันภายในจังหวัดบุรีรัมย์

คำสำคัญ: สารเร่งเนื้อแดง, โคเนื้อ, มาตรการควบคุม, การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Assistant Professor, Dr., Bachelor of Laws, Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิทยาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Assistant Professor, Dr., Science Program, Faculty of Science, Buriram Rajabhat University

Abstract

The research titled "Participatory Control Measures for Beta-Agonists in Beef Cattle Feed by Relevant Sectors in Buriram Province" aims to study the problems and factors associated with the use of beta-agonists in beef cattle by farmers in Khok Klang Subdistrict, Lamplaimat District, Buriram Province; to promote participation of farmers, community leaders, and relevant agencies in analyzing problems and identifying control approaches; to design and develop appropriate control measures for the community context; and to formulate policy recommendations and implementation guidelines that can be put into practice. This research employs Participatory Action Research (PAR) methodology with five target groups: beef cattle farmers, community leaders, officials from the District Livestock Office, public health officials, and officials from the Subdistrict Administrative Organization. The research instruments include in-depth interview forms and focus group discussion guides, with data analyzed using content analysis methods. Additionally, community analysis tools such as SWOT Analysis, TOWS Matrix, and Fishbone Diagram were used to engage the community in analyzing problems and designing appropriate control measures for beta-agonists suitable for the local context. The results of this research aim to develop community-level control measures for beta-agonists that can be practically implemented and expanded to other areas in Buriram Province.

Keywords: Beta-agonists, Beef cattle, Control measures, Participatory Action Research

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเลี้ยงโคเนื้อถือเป็นอาชีพเกษตรกรรมที่สำคัญของประเทศไทย ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีทรัพยากรด้านพื้นที่หญ้าเลี้ยงสัตว์อย่างเหมาะสม และวิถีชีวิตของประชาชนยังคงผูกพันกับการเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก จากข้อมูลของสำนักเศรษฐกิจการเกษตร (2566) ระบุว่า ความต้องการบริโภคเนื้อโคของไทยในช่วงปี พ.ศ. 2561 – 2565 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 0.15 ต่อปี แม้จะได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 และโรคลัมปี-สกิน (Lumpy Skin Disease: LSD) ในช่วง พ.ศ. 2563–2564 แต่ พ.ศ. 2565 ปริมาณความต้องการบริโภคเนื้อโคกลับเพิ่มขึ้นจาก 154,000 ตันใน พ.ศ. 2564 เป็น 251,000 ตัน หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 62.81 เนื่องจากมาตรการผ่อนคลายสถานการณ์โรคระบาด และการฟื้นตัวของภาคธุรกิจบริการ เช่น ร้านอาหาร โรงแรม และการท่องเที่ยว

ตลาดบริโภคเนื้อโคของไทยสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ ตลาดระดับสูง หมายถึงตลาดที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพ มาตรฐาน ความปลอดภัย และการตรวจสอบย้อนกลับของเนื้อโค เช่น โรงแรม ร้านอาหาร หรือผู้บริโภคที่มีกำลังซื้อสูง ส่วน ตลาดระดับกลาง หมายถึงตลาดทั่วไปที่คำนึงถึงคุณภาพและราคาในระดับเหมาะสม ขณะที่ ตลาดระดับล่าง หมายถึงตลาดชุมชนหรือช่องทางจำหน่ายที่ให้ความสำคัญกับรายย่อยและการเข้าถึงของผู้บริโภคในพื้นที่ ซึ่งลักษณะของตลาดเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อรูปแบบ

การเลี้ยงของเกษตรกร โดยตลาดระดับกลางและระดับล่างเป็นตลาดที่สำคัญในจังหวัดบุรีรัมย์ เกษตรกรส่วนใหญ่จึงนิยมเลี้ยงโคโดยใช้อาหารข้นและอาหารหยาบประกอบกัน เพื่อเร่งการเจริญเติบโตให้โคนม น้ำหนักมากขึ้นในระยะเวลาสั้น ซึ่งจะสามารถจำหน่ายได้ในราคาที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ค่าใช้จ่ายด้านอาหารสัตว์โดยเฉพาะอาหารข้น ถือเป็นต้นทุนที่สูงที่สุดในการเลี้ยงโคนม โดยคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 70 ของต้นทุนทั้งหมด (ถนอม ทาทอง และสุทธิพงศ์ อริยะพงศ์สรรค์, 2556) ด้วยเหตุนี้ เกษตรกรบางรายจึงอาจเลือกใช้วิธีการผสมสารเร่งเนื้อแดงลงในอาหารข้นหรืออาหารสำเร็จรูป เพื่อเร่งการสะสมกล้ามเนื้อ ลดไขมันใต้ผิวหนัง และทำให้เนื้อโคนมสีแดงสด ซึ่งเป็นลักษณะที่ผู้ค้าและผู้บริโภคบางกลุ่มนิยม โดยเฉพาะเมื่อต้องจำหน่ายในตลาดกลางหรือขายให้พ่อค้าคนกลางที่เน้นลักษณะภายนอกของเนื้อโคเป็นเกณฑ์ในการรับซื้อ จากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าเกษตรกรรายย่อยบางกลุ่มมีการใช้อาหารข้นผสมสารเร่งเนื้อแดง ทั้งในรูปแบบการซื้ออาหารผสมสำเร็จรูปที่อาจมีการปนเปื้อน และในบางกรณีมีพ่อค้าคนกลางนำสารดังกล่าวมาแจกจ่ายหรือแนะนำให้เกษตรกรใช้ โดยกลับมารับซื้อโคเหล่านั้นในราคาสูง ส่งผลให้การควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในระดับชุมชนเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะในกรณีของเกษตรกรรายย่อยที่อยู่นอกระบบรับรองฟาร์มมาตรฐานของกรมปศุสัตว์

แม้ว่ากฎหมายและมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในกระบวนการผลิตปศุสัตว์ เช่น กฎหมายว่าด้วยการควบคุมการฆ่าสัตว์ พ.ศ. 2559 และกฎหมายว่าด้วยการควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2558 รวมถึงประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และประกาศกรมปศุสัตว์ที่ห้ามใช้สารกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ (Beta-Agonists) เป็นส่วนผสมในอาหารสัตว์ แต่ข้อจำกัดของกฎหมาย คือ การบังคับใช้ได้เฉพาะในฟาร์มมาตรฐานที่ขึ้นทะเบียนและผู้ประกอบการรายใหญ่ ทำให้เกษตรกรรายย่อยจำนวนมากไม่ได้อยู่ภายใต้ระบบควบคุมอย่างแท้จริง การใช้สารเร่งเนื้อแดงไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพผู้บริโภค เช่น อาการกล้ามเนื้อสั่น หัวใจเต้นผิดปกติ หวหวิว ภาวะกรวย หรือวิงเวียนศีรษะ แต่ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นของประเทศในฐานะผู้ผลิตสินค้าปศุสัตว์ปลอดภัยในระดับสากล โดยเฉพาะหากพบสารตกค้างในผลิตภัณฑ์ส่งออกไปยังประเทศคู่ค้าหลัก เช่น สหรัฐอเมริกา หรือกลุ่มสหภาพยุโรป

ดังนั้น เพื่อส่งเสริมความปลอดภัยทางอาหาร (Food Safety) และสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาและพัฒนา มาตรการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในอาหารสำหรับโคเนื้อแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับชุมชน ที่เกษตรกรรายย่อยเป็นกลุ่มที่ยากต่อการเข้าถึงมาตรการภาครัฐ งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการวิเคราะห์ร่วม ออกแบบร่วม และสร้างกลไกควบคุมร่วมกับชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และพฤติกรรมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในโคเนื้อของเกษตรกรในตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดง

3. เพื่อออกแบบและพัฒนามาตรการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในโคเนื้ออย่างเหมาะสมกับบริบทของชุมชนโดยความร่วมมือของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

4. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางการขับเคลื่อนมาตรการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในระดับชุมชนหรือท้องถิ่น

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้กำหนดขอบเขตของการดำเนินงานไว้ใน 3 ด้าน ได้แก่

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยดำเนินขึ้นในพื้นที่ ตำบลโคกกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการเลี้ยงโคเนื้อเป็นจำนวนมากและมีลักษณะเกษตรกรรมรายย่อยที่อยู่ภายนอกกระบวนการควบคุมมาตรฐานฟาร์มของภาครัฐ ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการใช้สารเร่งเนื้อแดงในอาหารสำหรับโค จึงเหมาะสมที่จะใช้เป็นพื้นที่ต้นแบบในการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการควบคุมสารเร่งเนื้อแดง

2. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คือ บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับระบบการเลี้ยงโคเนื้อและกระบวนการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในพื้นที่ตำบลโคกกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยกำหนดให้ประกอบด้วยกลุ่มหลักจำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่

2.1 เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อ จำนวน 20 ราย ซึ่งคัดเลือกจากผู้มีประสบการณ์ตรงในการเลี้ยงโคเนื้อ และมีความหลากหลายในด้านขนาดของการเลี้ยง รูปแบบอาหารที่ใช้ และระบบการจัดการในแต่ละฟาร์ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนภาพรวมของสถานการณ์ในพื้นที่ได้ครอบคลุมและรอบด้าน

2.2 ผู้นำชุมชน จำนวน 15 ราย ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และประธานกลุ่มเกษตรกร ซึ่งมีบทบาทในการประสานงานกับหน่วยงานรัฐและดูแลภาพรวมของการผลิตในระดับหมู่บ้าน

2.3 เจ้าหน้าที่จากสำนักงานปศุสัตว์อำเภอลำปลายมาศ จำนวน 5 ราย ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบในการกำกับ ดูแล และส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ปลอดภัยในระดับพื้นที่

2.4 เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากหน่วยบริการปฐมภูมิหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.) จำนวน 5 ราย ซึ่งมีบทบาทในการเฝ้าระวังความปลอดภัยด้านอาหารและสุขภาพของประชาชนในชุมชน

2.5 เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลโคกกกลาง จำนวน 5 ราย ซึ่งมีหน้าที่สนับสนุนเชิงนโยบาย ทรัพยากร และการประสานงานในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

กลุ่มเป้าหมายทั้งหมดเหล่านี้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล วิเคราะห์สถานการณ์ และออกแบบมาตรการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงร่วมกันในทุกขั้นตอนของการวิจัย

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาของการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาปัญหา การใช้สารเร่งเนื้อแดงในอาหารสำหรับโคเนื้อ โดยครอบคลุมเนื้อหาใน 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่

ประการแรก คือ การศึกษาสถานการณ์การใช้สารเร่งเนื้อแดงในพื้นที่ตำบลโคกกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยวิเคราะห์บริบทของการเลี้ยงโคเนื้อ รูปแบบการให้อาหาร การจัดการฟาร์ม

ความรู้และพฤติกรรมของเกษตรกร รวมถึงปัจจัยแวดล้อม เช่น ระบบการตลาด และกลไกของพ่อค้าคนกลางที่อาจส่งเสริมให้เกิดการใช้สารต้องห้าม

ประการที่สอง คือ การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์สถานการณ์ สะท้อนปัญหา และร่วมกันคิดค้นแนวทางการแก้ไข โดยใช้เครื่องมือการวิเคราะห์ชุมชน ได้แก่ SWOT Analysis, TOWS Matrix และผังสาเหตุ-ผล (Fishbone Diagram) เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะทางที่สอดคล้องกับบริบทจริงของชุมชน

ประการที่สาม คือ การออกแบบและพัฒนามาตรการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงในอาหารสำหรับโคเนื้อ โดยมีชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นแกนกลางของการออกแบบ ผ่านเวทีสื่อสาร การให้ข้อเสนอแนะ และการกำหนดแนวทางการติดตามผลในระดับท้องถิ่น รวมถึงการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนมาตรการอย่างต่อเนื่อง และสามารถขยายผลในพื้นที่อื่นได้ในอนาคต

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ก่อให้เกิดมาตรการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงที่เป็นรูปธรรม ซึ่งออกแบบโดยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่
2. เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในพื้นที่ตำบลโคกกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับอันตรายของการใช้สารเร่งเนื้อแดงและทางเลือกที่ปลอดภัยในการเลี้ยงโคเนื้อ
3. หน่วยงานท้องถิ่นได้รับข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการขับเคลื่อนมาตรการควบคุมที่สามารถบูรณาการเข้ากับแผนพัฒนาท้องถิ่นและสามารถสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง
4. ก่อให้เกิดต้นแบบกลไกการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในระดับชุมชน ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้และขยายผลได้ทั้งในจังหวัดบุรีรัมย์และในพื้นที่อื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน
5. ชุมชนและภาคีเครือข่ายเกิดความตระหนักและความร่วมมือในการดูแลความปลอดภัยของอาหาร ซึ่งจะส่งผลดีต่อสุขภาพของผู้บริโภคและความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์โคเนื้อจากพื้นที่

บททวนวรรณกรรม

ในปัจจุบัน ปัญหาการใช้สารเร่งเนื้อแดงในอาหารสัตว์ โดยเฉพาะในโคเนื้อ เป็นประเด็นที่สร้างความวิตกกังวลทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ เนื่องจากผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสุขภาพของผู้บริโภคและความน่าเชื่อถือของระบบการผลิตอาหาร สารเร่งเนื้อแดง ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มของสารเบต้าอะโกนิสต์ (Beta-Agonists) เช่น Clenbuterol, Ractopamine และ Salbutamol มีฤทธิ์กระตุ้นการเจริญเติบโตของกล้ามเนื้อในสัตว์ ลดการสะสมไขมัน และเพิ่มอัตราการเปลี่ยนอาหารเป็นน้ำหนัก ทำให้ได้รับความนิยมในอุตสาหกรรมเลี้ยงโคเนื้อ อย่างไรก็ตาม สารกลุ่มนี้มีศักยภาพในการก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้บริโภค ทั้งในแง่ของระบบหัวใจ ฮอร์โมน และระบบประสาท โดยเฉพาะในกรณีที่เกิดการตกค้างในเนื้อสัตว์เกินระดับปลอดภัย

1. กฎหมายการใช้สารเร่งเนื้อแดงในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทย การตรวจพบสารกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ในอาหาร ถือว่าผิดกฎหมายตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 269 (พ.ศ. 2546) ซึ่งสารเร่งเนื้อแดงไม่สามารถกำจัดได้ แม้เนื้อสุกร

จะผ่านการปรุงสุกแล้ว ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นต่อสุขภาพของผู้บริโภค จึงจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานอาหารที่มีการปนเปื้อนสารเคมีกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์

พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 เป็นพระราชบัญญัติที่มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา 29 ประกอบกับมาตรา 35 มาตรา 48 และมาตรา 50 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย โดยกระทรวงสาธารณสุขออกประกาศไว้ให้อาหารทุกชนิดมีมาตรฐานโดยตรวจไม่พบการปนเปื้อนสารเคมีกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ (Beta-Agonists) และเกลือของสารกลุ่มนี้รวมถึงสารในกระบวนการสร้างและสลาย (Metabolites) ของสารกลุ่มนี้ด้วย และตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 269) พ.ศ. 2546 เรื่อง มาตรฐานอาหารที่มีการปนเปื้อนสารเคมีกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ กำหนดว่า ต้องตรวจไม่พบการปนเปื้อนสารเคมีกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ หากผลตรวจวิเคราะห์ทางห้องปฏิบัติการพบสารเร่งเนื้อแดง ถือว่าเป็นการฝ่าฝืน พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 ซึ่งมีโทษปรับตามมาตรา 60 ระวังโทษปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท

ตามกฎหมายประเทศไทยยังกำหนดมิให้มีการใช้สารเร่งเนื้อแดงในเนื้อสุกรเด็ดขาด โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและในส่วนของจังหวัดลงพื้นที่ตรวจสอบฟาร์มสุกรตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทางอย่างใกล้ชิด เพื่อปกป้องคนไทยให้บริโภคอาหารปลอดภัย เกษตรกรผู้เลี้ยงสุกรไม่ควรใช้สารเร่งเนื้อแดงในอาหารเลี้ยงสุกรเด็ดขาด เพราะผิดกฎหมาย และจากนโยบายในการคุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความปลอดภัยจากการบริโภคอาหาร สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) กำหนดมิให้มีการปนเปื้อนสารซาลบูตามอลหรือสารเร่งเนื้อแดง โดยประสานงานร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกรมปศุสัตว์และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดในการลงพื้นที่ตรวจสอบฟาร์มสุกรและเชิญจำหน่ายเนื้อสุกรทั่วประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อมิให้มีการนำสารเร่งเนื้อแดงมาใช้ในเนื้อสุกรชำแหละอันก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้บริโภค และรณรงค์ให้เกษตรกรผู้เลี้ยงสุกรทุกรายต้องปฏิบัติตามกฎหมาย อย่าเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัว ควรคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค หากพบว่ามีกรกระทำผิดจะถูกดำเนินคดีอย่างเข้มงวด ผู้บริโภคเองก่อนเลือกซื้อเนื้อสุกรควรสังเกตสีของเนื้อ หากสีแดงจัดผิดปกติไม่ควรซื้อมาบริโภค (กระทรวงสาธารณสุข, 2546)

โดยประเทศไทยออกกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเร่งเนื้อแดงในสัตว์ เพื่อควบคุมการผลิตและการจำหน่ายเนื้อสัตว์ที่ปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค โดยมีกฎหมายที่สำคัญ เช่น พระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์เพื่อจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2559 พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2558 ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2559 และประกาศกรมปศุสัตว์ พ.ศ. 2560 ซึ่งมีกระบวนการตรวจสอบและควบคุมสารเร่งเนื้อแดงทั้งในระดับฟาร์มเลี้ยงสัตว์และโรงฆ่าสัตว์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 พระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์เพื่อจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2559

พระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์เพื่อจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2559 มีวัตถุประสงค์สำคัญในการควบคุมสุขอนามัยของกระบวนการฆ่าสัตว์เพื่อการบริโภค โดยมาตรา 35 บัญญัติว่า เมื่อได้ฆ่าสัตว์แล้ว ห้ามมิให้ผู้ใดนำเนื้อสัตว์ออกจากโรงฆ่าสัตว์ก่อนที่พนักงานตรวจโรคสัตว์จะรับรองให้จำหน่ายเนื้อสัตว์นั้น หากปรากฏว่าสัตว์ที่ฆ่าเป็นโรค มีสารตกค้างที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค หรือมีลักษณะไม่เหมาะสมที่จะใช้เนื้อสัตว์นั้นเป็นอาหาร พนักงานตรวจโรคสัตว์มีอำนาจทำลายเนื้อสัตว์นั้นทั้งหมดหรือ

บางส่วน หรือสั่งให้จัดทำให้เป็นเนื้อสัตว์ที่เหมาะสมสำหรับการบริโภคก่อนได้ ทั้งนี้ การรับรองให้จำหน่ายเนื้อสัตว์ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่อธิบดีกำหนด (กรมปศุสัตว์, 2561 : 45-47)

บทลงโทษสำหรับผู้จำหน่ายเนื้อสัตว์ที่มีสารเร่งเนื้อแดงตกค้างในระดับที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภคได้ถูกกำหนดไว้ในมาตรา 68 ซึ่งมีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

1.2 พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2558

กฎหมายฉบับนี้เป็นกลไกสำคัญในการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในแหล่งต้นทาง โดยพระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2558 มาตรา 6 (3) ให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในการประกาศกำหนดชื่อ ประเภท ชนิด ลักษณะ คุณภาพ หรือมาตรฐานของอาหารสัตว์ควบคุมเฉพาะ ซึ่งในปัจจุบันได้มีการประกาศห้ามใช้สารกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ (Beta-Agonists) ทุกชนิดในอาหารสัตว์

มาตรา 56 ห้ามมิให้ผู้ใดผลิต นำเข้า หรือขายอาหารสัตว์ที่มีสารพิษ สารที่เป็นอันตรายต่อสัตว์ หรือสารที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้บริโภค โดยผู้ฝ่าฝืนมีโทษจำคุกตั้งแต่ 1-5 ปี หรือปรับตั้งแต่ 20,000-100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

1.3 ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2559

ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดลักษณะและเงื่อนไขของอาหารสัตว์ที่มีโซาอาหารสัตว์ควบคุมเฉพาะที่ห้ามผลิต นำเข้า หรือขาย พ.ศ. 2559 ได้กำหนดรายชื่อสารต้องห้ามในอาหารสัตว์โดยเฉพาะ ซึ่งรวมถึงสารกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ทุกชนิด เช่น ซาลบูตามอล (Salbutamol), คลินบูเทอรอล (Clenbuterol) และรัคโตพามีน (Ractopamine)

มาตรฐานการตรวจสอบได้กำหนดระเบียบวิธีการเก็บตัวอย่างในฟาร์มเลี้ยงสัตว์ทั้งในรูปแบบของอาหารสัตว์และน้ำดื่มของสัตว์ รวมถึงการสุ่มเก็บตัวอย่างปัสสาวะสัตว์เพื่อตรวจหาสารเร่งเนื้อแดงในห้องปฏิบัติการ (สำนักพัฒนาระบบและรับรองมาตรฐานสินค้าปศุสัตว์, 2560 : 32-35)

ขั้นตอนการปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบการฟาร์มเลี้ยงสัตว์เพื่อป้องกันการใช้สารเร่งเนื้อแดงได้ถูกกำหนดให้มีการจัดทำบันทึกข้อมูลการใช้อาหารสัตว์ การซื้อและแหล่งที่มาของอาหารสัตว์ที่ต้องตรวจสอบได้ และการเปิดให้เจ้าหน้าที่เข้าตรวจสอบฟาร์มได้โดยไม่ต้องแจ้งล่วงหน้า

1.4 ประกาศกรมปศุสัตว์ พ.ศ. 2560

ประกาศกรมปศุสัตว์ เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการรับรองฟาร์มเลี้ยงสัตว์ปลอดสารเร่งเนื้อแดงหรือสารกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ (β -Agonist) พ.ศ. 2560 กำหนดแนวทางปฏิบัติในการตรวจสอบและเฝ้าระวังสารเร่งเนื้อแดงอย่างเป็นระบบ โดยครอบคลุมทั้งระดับฟาร์มและโรงฆ่าสัตว์ มาตรการนี้มุ่งเน้นการสร้างระบบป้องกันเชิงรุกมากกว่าการแก้ไขปัญหาเมื่อพบการปนเปื้อนแล้ว

ประกาศกรมปศุสัตว์ เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการรับรองฟาร์มเลี้ยงสัตว์ปลอดสารเร่งเนื้อแดงหรือสารกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ (β -Agonist) พ.ศ. 2560 กำหนดวิธีการเก็บตัวอย่างและการตรวจวิเคราะห์หาสารเร่งเนื้อแดงในเนื้อสัตว์อย่างละเอียด โดยระบุเทคนิคการเก็บตัวอย่างจากอวัยวะเป้าหมาย ได้แก่ ตับ ไต และเนื้อ ซึ่งเป็นแหล่งสะสมของสารเร่งเนื้อแดง การตรวจวิเคราะห์จะใช้เทคนิคทั้งแบบคัดกรองเบื้องต้น (screening test) และการยืนยันผลด้วยเครื่องมือขั้นสูง (confirmatory test) เพื่อความแม่นยำ กรณีพบการใช้สารเร่งเนื้อแดงในฟาร์มหรือในเนื้อสัตว์ จะมีบทลงโทษตามที่กำหนด

ไว้ในพระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2558 และพระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์เพื่อจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2559 นอกจากนี้ ยังมีมาตรการในการเพิ่มความถี่ในการตรวจสอบฟาร์มที่เคยมีประวัติการใช้สารเร่งเนื้อแดง และการขึ้นบัญชีดำสำหรับผู้ประกอบการที่ฝ่าฝืนซ้ำ ประกาศกรมปศุสัตว์ เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการรับรองฟาร์มเลี้ยงสัตว์ปลอดสารเร่งเนื้อแดงหรือสารกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ (β -Agonist) พ.ศ. 2560 กำหนดให้มีการบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) และกรมการค้าภายใน เพื่อติดตามตรวจสอบทั้งห่วงโซ่การผลิตตั้งแต่ฟาร์มจนถึงผู้บริโภค (ภัทรพล สำเร็จดี, 2555 : 45-58)

อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายและประกาศที่เกี่ยวข้องจะกำหนดกลไกการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงไว้ในหลายระดับ ทั้งระดับอาหารสัตว์ ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ และโรงฆ่าสัตว์ แต่ในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัดบางประการในการบังคับใช้กฎหมายและการตรวจสอบ โดยเฉพาะความครอบคลุมของการตรวจสอบในระดับฟาร์มรายย่อย ความต่อเนื่องของการสุ่มตรวจอาหารสัตว์และเนื้อสัตว์ รวมถึงข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และเครื่องมือในการตรวจวิเคราะห์สารตกค้าง ทั้งนี้ ข้อมูลจากรายงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นว่า การตรวจสอบในระดับพื้นที่ยังจำเป็นต้องอาศัยกลไกสนับสนุนเพิ่มเติม ทั้งในด้านระบบข้อมูล การประสานงานระหว่างหน่วยงาน และการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ผู้ประกอบการ และชุมชน เพื่อให้การควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงมีประสิทธิภาพมากขึ้นและสามารถป้องกันความเสี่ยงต่อผู้บริโภคได้อย่างเป็นรูปธรรม การควบคุมสารเร่งเนื้อแดงในอาหารสัตว์มีการกำหนดไว้ภายใต้พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2558 แต่การตรวจสอบในระดับอาหารสัตว์ที่มีสารปนเปื้อนก่อนเข้าสู่กระบวนการผลิตยังเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข เพราะการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงตั้งแต่แหล่งต้นทางของอาหารสัตว์จะช่วยลดความเสี่ยงในการปนเปื้อนในเนื้อสัตว์ได้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังขาดการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) และกรมการค้าภายใน ทำให้การติดตามและตรวจสอบการใช้สารเร่งเนื้อแดงในห่วงโซ่การผลิตไม่ได้ดำเนินการอย่างครบถ้วนและรวดเร็ว ในส่วนของบทลงโทษในกฎหมาย แม้จะมีการกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจนสำหรับผู้ฝ่าฝืน เช่น การจำคุกหรือปรับ แต่บางครั้งบทลงโทษอาจไม่เพียงพอในการยับยั้งการกระทำผิดได้ การควบคุมสารเร่งเนื้อแดงในแหล่งต้นทาง และการสร้างความรู้ให้กับผู้ประกอบการ ฟาร์มเลี้ยงสัตว์และโรงฆ่าสัตว์ การปรับปรุงการตรวจสอบ การบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการเสริมสร้างความรู้แก่ผู้ประกอบการสามารถช่วยให้การควบคุมสารเร่งเนื้อแดงในประเทศไทยมีประสิทธิภาพมากขึ้น และลดความเสี่ยงจากการใช้สารที่อาจเป็นอันตรายต่อผู้บริโภคและสัตว์ได้ (สำนักพัฒนาระบบและรับรองมาตรฐานสินค้าปศุสัตว์, 2560 : 32-35)

2. กฎหมายในต่างประเทศ

การควบคุมและห้ามใช้สารเร่งเนื้อแดง (Beta-Agonists) ในอาหารสัตว์ โดยเฉพาะในโคเนื้อ เนื่องจากผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสุขภาพของผู้บริโภคและมาตรฐานการส่งออกเนื้อสัตว์ กฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

2.1 สหภาพยุโรป (EU)

สหภาพยุโรปมีมาตรการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงที่เข้มงวดที่สุดในโลก โดยมีการห้ามใช้สารกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ (Beta-Agonists) ในการเลี้ยงสัตว์อย่างสิ้นเชิงตั้งแต่ปี ค.ศ. 1996 ภายใต้

Council Directive 96/22/EC ซึ่งห้ามการใช้สารกระตุ้นการเติบโตทุกชนิดในอาหารสัตว์ โดยเฉพาะสาร clenbuterol (Clenbuterol) และสารในกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์อื่นๆ (European Union, 1996 : 3)

มาตรการควบคุมของสหภาพยุโรปมีความเข้มงวดในทุกขั้นตอนของห่วงโซ่อาหาร โดยกำหนดให้มีการตรวจสอบเนื้อสัตว์ทั้งที่ผลิตในสหภาพยุโรปและนำเข้าจากประเทศที่สามอย่างสม่ำเสมอ ประเทศสมาชิกต้องดำเนินการตามแผนการเฝ้าระวังแห่งชาติ (National Residue Monitoring Plan) เพื่อตรวจสอบสารตกค้างในเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากสัตว์

บทลงโทษสำหรับการฝ่าฝืนมีความรุนแรง โดยประเทศที่ส่งออกเนื้อสัตว์ที่มีการปนเปื้อนสารเร่งเนื้อแดงไปยังสหภาพยุโรปจะถูกระงับการส่งออกทันที ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศผู้ส่งออก เนื่องจากสหภาพยุโรปเป็นตลาดสำคัญของสินค้าเนื้อสัตว์

2.2 สหรัฐอเมริกา (USA)

สหรัฐอเมริกามีการควบคุมการใช้สารในอาหารสัตว์และการตรวจสอบสารตกค้างในผลิตภัณฑ์จากสัตว์ผ่านหน่วยงานสำคัญ ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาแห่งสหรัฐอเมริกา (Food and Drug Administration: FDA) และกระทรวงเกษตรแห่งสหรัฐอเมริกา (United States Department of Agriculture: USDA) โดย FDA มีอำนาจกำกับดูแลความปลอดภัยของอาหารสัตว์และสารที่ใช้ในอาหารสัตว์ภายใต้ Federal Food, Drug, and Cosmetic Act of 1938 และ Food Additives Amendment of 1958 ซึ่งกำหนดหลักการสำคัญว่า สารเติมแต่งอาหารต้องได้รับการประเมินและอนุญาตก่อนนำมาใช้ ส่วนการตรวจสอบสารตกค้างในเนื้อสัตว์ สัตว์ปีก และผลิตภัณฑ์ไข่ อยู่ภายใต้การดำเนินงานของ Food Safety and Inspection Service (FSIS) สังกัด USDA ผ่านระบบ National Residue Program เพื่อเฝ้าระวังและตรวจสอบสารตกค้างทางเคมีในผลิตภัณฑ์อาหารจากสัตว์อย่างเป็นระบบ (FDA, 2016; FSIS, 2022)

ในด้านการควบคุมสารเบต้าอะโกนิสต์ สหรัฐฯ มีกฎระเบียบเข้มงวดในการใช้และการตรวจสอบ โดยสารบางชนิดในกลุ่มนี้ถูกห้ามใช้โดยสิ้นเชิง ขณะที่บางชนิดอาจได้รับอนุญาตให้ใช้ได้ภายใต้เงื่อนไขที่เข้มงวด เช่น ต้องมีการหยุดใช้ก่อนการฆ่าสัตว์ในระยะเวลาที่กำหนด (withdrawal period) เพื่อให้สารตกค้างลดลงจนถึงระดับที่ปลอดภัย

โดย USDA มีหน้าที่ในการตรวจสอบเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากสัตว์เพื่อหาสารตกค้าง โดยมีโปรแกรมการเฝ้าระวังสารตกค้างแห่งชาติ (National Residue Program) ที่ดำเนินการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ หากพบสารตกค้างเกินมาตรฐานที่กำหนด จะมีการดำเนินการทางกฎหมายกับผู้ผลิตและอาจส่งผลให้การส่งออกไปยังประเทศที่มีข้อกำหนดเข้มงวดถูกระงับ (Steven C. Anderson and Charles W. Parks, 2017 : 594)

2.3 ญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นมีมาตรการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงอย่างเข้มงวด โดยการใช้สารกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ เช่น clenbuterol ในสัตว์เลี้ยงเพื่อการบริโภคถูกห้ามอย่างเด็ดขาด กฎหมายสำคัญที่ใช้ควบคุม คือ Food Sanitation Act (Act No. 233 of 1947) ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของ กระทรวงสาธารณสุข แรงงาน และสวัสดิการแห่งญี่ปุ่น (Ministry of Health, Labour and Welfare: MHLW) โดยกฎหมายดังกล่าวกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับมาตรฐานความปลอดภัยของอาหาร การควบคุมสารตกค้าง และการคุ้มครองผู้บริโภคจากอาหารที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ

กระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมงของญี่ปุ่น (Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries: MAFF) และกระทรวงสาธารณสุข แรงงาน และสวัสดิการ (Ministry of Health, Labour and Welfare: MHLW) ทำงานร่วมกันในการควบคุมและตรวจสอบสารตกค้างในอาหาร ญี่ปุ่นมีระบบการตรวจสอบเนื้อสัตว์นำเข้าที่เข้มงวด โดยทุกการนำเข้าต้องผ่านการตรวจสอบ ณ ด่านนำเข้า และมีการสุ่มตรวจหาสารตกค้างในเนื้อสัตว์อย่างสม่ำเสมอ หากตรวจพบสารเร่งเนื้อแดงในเนื้อสัตว์นำเข้า ญี่ปุ่นจะดำเนินการปฏิเสธการนำเข้าสินค้านั้นทันที และอาจนำไปสู่การระงับการนำเข้าจากประเทศต้นทางเป็นระยะเวลาหนึ่ง หรือจนกว่าจะมีการปรับปรุงระบบการควบคุมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นมาตรการเหล่านี้ส่งผลให้ประเทศที่ต้องการส่งออกเนื้อสัตว์ไปยังญี่ปุ่นต้องมีระบบการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงที่มีประสิทธิภาพ (Ministry of Health, 2025 : 7-9)

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยภาคสนามในพื้นที่ตำบลโคกกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงกฎหมาย พบประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายในเชิงโครงสร้างทางกฎหมายและการบังคับใช้ได้ ดังนี้

1. ความครอบคลุมของบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และข้อจำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรการของต่างประเทศ ผลการศึกษายืนยันว่า ผลการศึกษายืนยันว่า ผลการศึกษายืนยันว่า ประเทศไทยมีกรอบกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในโคเนื้อ ตั้งแต่ต้นทางของห่วงโซ่การผลิต ได้แก่ พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นกฎหมายสำคัญในการควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์และสารที่ห้ามใช้ในอาหารสัตว์ ไปจนถึงกฎหมายปลายทาง ได้แก่ พระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์เพื่อการจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2559 และพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมความปลอดภัยของเนื้อสัตว์และอาหารที่เข้าสู่ระบบการบริโภค อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ พบว่า ระบบกฎหมายของไทยยังมีลักษณะกระจัดกระจายอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ และยังขาดกลไกบูรณาการที่ชัดเจนในการเชื่อมโยงการควบคุมตั้งแต่ระดับอาหารสัตว์ ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ โรงฆ่าสัตว์ ไปจนถึงการจำหน่ายแก่ผู้บริโภค ในขณะที่สหภาพยุโรปมีมาตรการควบคุมที่ชัดเจนภายใต้ Council Directive 96/22/EC of 29 April 1996 concerning the prohibition on the use in stockfarming of certain substances having a hormonal or thyrostatic action and of beta-agonists ซึ่งออกโดย Council of the European Union โดยกำหนดห้ามใช้สารที่มีฤทธิ์ทางฮอร์โมน ฤทธิ์ไทรอยด์ และสารกลุ่มเบต้าอะโกนิสต์ในการเลี้ยงสัตว์อย่างเป็นระบบ

ส่วนสหรัฐอเมริกา แม้ไม่ได้ห้ามใช้สารบางชนิดโดยเด็ดขาดในทุกกรณี แต่มีระบบควบคุมสารตกค้างผ่านหน่วยงานสำคัญ ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาแห่งสหรัฐอเมริกา (U.S. Food and Drug Administration: FDA) และ กระทรวงเกษตรแห่งสหรัฐอเมริกา (United States Department of Agriculture: USDA) โดยเฉพาะ หน่วยบริการตรวจสอบและความปลอดภัยด้านอาหาร (Food Safety and Inspection Service: FSIS) สังกัด USDA ซึ่งมีบทบาทในการตรวจสอบสารตกค้างในผลิตภัณฑ์จากสัตว์ ทั้งนี้ การควบคุมสารเติมแต่งและสารที่ใช้ในอาหารสัตว์อยู่ภายใต้กรอบของ Federal Food, Drug, and Cosmetic Act of 1938 และ Food Additives Amendment of 1958 ส่วนระบบตรวจสอบสารตกค้างในเนื้อสัตว์ สัตว์ปีก และผลิตภัณฑ์ไข่ ดำเนินการผ่าน National Residue Program

ขณะที่ประเทศไทยใช้ Food Sanitation Act (Act No. 233 of 1947) เป็นกฎหมายหลักในการกำกับมาตรฐานความปลอดภัยอาหารและการควบคุมสารตกค้างในเนื้อสัตว์ ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงสาธารณสุข แรงงาน และสวัสดิการแห่งญี่ปุ่น (Ministry of Health, Labour and Welfare: MHLW) ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดมาตรฐานความปลอดภัยของอาหาร การควบคุมสารตกค้าง และการคุ้มครองผู้บริโภคจากอาหารที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ ผลการเปรียบเทียบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาของประเทศไทยมิได้อยู่ที่การขาดกฎหมายโดยสิ้นเชิง หากแต่อยู่ที่การเชื่อมโยงกฎหมายหลายฉบับให้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ การกำหนดกลไกตรวจสอบที่ต่อเนื่อง และการบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้สามารถควบคุมความเสี่ยงจากสารเร่งเนื้อแดงได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ช่องว่างในการบังคับใช้และการเข้าถึงกฎหมาย จากข้อมูลภาคสนาม พบว่า การบังคับใช้กฎหมายกับเกษตรกรรายย่อยหรือฟาร์มขนาดเล็กยังมีข้อจำกัดที่สำคัญ โดยเฉพาะการขาดการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันเป็นผลจากข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และเครื่องมือวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ ทั้งยังพบว่าเจ้าหน้าที่บางรายไม่สามารถอธิบายข้อกฎหมายได้อย่างชัดเจน จึงเกิด “ภาวะกฎหมายมีอยู่แต่ไม่ถูกใช้” (legal inaction) อีกทั้งยังมีการลักลอบใช้สารเร่งเนื้อแดงที่ได้รับอนุญาตในทางการแพทย์ เช่น Salbutamol ซึ่งไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของกฎหมายอาหารสัตว์อย่างชัดเจน ทำให้เกิดช่องว่างทางกฎหมาย (legal loophole) ที่ไม่สามารถดำเนินการเอาผิดได้โดยตรงหากไม่มีพยานหลักฐานเฉพาะเจาะจง

3. การไม่สอดคล้องกันของบทลงโทษกับพฤติกรรมฝ่าฝืน ผลการสนทนากลุ่มกับเกษตรกรและผู้ประกอบการตลาดโคเนื้อในพื้นที่วิจัยพบว่า การฝ่าฝืนกฎหมายเรื่องสารเร่งเนื้อแดงมีต้นทุนทางกฎหมายต่ำ เช่น โทษปรับที่ไม่เกิน 50,000 บาทตามพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 ไม่สามารถป้องปรามได้อย่างแท้จริง เมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากการใช้สารเร่งเนื้อแดงในรอบการเลี้ยงแต่ละครั้ง นอกจากนี้ยังพบว่า การดำเนินคดีมีความล่าช้า และไม่มีการติดตามผลหลังการตรวจสอบทำให้เกิดภาวะ “ความเสี่ยงต่ำในการถูกจับ” (low detection risk) เป็นเงื่อนไขแวดล้อมที่อาจส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้เลี้ยงบางรายให้ละเลยการปฏิบัติตามกฎหมาย

4. การขาดกลไกการมีส่วนร่วมในระดับกฎหมายท้องถิ่น แม้ว่าชุมชนในพื้นที่วิจัยจะมีศักยภาพในการกำหนดข้อตกลงภายใน เช่น การตั้งเครือข่ายฟาร์มปลอดสาร การจัดทำบันทึกความเข้าใจ (MOU) ระหว่างกลุ่มผู้เลี้ยงโคกับผู้นำชุมชน แต่กลับไม่มีการบูรณาการกลไกเหล่านี้เข้าสู่ระบบกฎหมายท้องถิ่น เช่น ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือแผนพัฒนาท้องถิ่น ทำให้มาตรการของชุมชนขาดสถานะทางกฎหมาย ไม่สามารถบังคับใช้ได้หากไม่มีการยินยอมโดยสมัครใจ

สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการ “เปิดพื้นที่ทางกฎหมาย” ให้แก่ชุมชน โดยยอมรับข้อตกลงสาธารณะในระดับหมู่บ้านหรือท้องถิ่นให้มีสถานะเทียบเท่ากฎหมายลำดับรองในบางลักษณะ อันจะช่วยเสริมระบบการควบคุมของรัฐให้มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่นมากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยในพื้นที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าปัญหาการใช้สารเร่งเนื้อแดงในกระบวนการเลี้ยงโคเนื้อมิใช่เพียงปัญหาทางเทคนิคด้านสัตวศาสตร์หรือการตลาดเท่านั้น หากแต่มีมิติที่ลึกซึ้งทางกฎหมาย โดยเฉพาะในแง่ของประสิทธิภาพการบังคับใช้ ความชัดเจนของกฎหมาย และโครงสร้างเชิงระบบที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมความปลอดภัยของอาหารในระดับประเทศและท้องถิ่น ซึ่งสามารถอภิปรายในประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง แม้ว่ากฎหมายไทยจะมีบทบัญญัติที่ชัดเจนในการห้ามใช้สารเร่งเนื้อแดง ทั้งในระดับพระราชบัญญัติและประกาศกระทรวง เช่น พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2558 พระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์ พ.ศ. 2559 และพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 แต่ผลการศึกษาพบว่า การบังคับใช้กฎหมายในระดับพื้นที่ยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในฟาร์มขนาดเล็กและเกษตรกรรายย่อย เนื่องจากข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และกลไกติดตามของหน่วยงานรัฐ ทำให้การตรวจสอบไม่สามารถครอบคลุมได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง ส่งผลให้มาตรการทางกฎหมายที่บัญญัติไว้ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมการใช้สารต้องห้ามได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความไม่สมดุลระหว่างความสมบูรณ์ของบทบัญญัติกฎหมายกับข้อจำกัดในการบังคับใช้จริง ซึ่งอาจประเด็นที่สอง ช่องว่างของกฎหมายที่เปิดช่องให้เกิดการใช้ในทางที่ผิด ผลการศึกษาเชิงคุณภาพพบว่า มีการนำสารบางชนิดที่ได้รับอนุญาตในทางการแพทย์ เช่น Clenbuterol หรือ Salbutamol ไปใช้ผิดวัตถุประสงค์กับโคเนื้อ แม้สารดังกล่าวจะมีได้ถูกออกแบบมาเพื่อใช้เป็นสารเร่งเนื้อแดงในกระบวนการผลิตสัตว์เพื่อการบริโภคโดยตรง กรณีนี้สะท้อนให้เห็นความซับซ้อนของสถานะทางกฎหมายของสารดังกล่าว ซึ่งอยู่ระหว่างกฎหมายยา กฎหมายอาหารสัตว์ และกฎหมายด้านปศุสัตว์ ทำให้การควบคุมและการพิสูจน์ความผิดในทางปฏิบัติทำได้ยาก โดยเฉพาะเมื่อกฎหมายที่มีอยู่ยังไม่สามารถครอบคลุมสารทุกชนิดที่อาจถูกนำไปใช้เป็นสารเร่งได้โดยเจตนา ดังนั้น การป้องกันช่องว่างดังกล่าวจึงควรปรับปรุงฐานข้อมูลสารควบคุมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และกำหนดมาตรการทางกฎหมายลำดับรองเพื่อรองรับกรณีสารต้องสงสัยหรือสารที่มีสถานะเกี่ยวข้องทั้งทางการแพทย์และการปศุสัตว์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ประเด็นที่สาม บทลงโทษที่ไม่สอดคล้องกับผลกระทบเชิงสาธารณสุข หนึ่งในข้อวิพากษ์สำคัญจากกลุ่มเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัย คือ บทลงโทษในบางกรณี เช่น การปนเปื้อนสารเร่งเนื้อแดงในอาหารหรือเนื้อสัตว์ ซึ่งกำหนดโทษปรับในอัตราไม่สูงนัก อาจยังไม่สอดคล้องกับระดับความเสี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสุขภาพของผู้บริโภค เนื่องจากสารเร่งเนื้อแดงมิได้ก่อให้เกิดผลกระทบเฉพาะต่อผู้บริโภครายบุคคลเท่านั้น แต่ยังกระทบต่อความเชื่อมั่นของระบบความปลอดภัยอาหารและภาพลักษณ์ของตลาดโคเนื้อในภาพรวม เมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่อาจได้รับการใช้สารต้องห้าม บทลงโทษที่มีมูลค่าต่ำอาจไม่เพียงพอที่จะยับยั้งพฤติกรรมเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การดำเนินคดีที่ล่าช้าและการติดตามผลที่ไม่ต่อเนื่อง ยังส่งผลให้มาตรการบังคับใช้กฎหมายขาดพลังในการป้องปราม ในเชิงเปรียบเทียบ มาตรการของสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกามีลักษณะให้ความสำคัญกับการประเมินความเสี่ยง การตรวจสอบสารตกค้าง และผลกระทบทางเศรษฐกิจจากสินค้าอาหารที่ไม่ปลอดภัย มากกว่าเพียงการกำหนดโทษปรับ ดังนั้น การกำหนดบทลงโทษในกฎหมายไทยจึงควรพิจารณาให้สัมพันธ์กับระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพ มูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจ และผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของผู้บริโภค เพื่อให้กฎหมายมีประสิทธิภาพทั้งในเชิงป้องปรามและคุ้มครองสาธารณสุขอย่างแท้จริง

ประเด็นที่สี่ การขาดการบูรณาการระหว่างกฎหมายส่วนกลางกับกลไกท้องถิ่น จากกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม พบว่าชุมชนในพื้นที่มีศักยภาพในการออกแบบมาตรการควบคุม เช่น การจัดตั้งกลุ่มฟาร์มปลอดสาร การตรวจสอบภายในหมู่บ้าน และการกำหนดบรรทัดฐานทางสังคมในรูปแบบของข้อตกลงร่วม อย่างไรก็ตาม กลไกดังกล่าวยังไม่อาจก่อให้เกิดสถานะทางกฎหมายที่มีผลบังคับได้โดยตรง เนื่องจากข้อตกลงของชุมชนเป็นเพียงมาตรการสมัครใจ และยังไม่มีการกฎหมายลำดับรองหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นที่รับรองอำนาจในการกำหนดมาตรการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในระดับพื้นที่อย่างชัดเจน กรณีนี้สะท้อนให้เห็นข้อจำกัดของการเชื่อมโยงระหว่างกฎหมายส่วนกลางกับกลไกท้องถิ่น กล่าวคือ แม้กฎหมายส่วนกลางจะกำหนดหลักเกณฑ์ควบคุมสารต้องห้ามไว้แล้ว แต่ยังมีได้เปิดช่องให้ชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถกำหนดมาตรการเฉพาะพื้นที่เพื่อสนับสนุนการบังคับใช้กฎหมายได้อย่างเป็นรูปธรรม เมื่อเปรียบเทียบกับแนวทางการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นในด้านสาธารณสุขหรือสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ได้ภายใต้กรอบกฎหมายแม่บท ดังนั้น การพัฒนากลไกควบคุมสารเร่งเนื้อแดงจึงควรพิจารณาให้มีกฎหมายลำดับรองหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นรองรับ เพื่อให้มาตรการของชุมชนมีความชัดเจน ไม่ขัดต่อกฎหมายกลาง และสามารถใช้เป็นเครื่องมือเสริมการบังคับใช้กฎหมายของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นที่ห้า เมื่อเปรียบเทียบกับระบบกฎหมายของประเทศพัฒนาแล้ว เช่น สหภาพยุโรป ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา พบว่า ประเทศเหล่านี้ให้ความสำคัญกับกลไกควบคุมตลอดห่วงโซ่การผลิต ไม่ว่าจะเป็นระบบตรวจสอบย้อนกลับ (traceability) ระบบแจ้งเตือนความเสี่ยง (alert system) การตรวจสอบสารตกค้าง และมาตรการบังคับใช้ที่ชัดเจน กลไกดังกล่าวช่วยให้กฎหมายมิได้มีผลเพียงในเชิงบทบัญญัติ แต่สามารถนำไปใช้ควบคุมความเสี่ยงในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นระบบ ดังนั้น กฎหมายไทยจึงควรได้รับการยกระดับให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล โดยเน้นการเชื่อมโยงข้อมูล การตรวจสอบย้อนกลับ การแจ้งเตือนความเสี่ยง และการกำหนดมาตรการบังคับใช้ที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการคุ้มครองผู้บริโภค และเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของระบบความปลอดภัยอาหาร

หากประเทศไทยต้องการยกระดับมาตรฐานเนื้อสัตว์ให้แข่งขันได้ในตลาดโลก การปฏิรูประบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสารเร่งเนื้อแดงจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น ทั้งในด้านโครงสร้างกฎหมาย การบังคับใช้ และการสนับสนุนเชิงนโยบายในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยและการวิเคราะห์เชิงกฎหมาย พบว่าการควบคุมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในโคเนื้อจำเป็นต้องดำเนินการทั้งในระดับการปรับปรุงกฎหมายหลัก และการขับเคลื่อนมาตรการในระดับพื้นที่ผ่านกฎหมายลำดับรองและกลไกท้องถิ่น จึงเสนอข้อเสนอแนะเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะที่ต้องดำเนินการในระดับกฎหมายหลัก

1.1 ปรับปรุงบทบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้สารเร่งเนื้อแดง

ควรพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2558 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ให้ครอบคลุมพฤติกรรมการใช้สารเร่งเนื้อแดงในโคเนื้ออย่างชัดเจน โดยเฉพาะกรณีการปนเปื้อนสารต้องห้ามในอาหารสัตว์หรือเนื้อสัตว์ รวมทั้งควร

กำหนดบทลงโทษให้เหมาะสมกับระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพของผู้บริโภคและผลกระทบต่อระบบความปลอดภัยอาหาร

1.2 กำหนดฐานความผิดเกี่ยวกับการใช้สารต้องห้ามในโคเนื้อโดยตรง

ควรบัญญัติให้นำสารบางประเภท เช่น สารคลอเนบิวเทอรอล (Clenbuterol) หรือ สารซาลบูตามอล (Salbutamol) ไปใช้ในโคเนื้อโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเร่งเนื้อหรือเพิ่มลักษณะทางกายภาพของสัตว์ เป็นความผิดโดยตรง เพื่อปิดช่องว่างของกฎหมายในกรณีสารที่มีสถานะใช้ได้ทางการแพทย์ แต่ถูกนำไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ในภาคปศุสัตว์

2. ข้อเสนอแนะที่สามารถดำเนินการผ่านกฎหมายลำดับรอง มาตรการทางนโยบาย และกลไกท้องถิ่น

2.1 จัดทำบัญชีสารต้องห้ามและสารเฝ้าระวังที่ปรับปรุงได้ต่อเนื่อง

ควรกำหนดบัญชีสารต้องห้ามและสารเฝ้าระวังที่สามารถปรับปรุงเพิ่มเติมได้อย่างต่อเนื่องผ่านกฎหมายลำดับรอง เช่น ประกาศหรือระเบียบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การควบคุมทันต่อการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการใช้สาร โดยเฉพาะสารที่มีสถานะเกี่ยวข้องทั้งทางการแพทย์และการปศุสัตว์

2.2 พัฒนาระบบตรวจสอบย้อนกลับตลอดห่วงโซ่อุปทาน

ควรพัฒนาระบบตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) ตั้งแต่ฟาร์ม โรงฆ่าสัตว์ โรงงานแปรรูป จนถึงตลาดจำหน่าย โดยกำหนดให้ผู้เกี่ยวข้องบันทึกข้อมูลแหล่งที่มาของสัตว์ อาหารสัตว์ การเคลื่อนย้าย และการจำหน่าย เพื่อให้สามารถตรวจสอบความปลอดภัยของเนื้อโคได้อย่างเป็นระบบ

2.3 เปิดช่องให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการควบคุมในพื้นที่

ควรส่งเสริมให้องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลสามารถออกข้อบัญญัติท้องถิ่นหรือมาตรการสนับสนุนการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงในพื้นที่ได้ ภายใต้กรอบกฎหมายแม่บท โดยใช้ข้อมูลจากข้อตกลงร่วมของชุมชน เครือข่ายฟาร์มปลอดสาร และข้อมูลจากหน่วยงานปศุสัตว์ในพื้นที่ประกอบการดำเนินงาน

2.4 ส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ความปลอดภัยทางอาหารชุมชน

ควรสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังความปลอดภัยทางอาหารในระดับตำบล โดยทำงานร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ปศุสัตว์อำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเฝ้าระวัง ตรวจสอบ ป้องกัน และให้ความรู้แก่เกษตรกรและผู้บริโภคในพื้นที่

2.5 ขับเคลื่อนมาตรการเชิงปฏิบัติการในระดับพื้นที่

ควรจัดตั้งเครือข่ายฟาร์มปลอดสารในระดับตำบล โดยมีระบบควบคุมภายในกลุ่ม (Internal Control) ส่งเสริมตลาดเฉพาะสำหรับเนื้อโคปลอดสาร จัดอบรมความรู้ด้านกฎหมายและผลกระทบจากสารเร่งเนื้อแดง สนับสนุนชุดตรวจสอบเบื้องต้นแบบรวดเร็ว (Rapid Test Kits) และบรรจุมาตรการควบคุมสารเร่งเนื้อแดงไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้มีงบประมาณ บุคลากร และกลไกติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

กรมปศุสัตว์. (2561). คู่มือการปฏิบัติงานตามพระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์เพื่อจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2559. กรุงเทพฯ.

- กระทรวงสาธารณสุข. (2546). ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง กำหนดอาหารที่ห้ามผลิต นำเข้า หรือจำหน่าย. กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข.
- ถนอม ทาทอง และสุทธิพงศ์ อริยะพงศ์สรณ์. (2559). การศึกษาคุณภาพเนื้อโคของโรงฆ่า ในเขตเทศบาลเมืองนครพนม. วารสารแก่นเกษตร, 41(ฉบับพิเศษ), 67-71.
- ภัทรพล สำเร็จดี. (2555). สารเร่งเนื้อแดง. พิจิตร: กลุ่มพัฒนาสินค้าปศุสัตว์ สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพิจิตร.
- สำนักพัฒนาระบบและรับรองมาตรฐานสินค้าปศุสัตว์. (2560). ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2559 เรื่อง กำหนดลักษณะและเงื่อนไขของอาหารสัตว์ที่มีสารตกค้างจากยาสัตว์ที่ห้ามใช้. กรุงเทพฯ: กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักเศรษฐกิจการเกษตร. (2566). สถานการณ์และแนวโน้มสินค้าโคเนื้อ ปี 2566. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- European Union. (1996). Council Directive 96/22/EC of 29 April 1996 concerning the prohibition on the use in stockfarming of certain substances having a hormonal or thyrostatic action and of beta-agonists. Official Journal of the European Communities, L 125, 3.
- Food Safety and Inspection Service. (2016). FSIS Directive 10800.4: The National Residue Program: Roles, Functions and Responsibilities. United States Department of Agriculture.
- Steven C. Anderson and Charles W. Parks. (2017). Food Safety and Inspection Service: Regulation of Meat, Poultry, and Egg Products. Washington, D.C.: United States Department of Agriculture.

แนวทางการป้องกันและปราบปรามการทุจริตจากการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารงานพัสดุ ภาครัฐ โดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

Guidelines for Preventing and Suppressing Corruption from Procurement and Government Supplies Management Using Public Sector Participation Guidance

ลลิตา ถาวรพงศ์พันธ์¹

Ralita Thawonphonspan¹

Received: November 7, 2025

Revised: January 27, 2026

Accepted: June 17, 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อมุ่งพัฒนารอบโมเดล โมเดลการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อ
ความสุจริตและความโปร่งใสในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ (Citizen Engagement – Public Procurement
Integrity Model (CE-PPIM)) เพื่อป้องกันและปราบปรามการทุจริตในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ
โดยผสมผสานการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน โดยใช้ระบบข้อมูลเปิดที่ “ใช้การได้จริง” และการติดตาม
ประเมินผลที่ผูกกับเส้นตายการดำเนินงาน ส่วนระเบียบวิธีงานวิจัยนั้น ผู้วิจัยใช้แบบผสม โดยบูรณาการ
การสำรวจเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง 178 คน (คำนวณตามสูตร Taro Yamane ที่ค่าความคลาดเคลื่อน
0.05) เข้ากับการวิเคราะห์เชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้เสีย และ
ผู้วิจัยยังได้จัดกลุ่มสนทนา การวิเคราะห์ข้อมูลสัญญาณและคำร้องเรียน และใช้กรณีศึกษาเชิงลึกหนึ่งกรณีใน
หมวด “พัสดุและอะไหล่” ของหน่วยงานกองบิน ภายใต้บทนำร่อง 100 วัน โดยกำหนดมาตรการหลัก
ได้แก่ การแต่งตั้ง “เจ้าบ้านข้อมูล” จัดทำแค็ตตาล็อกอะไหล่เชิงโครงสร้าง จัดเวทีถาม-ตอบและหยั่งเสียง
สาธารณะ พร้อมทั้งจัดตั้ง ทีมผู้สังเกตการณ์อิสระในจุดชี้ขาดทางเทคนิค (โดยเฉพาะสถานการณ์ AOG)
และกำหนดข้อตกลงระดับการให้บริการของหน่วยงานรัฐ การเปิดเผยเอกสาร การร้องเรียนอย่างโปร่งใส

ผลการวิจัยยืนยันว่า แม้ชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐจะมีความ
พร้อมทางสังคม และตระหนักถึงประโยชน์ที่ชัดเจนของการเปิดข้อมูลและการตรวจสอบร่วม ต่อการลด
ทุจริตและยกระดับคุณภาพบริการสาธารณะ แต่การขยายผลการมีส่วนร่วมเชิงระบบในระยะยาวยังถูก
จำกัดด้วยอุปสรรคเชิงโครงสร้างสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) ต้นทุนการเข้ามีส่วนร่วมที่สูงและการขาด
กลไกสนับสนุนที่เข้าถึงง่ายสำหรับเครือข่ายผู้สังเกตการณ์ของภาคประชาชน (ทุน เครื่องมือ ที่ปรึกษา
เวลา) (2) ช่องว่างองค์ความรู้ด้านเทคนิคในการกำกับจัดซื้อ เช่น การอ่าน TOR/ราคากลาง การใช้
มาตรฐานข้อมูลเปิด การวิเคราะห์ ‘ธงแดง’ และร่องรอยดิจิทัล และ (3) ความไม่สอดคล้อง/ลักษณะรวม

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก, Email: ralitatha@gmail.com

Ph.D. Candidate in Law, Faculty of Law, Krirk University

ศูนย์ของกฎหมายและระเบียบจัดซื้อจัดจ้างที่ยังเน้นการกำกับภายใน ทำให้สถานะ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูล การเข้าร่วมสังเกตการณ์ และการคุ้มครองผู้เปิดเผยข้อมูล ยังไม่ชัดเจน

การวิเคราะห์เชิงลึกภายใต้กรอบการจำลองความซื่อสัตย์สุจริตในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐเชิงการมีส่วนร่วมของประชาชน Citizen Engagement Participatory Procurement Integrity Model (CE-PPIM) และหลักความยุติธรรมเชิงกระบวนการ ชี้ให้เห็นว่า ‘ความชัดเจนของขั้นตอน และ ‘ความไว้วางใจต่อสถาบันรัฐ’ เป็นปัจจัยวิกฤตที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการตัดสินใจของประชาชนในการเข้าร่วมติดตามและแจ้งเบาะแสในแต่ละช่วงของวงจรจัดซื้อ เพื่อให้กลไกของโมเดลเดินได้ครบรูป ผู้วิจัยเห็นว่าต้องมี การจัดแนวเชิงกฎระเบียบและสถาบัน เท่าที่จำเป็น ได้แก่ การรับรองสถานะ/สิทธิของ สิทธิการเข้าถึงข้อมูล และการบังคับใช้ ข้อตกลงระดับการให้บริการของหน่วยงานรัฐ เพื่อเผยแพร่ผลลัพธ์สู่ แดชบอร์ดสาธารณะแบบเรียลไทม์ และสามารถติดตามผ่านดัชนีการยอมรับทางกฎหมาย เพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัสดุภาครัฐในโมเดลนี้สามารถใช้งานได้จริง เป้าหมายคือปิดช่องโหว่ทุจริต ลด ความเหลื่อมล้ำด้านข้อมูล/อำนาจ และยกระดับความโปร่งใส-ความรับผิดชอบร่วมกันอย่างยั่งยืนในระยะ ยาว

คำสำคัญ: การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ, การบริหารงานพัสดุภาครัฐ, การป้องกันและปราบปรามการทุจริต, การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน, ข้อมูลเปิด

Abstract

This study develops a Participation-by-Design + Transparency-by-Design framework to prevent and combat corruption in public procurement by integrating citizen participation with usable open data and service-level agreement (SLA)-linked monitoring. A mixed-methods design was employed: a quantitative survey of $n=178$ respondents (sample size determined by the Taro Yamane formula, $e = 0.05$) was integrated with qualitative evidence from in-depth interviews, focus groups, analyses of contract datasets and complaints, and a 100-day pilot case study in the “spare parts and components” category of an aviation wing (including Aircraft-on-Ground, AOG situations). Pilot measures included appointing a “data host,” creating a structured parts catalog, opening public Q&A/market sounding, deploying independent observers at technical decision points, and enforcing SLAs for document disclosure and complaint handling.

Findings indicate strong civic/social readiness and recognition of the benefits of open scrutiny, yet long-term system-wide participation is constrained by three structural barriers: (1) high participation costs and limited support mechanisms for citizen monitor networks; (2) technical capacity gaps (reading TOR/reference prices, applying OCDS, red-flag analytics, and e-procurement/audit trails); and (3) centralized, internally focused regulations that leave access-to-information, social-witness, and whistleblower protections unclear. Analysis under the Civic-Embedded Participatory Procurement Integrity Model (CE-PPIM)

and procedural justice shows that procedural clarity and institutional trust critically shape citizens' willingness to monitor and report across the procurement cycle.

To make CE-PPIM operational end-to-end, minimal enabling alignment is required: recognition of citizen monitors' status/rights, guaranteed access to information, and enforceable SLAs. Outputs should feed a real-time public dashboard and be tracked via a Procurement Legal Acceptance Index (PLAI). The framework aims to close corruption loopholes, reduce information/power asymmetries, and strengthen transparency and shared accountability over the long term.

Keywords: public procurement, public procurement and supplies administration, corruption prevention and suppression, citizen participation, open data

บทนำ

การจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐเป็นจุดเสี่ยงสำคัญของการทุจริตเชิงระบบ เนื่องจากมีมูลค่างบประมาณสูง เกี่ยวข้องผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลาย งานศึกษานี้จึงนำเสนอแนวทาง “Participation-by-Design + Transparency-by-Design” ที่ฝังการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและข้อมูลเปิดไว้ตลอดวงจรการจัดซื้อจัดจ้าง ตั้งแต่กำหนดความต้องการร่าง TOR การคัดเลือกคู่สัญญา การทำสัญญา การตรวจรับมอบ จนถึงปิดโครงการ พร้อมชุดตัวชี้วัดและกลไกติดตามประเมินผล (M&E) ที่เชื่อมโยงกับมาตรการแก้ไขอัตโนมัติ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

งานวิจัยฉบับนี้อธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบว่า การทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐมิได้เกิดจากการขาดกฎหมายเพียงอย่างเดียว หากเกิดจากภาวะข้อมูลไม่โปร่งใส เสียงของประชาชนไม่ถูกแปลงเป็นภาระหน้าที่ในการตอบสนองของรัฐ และกระบวนการขาดร่องรอยตรวจสอบย้อนกลับอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยเหตุนี้ แนวทางที่เสนอจึงมุ่ง “ยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน” ให้เป็นกลไกเชิงความรับผิดชอบที่ทำงานร่วมกับเครื่องมือกำกับความซื่อสัตย์ของระบบจัดซื้อจัดจ้าง ทั้งในมิติการเปิดเผยข้อมูล การกำหนดมาตรฐานการตอบกลับ และการสร้างหลักฐานการเปลี่ยนแปลงที่ตรวจสอบได้ โดยใช้มาตรฐานการเปิดเผยข้อมูลแบบเป็นโครงสร้าง (เช่น OCDS) เพื่อให้ข้อมูลเข้าถึงและเทียบเคียงได้ ผนวกกับกรอบข้อตกลงระดับการให้บริการ เพื่อกำหนดผู้รับผิดชอบและระยะเวลาการตอบสนองต่อข้อสังเกตหรือข้อร้องเรียนของประชาชน และใช้กลไกบันทึกร่องรอย เพื่อให้ทุกการแก้ไขเงื่อนไขหรือการตัดสินใจสามารถตรวจสอบย้อนหลังได้อย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ การใช้ข้อตกลงความซื่อสัตย์ และทะเบียนผลประโยชน์ทับซ้อน ยังช่วยลดพื้นที่การสมรู้ร่วมคิดและการเอื้อประโยชน์ในการตัดสินใจ ขณะที่มาตรการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแส ทำให้การเปิดเผยข้อมูลทุจริตเกิดขึ้นได้จริงในทางปฏิบัติ กล่าวโดยสรุป โมเดลที่พัฒนาจากงานวิจัยทำให้ “การมีส่วนร่วม” ไม่เป็นเพียงกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ แต่เป็นวงจรตรวจสอบที่เชื่อมโยงข้อมูล-เสียง-การตอบสนอง-ร่องรอย ซึ่งส่งผลให้การทุจริตทำได้ยากขึ้น ถูกตรวจพบได้เร็วขึ้น และเพิ่มความรับผิดชอบหน่วยงานรัฐอย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์

1. อธิบายตรรกะเชิงทฤษฎีและหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าการผสมผสาน การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน กับ ข้อมูลเปิดที่ใช้ได้จริง ช่วยลดโอกาสและแรงจูงใจในการทุจริตได้อย่างไร
2. ออกแบบ กรอบเชิงปฏิบัติการ Participation-by-Design ครอบคลุมบทบาท สิทธิ ช่องทางการมีส่วนร่วมในทุกช่วงวงจรของการจัดซื้อจัดจ้าง
3. กำหนด ชุดตัวชี้วัดและกลไก M&E ที่วัดผลการแข่งขัน ความโปร่งใส คุณภาพการส่งมอบ และประสิทธิผลการจัดการข้อร้องเรียนพร้อมมาตรการการแก้ไข
4. สังเคราะห์ ข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อยกระดับเป็นมาตรฐานกลาง

สมมติฐาน

งานวิจัยระดับปริญญาเอกนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (mixed methods) โดยส่วนเชิงปริมาณทดสอบสมมติฐานว่า ระดับคุณภาพของข้อมูลเปิดด้านจัดซื้อจัดจ้างครบถ้วน ทันเวลา เชื่อมโยงและสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ ส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อประสิทธิผลการต่อต้านทุจริตของระบบ กล่าวคือ ทำให้อัตรา “ธงแดง” ต่อโครงการลดลง และการปฏิบัติตาม SLA ในการเปิดเผยเอกสาร/จัดการร้องเรียนสูงขึ้น ลดเวลาเฉลี่ยในการปิดเรื่องลง โดยผลดังกล่าวเกิด ผ่านตัวกลาง คือ ความชัดเจนของขั้นตอน และความไว้วางใจต่อสถาบันรัฐที่เพิ่มขึ้น

ขอบเขตการวิจัยหรือการศึกษา

1. ขอบเขตด้านพื้นที่: งานวิจัยนี้ครอบคลุมหน่วยงานรัฐตลอดทั้งวงจรจัดซื้อจัดจ้างและบริหารพัสดุ โดยโฟกัสภาคส่วนที่ใช้สูงและมีความเสี่ยงทุจริต เพื่อเทียบความต่างเชิงบริบทและความพร้อมของข้อมูลระหว่าง หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งนี้มีกรณีศึกษานำร่อง 100 วันในหมวด “พัสดุและอะไหล่” ของหน่วยงานกองบิน เพื่อสแตนด์การ Participation-by-Design + Transparency-by-Design ในบริบทเทคนิคสูงและเวลาเร่งด่วน (เช่น AOG) เน้นวัดผลต่อ “ธงแดง” และการปฏิบัติตาม SLA แบบเรียลไทม์ เพื่อเห็นความเชื่อมโยงระหว่างคุณภาพข้อมูลเปิด โครงสร้างการทำงาน และผลลัพธ์การลดทุจริตอย่างเป็นรูปธรรม

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา: ครอบคลุมวงจรจัดซื้อจัดจ้างครบถ้วน ตั้งแต่กำหนดความต้องการ/TOR ถึงปิดโครงการ โดยเน้นคุณภาพข้อมูลเปิดตามมาตรฐาน OCDS—ครบถ้วน ทันเวลา ตรวจสอบย้อนกลับได้ และเครื่องอ่านได้—ควบคู่การวิเคราะห์ธงแดง ร่องรอยดิจิทัลบน e-Procurement และการปฏิบัติตาม SLA ในการเปิดเผยเอกสาร/รับเรื่องร้องเรียน ทั้งนี้ศึกษากลไกคุ้มครองความสุจริต (COI Register, Integrity Pact, การคุ้มครองผู้เปิดโปง) และทบทวนกรอบกฎหมายด้านสิทธิการมีส่วนร่วมและการเปิดเผยข้อมูล (รวม PDPA เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้อง) เพื่อประเมินว่าระบบเหล่านี้ช่วยให้สังคมตรวจสอบและลดทุจริตได้จริงเพียงใด

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง : การวิจัยนี้มุ่งประชากรซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐในพื้นที่ศึกษา ครอบคลุมประชาชนผู้รับบริการ เครือข่ายภาคประชาสังคม ผู้ประกอบการ หรือผู้ยื่นข้อเสนอ และเจ้าหน้าที่พัสดุระดับปฏิบัติ

ระเบียบวิธีการวิจัยหรือศึกษา

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยมุ่งเน้นการบูรณาการข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ทั้งลึกซึ้งและมีความน่าเชื่อถือสูง

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

1.1 กลุ่มตัวอย่าง : สุ่มตัวอย่างจำนวน 178 คน จากคณะทำงานในกองบินและผู้ประกอบการหรือผู้ยื่นข้อเสนอ โดยใช้สูตร Taro Yamane ค่าความคลาดเคลื่อน 0.05 โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายเพื่อทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของคุณภาพข้อมูลเปิด

1.2 เครื่องมือ: แบบสอบถาม (Questionnaire Survey) ที่ออกแบบเพื่อวัดระดับการรับรู้สิทธิทางกฎหมาย ความชัดเจนของขั้นตอนการมีส่วนร่วม ภาระกักกวดและ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล

1.3 การวิเคราะห์: ใช้สถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) และโมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรคุณภาพของข้อมูลเปิดกับความเสี่ยงต่อการทุจริตลดลง

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2.1 กลุ่มตัวอย่าง : การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักจำนวน 32 คน เช่น ประชากรซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐในพื้นที่ศึกษา ครอบคลุมประชาชนผู้รับบริการ เครือข่ายภาคประชาสังคมผู้ประกอบการหรือผู้ยื่นข้อเสนอ และเจ้าหน้าที่พัสดุระดับปฏิบัติ

2.2 การวิเคราะห์: ใช้ใช้การวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) และ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา(Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์หัตสประเด็นหลัก จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับประสบการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเฝ้าระวังและ ตรวจสอบข้อร้องเรียน, อุปสรรคเชิงกฎหมาย และระเบียบและกระบวนการ เช่น สิทธิการเข้าถึงข้อมูล ความชัดเจนขั้นตอน การคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแส)

2.3 การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล: ใช้การตรวจสอบแบบ Triangulation (ตรวจสอบไขว้) ระหว่างผลเชิงคุณภาพและปริมาณ เพื่อเพิ่มความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เชิงนโยบาย: ได้ข้ออธิบายเชิงทฤษฎีและหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ให้เห็นกลไกเชิงสาเหตุว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชนร่วมกับข้อมูลเปิดที่ใช้ได้จริง” ช่วยลดโอกาสและแรงจูงใจในการทุจริตได้อย่างไร

2. เชิงปฏิบัติ: ได้กรอบเชิงปฏิบัติการ Participation-by-Design ที่กำหนดบทบาท สิทธิ และช่องทางการมีส่วนร่วมตลอดวงจรจัดซื้อจัดจ้าง พร้อมคู่มือ ขั้นตอน แบบฟอร์ม และเทมเพลตเพื่อนำไปใช้ได้จริง

3. เชิงตลาดและผู้ประกอบการ: ตัวชี้วัดและกลไก M&E สำหรับประเมินผลด้านการแข่งขัน ความโปร่งใส คุณภาพการส่งมอบ และประสิทธิผลการจัดการข้อร้องเรียน รวมถึงแนวทางปรับแก้เมื่อพบความเสี่ยงหรือข้อบกพร่อง

4. เชิงวิชาการ: ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายเชิงระบบเพื่อยกระดับสู่มาตรฐานกลาง อาทิ การกำหนดเจ้าบ้านข้อมูล มาตรฐานข้อมูลกลาง ช่องทางรับฟัง/อุทธรณ์ที่มี SLA และแดชบอร์ดติดตามผล

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนฐานทฤษฎีสหสาขา โดยเฉพาะ นิติศาสตร์เชิงสังคม (socio-legal) ที่มองกฎหมายในทางปฏิบัติและ ความยุติธรรมเชิงกระบวนการ, รัฐศาสตร์ และ รัฐประศาสนศาสตร์ ว่าด้วยธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมและเศรษฐศาสตร์การจัดซื้อจัดจ้าง (principal-agent, rent-seeking) ตลอดจนองค์ความรู้ของข้อมูลภาครัฐแบบเปิดและระบบสารสนเทศ (open data quality, auditability) และความไว้วางใจสถาบัน การทบทวนวรรณกรรมแบ่งเป็นสองส่วนหลัก: ส่วนแรกสังเคราะห์กรอบแนวคิดและทฤษฎี ภายใต้โมเดล CE-PPIM บทบาทของ OCDS, SLA, audit trail, Integrity Pacts, COI register และการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแส เพื่ออธิบายเส้นทางเหตุผล, ส่วนที่สองทบทวนงานวิจัยและกรอบกฎหมายด้านนโยบายด้านจัดซื้อจัดจ้างทั้งของไทยและต่างประเทศ เพื่อระบุ การจัดการเชิงกฎระเบียบที่จำเป็นเพื่อให้โมเดลนำไปใช้ได้จริง

1. กรอบแนวคิดและทฤษฎีหลัก (Conceptual Framework and Core Theories)

งานวิจัยนี้บูรณาการแนวคิดจากกฎหมาย การบริหารรัฐกิจ เศรษฐศาสตร์การแข่งขัน และข้อมูลเปิด เพื่อสร้างกรอบ CE-PPIM (Citizen Engagement – Public Procurement Integrity Model) ซึ่งออกแบบมาตรการทางกฎหมายและกลไกเชิงระบบที่เข้ากับบริบทไทย โดยเน้นให้ประชาชนมีบทบาทตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้างตลอดวงจร โครงสร้างแนวคิดตั้งอยู่บนความเชื่อมโยงระหว่าง “ข้อมูลเปิด-การมีส่วนร่วม-ความรับผิดชอบ” เพื่อลดทอนแรงจูงใจการทุจริตและยกระดับคุณค่าความคุ้มค่าเงินภาษี

1.1 Transparency–Accountability–Participation (TAP) และ Social Accountability

แกนกลางของกรอบคือ TAP: เปิดเผยข้อมูลเชิงรุกในรูปแบบที่ใช้การได้, สร้างช่องทางให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น/ร้องเรียนอย่างปลอดภัย, และกำหนดพันธกรณีตอบสนองของหน่วยงานรัฐอย่างชัดเจน ผลคือเกิดความรับผิดชอบเชิงสังคมที่ตรวจสอบได้ ไม่ใช่ความโปร่งใสเชิงสัญลักษณ์

1.2 Principal–Agent และอสมมาตรของข้อมูล

ในกระบวนการจัดซื้อ เจ้าหน้าที่รัฐทำหน้าที่ “ตัวแทน” ของสาธารณะ ความเสี่ยงเชิงคุณธรรม (moral hazard) เกิดจากช่องว่างข้อมูลและดุลพินิจที่กว้าง เครื่องมือข้อมูลเปิดและร่องรอยตรวจสอบ (audit trail) จึงถูกออกแบบมาเพื่อลดอสมมาตร เพิ่มโอกาสถูกตรวจพบ และทำให้เหตุการณ์ตัดสินใจพิสูจน์ย้อนกลับได้

1.3 ปฏิบัติการร่วมต้านคอร์รัปชันและบรรทัดฐานความสุจริต

คอร์รัปชันดำรงอยู่ได้เมื่อ “ทุกคนเชื่อว่าคนอื่นก็ทำ” การสร้างบรรทัดฐานความสุจริตเชิงสถาบันจึงต้องมีกลไกเฝ้าระวังอิสระและการมีส่วนร่วมอย่างมีอำนาจ เครื่องมืออย่าง Integrity Pacts และการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสช่วยเลื่อนค่านิยมจากความเคยชินไปสู่ความคาดหวังทางสังคม

1.4 เศรษฐศาสตร์การแข่งขันในจัดซื้อจัดจ้าง

ความคุ้มค่าเกิดจากตลาดที่แข่งขันจริง ตัวชี้วัดสำคัญได้แก่ จำนวนผู้ยื่นเฉลี่ย อัตรา single-bidder การระบุยี่ห้อเกินจำเป็น และพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงสัญญา เครื่องมือข้อมูลแบบ OCDS และอนุกรมเวลา “งตรงรูปแบบ” ช่วยติดตามความผิดปกติและกระตุ้นให้เกิดการแข่งขันที่เป็นธรรม

1.5 โมเดล CE-PPIM และบทบาทของเครื่องมือ

CE-PPIM ผสานห่วงโซ่ “ข้อมูล-การมีส่วนร่วม-การบังคับใช้” ผ่านหกเครื่องมือหลัก: OCDS ทำให้ข้อมูลทุกช่วงของสัญญาเป็นข้อมูลที่เชื่อมโยงกันได้ กำหนด SLA ช่วงเวลารับและปิดข้อร้องเรียนพร้อมแจ้งผลกลับประชาชน จัดทำบันทึกลำดับเหตุการณ์การตัดสินใจและการแก้ไขเอกสารแบบสามารถตรวจย้อนกลับได้ พร้อมทั้ง เพิ่มการเฝ้าระวังอิสระและถอดบทเรียนเชิงระบบ และจัดการผลประโยชน์ทับซ้อนพร้อมทั้งคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแส เมื่อเครื่องมือเหล่านี้ทำงานร่วมกัน จะเพิ่มการตรวจพบ เพิ่มต้นทุนการทุจริต และยกระดับความไว้วางใจต่อภาครัฐ

2. งานวิจัยด้านกฎหมายและนโยบายจัดซื้อจัดจ้างที่เกี่ยวข้อง

2.1 กฎหมายและนโยบายในประเทศไทย: การทบทวนวรรณกรรมชี้ว่ากรอบกฎหมายไทยยังให้ความสำคัญกับการกำกับดูแลเชิงปฏิบัติการภายใน มากกว่ากลไกเปิดเผยข้อมูลและการมีส่วนร่วมของสาธารณะอย่างเป็นระบบ แม้จะมีระบบอิเล็กทรอนิกส์กลาง แต่คุณภาพ/ความครบถ้วนของข้อมูลยังไม่สม่ำเสมอ ช่องทางร้องเรียนกระจัดกระจายและไม่ผูกกับ SLA ชัดเจน การจัดการ COI ยังขาด ทะเบียนสาธารณะและกระบวนการเฝ้าระวังที่ตรวจสอบได้ ขณะที่ ร่องรอยการตรวจสอบย้อนหลังระดับหลักฐานดิจิทัลยังไม่ ครอบคลุมทุกขั้นตอน ทำให้การพิสูจน์เหตุผลทางกระบวนการทำได้ยาก

2.2 กฎหมายเปรียบเทียบ: การศึกษาเปรียบเทียบในต่างประเทศ สะท้อนแนวปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและใช้งานได้จริง เช่น ยูเครนเผยแพร่ข้อมูลจัดซื้อครบวงจรตาม OCDS ผ่านระบบ ProZorro/DoZorro ซึ่งก็คือแพลตฟอร์ม “ภาคประชาชน/ธุรกิจ” สำหรับติดตาม ตรวจสอบ และให้ข้อร้องเรียนต่อการจัดซื้อจัดจ้างใน ยูเครน พร้อม API และแดชบอร์ดตรงแสดงสำหรับสังเกตความเสี่ยง, สหราชอาณาจักรเผยแพร่ข้อมูลจัดซื้อในรูปแบบ OCDS บน Contracts Finder ด้าน Integrity Pacts มีการใช้ทั้งในโครงการทุนของสหภาพยุโรป ขณะที่กฎหมายคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสถูกยกระดับและมีระบบคุ้มครองและให้รางวัลแก่ผู้แจ้งเบาะแส ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนว่าเมื่อ “ข้อมูลเปิดเผย รุก” ถูกใช้คู่กับกลไกตอบสนองที่มีเชี่ยวชาญจะช่วยลดสัดส่วนการตลาดผูกขาด และลดความถี่ในการแก้ไขสัญญาในทางปฏิบัติจริง

2.3 หลักการ Integrity Justice และ CE-PPIM: การวิเคราะห์เชิงลึกภายใต้กรอบ CE-PPIM และหลักความยุติธรรมด้านความสุจริตในจัดซื้อจัดจ้าง ชี้ว่า “ความเหลื่อมล้ำเชิงข้อมูล” และ “ขั้นตอนที่ ซับซ้อนและไม่โปร่งใส” เป็นอุปสรรคหลักต่อการแข่งขันที่เป็นธรรม สะท้อนปัญหา ความเป็นธรรมด้าน การกระจายโอกาส และการเข้าถึงข้อมูล (Distributive Fairness) และ ความชัดเจนของกระบวนการซึ่งบั่นทอน ความไว้วางใจเชิงสถาบัน ข้อค้นพบนี้ถูกใช้เป็นฐานในการเสนอปฏิรูปเชิงกฎหมายและระบบ ได้แก่ การบังคับใช้การเปิดเผยข้อมูลทั้งวงจรตาม OCDS, กำหนด SLA และสิทธิการรับรู้ผลแก่ผู้ร้อง, บังคับใช้ audit trail ครบถ้วน, วงกรอบ Integrity Pacts พร้อมผู้สังเกตการณ์อิสระ, จัดตั้งทะเบียน COI สาธารณะ และตรากฎหมาย คุ้มครองผู้แจ้งเบาะแส ที่ป้องกันการตอบโต้และใช้การได้จริง

3. ผลการศึกษาวิจัยและประเด็นอุปสรรคเชิงโครงสร้าง (Findings and Structural Obstacles)

ผลการวิจัยเชิงผสมผสานยืนยันว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตั้งแต่ ผู้ประกอบการรายย่อย จนถึงเจ้าหน้าที่ ด้านหน้าต้องการ การมีส่วนร่วมกับกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างจริง เมื่อทดลองใช้แดชบอร์ดสาธารณะที่ต้องยืนยันตัวตนก่อนแสดงความเห็น ผู้เข้าทดลองจำนวนมากบอกตรงกันว่า “อย่างน้อยตอนนี้นี้เรามองเห็นเหตุผลของรัฐชัดขึ้นและรู้ว่าคำถามของเราถูกบันทึกไว้” ประโยชน์ด้านความโปร่งใสและการแข่งขัน จึงเริ่มปรากฏเป็นรูปธรรม ทว่าศักยภาพนี้ยังถูกจำกัดด้วยอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงกันหลายชั้น

3.1 ความเหลื่อมล้ำการเข้าถึงและภาระต้นทุนเข้าร่วมสูง

แม้จะมีการเฝ้าระวัง แต่ความเป็นจริงคือ SMEs และประชาชนจำนวนมากยัง “เข้าไม่ถึงสนาม” การยื่นเอกสารดิจิทัล การอ่านเงื่อนไขเชิงเทคนิค และการติดตามข้อมูลแบบกระจายบนหลายแพลตฟอร์ม สร้างต้นทุนเวลาและทักษะที่สูงเกินรับไหว หลายคนจึงยอมถอยตั้งแต่หน้าประตู โครงการจำนวนหนึ่งยังตั้งคุณลักษณะเฉพาะจนคู่แข่งแคบลง ส่งผลให้สัดส่วนผู้ยื่นรายเดียวสูงกว่าที่ควร ภาพรวมนี้สะท้อนปัญหาความเป็นธรรมเชิงกระจาย และโอกาสและข้อมูลไม่ได้กระจายเท่าเทียม ผลประโยชน์จากการแข่งขันจึงยังตกอยู่กับผู้เล่นที่ “มีทุนข้อมูลและทักษะ” มากกว่าคนอื่นและยังมีเรื่อง ภาพวะที่ผู้มีอำนาจตัดสินใจหรือผู้ปฏิบัติ “เพิ่มพฤติกรรมเสี่ยงหรือประมาท” เพราะตนไม่ต้องรับต้นทุนความเสียหายเต็มที่ (Moral hazard) เนื่องจากการคุ้มครองหรือการรับประกันจากผู้อื่น

3.2 กรอบกฎหมายรวมศูนย์และขั้นตอนไม่โปร่งใส (Centralized & Non-Transparent Procedures)

ผู้ให้ข้อมูลทั้งจากภาครัฐและภาคประชาชนต่างยอมรับว่า “ขั้นตอนเยอะ และไม่รู้ว่าไปถึงไหนแล้ว” ระเบียบยังเน้นกำกับภายใน มากกว่ารับรองสิทธิของสาธารณะให้เข้าถึงเหตุผลการตัดสินใจแบบตรวจสอบได้ ข้อมูลตลอดวงจรสัญญายังไม่เปิดครบตาม OCDS ช่องร้องเรียนไม่มี SLA ที่ชัดเจน และการตรวจสอบย้อนกลับไม่ครอบคลุมทุกจุดเปลี่ยน ขณะเดียวกัน การคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสยังไม่สร้างความมั่นใจพอ เมื่อปะติดปะต่อทั้งหมดเข้าด้วยกัน จะเห็นต้นทุนธุรกรรมสูง ความไว้วางใจเชิงสถาบันต่ำ และความเป็นธรรมเชิงกระบวนการถูกบั่นทอน จนบางคนบอกว่า “อยากร่วม แต่ไม่แน่ใจว่าจะตอบกลับหรือปกป้องเราจริงไหม”

3.3 ช่องว่างขีดความสามารถและการสนับสนุน

หลายหน่วยงานและประชาชน “อยากใช้ข้อมูล แต่ใช้ไม่เป็น” การอ่านชุดข้อมูลขนาดใหญ่ การตีความตัวชี้วัดตรงแดง และการเรียกใช้ API ต้องอาศัยทักษะที่ยังไม่แพร่หลาย ยิ่งเมื่อข้อมูลบางส่วนไม่สอดคล้องหรืออัปเดตไม่ทันเวลา ความพยายามติดตามสัญญาจึงสะดุดเป็นระยะ วงจรแจ้งผลกลับผู้ร้องก็ยังไม่สม่ำเสมอภาพที่ได้คือ “รับรู้ประโยชน์สูง” แต่ “รู้สึกใช้ยาก” ทำให้ความร่วมมือจึงไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร

4. อภิปรายผลเชิงกฎหมายและการปฏิรูป (Legal Discussion and Reform)

การอภิปรายผลนี้มุ่งเชื่อมโยงข้อค้นพบเชิงภาคสนามกับกรอบนิติศาสตร์ การบริหารรัฐกิจ และเศรษฐศาสตร์การแข่งขัน เพื่อตอบคำถามสำคัญว่าเหตุใด “เจตนารมณ์การร่วมตรวจสอบของประชาชน” จึงยังไม่ออกมาเป็นกลไกถาวรในระบบจัดซื้อจัดจ้าง หลายถ้อยคำจากผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกสะท้อนภาพ

เดียวกันว่า “เราอยากเห็นเหตุผลของรัฐแบบตรวจสอบได้ และอยากรู้ว่าคำร้องของเราถูกพิจารณาอย่างไร” แต่กติกาปัจจุบันยังทำให้กระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นได้ยาก

4.1 ความไม่สอดคล้องระหว่างกฎหมายปัจจุบันกับหลัก CE-PPIM และ Integrity Justice

แม้หน่วยงานจำนวนมากพยายามสร้าง “กติกาภายใน” เพื่อคุ้มครองความเสี่ยง แต่เมื่อไรกรอบกฎหมายที่รับรองสิทธิและบทบาทของการมีส่วนร่วมของประชาชน กติกาเหล่านี้จึงไม่อาจเติบโตเป็นวัฒนธรรมความสุจริตเชิงสถาบันได้ กฎหมายและระเบียบยังโน้มเอียงสู่แนวทางควบคุมแบบสั่งการ เน้นการกำกับภายใน มากกว่าการเปิดเผยข้อมูลและการมีส่วนร่วมที่ตรวจสอบได้ ซึ่งสวนทางกับหลัก CE-PPIM ที่ย้ำความสำคัญของห่วงโซ่ “ข้อมูลเปิดเผย รุก ผสานช่องทางมีส่วนร่วมของประชาชน สำทับด้วยการตอบสนองตามกำหนดเวลาของภาครัฐ จะทำให้ความรับผิดชอบเกิดขึ้นจริง

4.1.1 ความเป็นธรรมด้านการกระจาย (Distributive Justice)

ข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลเชิงรุกและต้นทุนทักษะดิจิทัลทำให้ผู้ประกอบการรายย่อย “เข้าไม่ถึงสนามแข่งขัน” อย่างเท่าเทียม เสี่ยงภาคสนามจึงเรียกร้องมาตรการที่ตรงจุด เช่น การแยกตลาดที่เหมาะสม ลดข้อกำหนดจำเพาะที่ปิดกั้นการแข่งขัน โปรแกรม onboarding สำหรับผู้ค้าใหม่ และการเปิดเผยข้อมูลตามมาตรฐาน OCDS ให้ค้นหา และวิเคราะห์ได้จริง ทั้งหมดนี้คือการ คืนความเสมอภาคด้านข้อมูลและโอกาสให้ตลาดจัดซื้อ

4.1.2 ความเป็นธรรมด้านขั้นตอน (Procedural Justice)

ความซับซ้อนของกระบวนการ การไม่แจ้งผลภายในกรอบเวลาที่ชัดเจน และการขาดความสามารถในการตรวจสอบย้อนกลับที่ครบถ้วน บั่นทอนความไว้วางใจเชิงสถาบัน ผู้ร้องจำนวนหนึ่งเล่าว่า “ไม่รู้ว่าจะไปถึงไหน” การปฏิรูปจึงต้องกำหนด SLA สำหรับการรับเรื่องและพิจารณาพร้อมทั้งแจ้งผลของข้อร้องเรียน หรือข้อเสนอแนะ เปิดเหตุผลการตัดสินใจในรูปแบบอ้างอิงได้ และบังคับใช้ร่องรอยดิจิทัลตลอดวงจรสัญญา เพื่อให้ “เห็น-ตาม-ทวน” เกิดขึ้นจริง

4.2 บทเรียนจากการเปรียบเทียบกฎหมายต่างประเทศ

หลักฐานเชิงเปรียบเทียบกับมาตรการและกฎหมายต่างประเทศบ่งชี้ตรงกันว่า ความสำเร็จในการยกระดับความสุจริตของระบบจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ มาจากฐานกฎหมายที่ทำให้ข้อมูลเปิดเผยใช้งานได้จริงควบคู่กับกลไกตอบสนองที่มีเชี่ยวชาญ

4.2.1 ยูเครนและสหราชอาณาจักร

ยูเครนพัฒนา ProZorro/DoZorro เปิดข้อมูลครบวงจรตาม OCDS พร้อมใช้ระบบ API และ แดชบอร์ดตรงแดง เพื่อให้ภาคประชาชนและสื่อร่วมสอดส่องการจัดซื้อของรัฐได้ทันเวลา สหราชอาณาจักรเองก็เผยแพร่ข้อมูลสัญญาผ่านแพลตฟอร์มกลางพร้อมมาตรฐานเปิด ช่วยลดการครอบงำตลาดโดยผู้ประกอบการรายเดียวและเพิ่มผู้ยื่นรายใหม่ ภาคสนามสะท้อนคล้ายกันว่า เมื่อมีการเปิดเผยข้อมูลทั่วถึง และสามารถตรวจซ้ำได้ คนจึงอยากเข้ามาแข่งขันในการประมูลและเฝ้าดูความโปร่งใส

4.2.2 สหภาพยุโรป

กรอบกฎหมายด้านการเยียวยา ซึ่งให้หน่วยงานชะลอการลงนามสัญญาหลังประกาศผล เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอุทธรณ์ภายในกรอบเวลาแน่นอน หลายประเทศในยุโรปยังยกระดับการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแส และพัฒนาทะเบียนผู้ถือประโยชน์แท้จริงเชื่อมกับผู้รับจ้างรัฐ ทำให้การทวนสอบความขัดกันแห่งผลประโยชน์ทำได้จริง ไม่ใช่ทำแค่บนกระดาษ

4.3 การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Decentralization)

แม้กรอบการกระจายอำนาจเปิดทางให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบริหารพัสดุได้ตามบริบทพื้นที่ แต่ในทางปฏิบัติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังขาดคาน้ำจากส่วนกลาง ทั้งทรัพยากรข้อมูล เครื่องมือมาตรฐาน และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เจ้าหน้าที่ด้านหน้าหลายรายบอกตรงกันว่า “อยากเปิดข้อมูล อยากติดธงแดง แต่อยากได้แบบฟอร์มและตัวอย่างที่ใช้ได้เลย” การปฏิรูปจึงควรกำหนดอำนาจและหน้าที่ให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ออกข้อบัญญัติด้านความโปร่งใสเชิงรุก จัดตั้งคณะผู้สังเกตการณ์อิสระ (รูปแบบ Integrity Pacts) ใช้ COI register ระดับสาธารณะ เชื่อมต่อข้อมูลตาม OCDS ผ่าน API กลาง และรับรอง SLA การตอบสนองต่อข้อร้องเรียนของประชาชน โดยส่วนกลางทำหน้าที่สนับสนุนชุดเครื่องมือมาตรฐาน (schemas, templates, audit-trail toolkit) งบประมาณฝึกอบรม และระบบติดตามผลแบบแดชบอร์ด เพื่อให้ท้องถิ่นทำได้จริง ไม่ใช่เพียงมีอำนาจบนตัวบทกฎหมาย

5. สรุปผลและข้อเสนอเชิงโมเดลเพื่อการนำไปใช้ (Operational Recommendations – Real-time CE-PPIM)

งานวิจัยนี้เสนอให้องค์กรหรือเจ้าของโครงการนำ CE-PPIM ไปใช้ทั้งระบบทันที โดยพึ่งพาเครื่องมือเหล่านี้ มาตรฐานข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างแบบเปิด (OCDS) ข้อตกลงระดับการให้บริการ (SLA) บันทึกการดำเนินการที่ตรวจสอบย้อนกลับได้ ข้อตกลงคุณธรรม ทะเบียนผลประโยชน์ทับซ้อน กฎหมายการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสเชื่อมเข้ากับแดชบอร์ดสาธารณะที่คนทั่วไปเข้าถึงและยืนยันตัวตนได้ เมื่อข้อมูลเหตุผลและการตัดสินใจ รวมถึงสถานะล่าสุดถูกแสดงแบบเรียลไทม์ ประชาชนจะ เห็นและเข้าใจ ส่งเสียงร้อง และได้รับคำตอบ โดยไม่ต้องรอการปรับปรุงกฎหมายใหม่

5.1 ภาพรวมการออกแบบแบบเรียลไทม์ (Real-time Design)

โดยการจัดให้มี “หน้าแดชบอร์ดสาธารณะ” ที่รวมทุกเหตุการณ์ของวงจรจัดซื้อเป็นไทม์ไลน์อ่านง่าย แหล่งข้อมูลหลักมาจากระบบอีพรอเคียวร์เมนต์ซึ่งถูกแปลงเป็น OCDS อัตโนมัติ ฝั่งประชาชนและภาคธุรกิจเพียงลงทะเบียนและยืนยันตัวตน ก็สามารถอ่านข้อมูลได้ สามารถกดเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย พร้อมใส่เหตุผลสั้น ๆ และติดตามคำตอบตาม SLA ที่ระบุชัด ขณะเดียวกันหน่วยงานทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลแต่ละเหตุการณ์ บันทึกการตรวจสอบติดตามย้อนกลับได้อัตโนมัติ ตอบกลับภายในกำหนดเวลาและ แบนหลักฐานจนปิดเรื่องเป็นบันทึกอ้างอิงได้ ส่วนผู้สังเกตการณ์อิสระในกรอบ ข้อตกลงคุณธรรมซึ่งเข้าถึงข้อมูลชุดเดียวกัน เพื่อตรวจสอบและรายงานของสาธารณะอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 2 การออกแบบกรอบเชิงปฏิบัติการ ช่องทางการมีส่วนร่วม โดยการลงทะเบียน, ยืนยันตัวตน, กดเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย การให้เหตุผลและติดตามคำตอบ ครอบคลุมขั้นตอนในวงจรจัดซื้อโดยวัดจากเครื่องมือระบบลงทะเบียนและยืนยันตัวตน

5.2 การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการร่างและจัดทำ TOR (Stakeholder participation throughout all stages of TOR drafting and preparation)

ในช่วงแผนและร่าง TOR เราเผยแพร่ร่างเอกสาร เกณฑ์พิจารณา และไทม์ไลน์ในรูปแบบ OCDS พร้อมกล่อง “เหตุผลเชิงนโยบาย” ที่อ่านง่าย เปิดหน้าต่างรับความเห็นช่วงสั้น ๆ ที่กำหนดชัดและสรุปผลแบบเรียลไทม์ให้เห็นว่าประเด็นใดถูกนำไปปรับแล้ว ต่อมาเมื่อเปิดการประกวดราคา แดชบอร์ดจะแสดงคำถาม-คำตอบสาธารณะและสัญญาณธงแดงทันที เช่น สเปกกระบู่ยี่ห้อหรือเวลายื่นสั้นผิดปกติ เพื่อให้เจ้าของโครงการเห็นปัญหาและปรับแก้ได้ทันที เมื่อเข้าสู่การคัดเลือกและประกาศผล เหตุผลการตัดสินใจ

จะแสดงในรูปแบบที่เครื่องอ่านได้เพื่อให้คะแนนจากเกณฑ์ใดเท่าใด พร้อมช่วงเวลาอุทธรณ์ที่ทุกคนมองเห็น ตัวนับถอยหลังของ SLA ที่ชัดเจน จากนั้นในช่วงสัญญาและการปรับเปลี่ยน ทุกเวอร์ชันและเหตุผลจะอยู่หน้าเดียว ตรวจสอบย้อนกลับได้ด้วยระบบการตรวจสอบติดตามย้อนกลับได้อัตโนมัติ และประชาชนสามารถกด “ติดตามสัญญานี้” เพื่อรับการแจ้งเตือนอัตโนมัติ สุดท้ายในช่วงส่งมอบและติดตามผล เราแสดงสถานะงานจริงเทียบแผน รายจ่ายจริง ปัญหาและการแก้ไข และเปิดรับหลักฐานภาคประชาชน โดยแยกช่อง “แจ้งเบาะแสปลอดภัย” ออกจากการแสดงความเห็นทั่วไปและเชื่อมสู่กลไกคุ้มครองผู้แจ้ง ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 3 ซึ่งกำหนดชุดตัวชี้วัดและกลไกการติดตามและการประเมินผลโดยวัดจาก เครื่องมือแดชบอร์ดติดตาม งานจริงเทียบแผน รายจ่ายจริง ปัญหาและการแก้ไข

5.3 แดชบอร์ดสาธารณะและท่อข้อมูล (Public Dashboard & Data Pipeline)

แดชบอร์ดประกอบด้วยสี่ชั้นข้อมูลที่อัปเดตทันที ได้แก่ ภาพรวมการแข่งขันที่บอกจำนวนผู้ยื่น สัดส่วนผู้ยื่นรายเดียว การแบ่งลอต และระยะเวลาเย็นจริง คุณภาพข้อมูลที่สะท้อนความครบถ้วนและความทันเวลาตาม OCDS รวมถึงอัตราการแก้ไขหลังเส้นตาย ภาพการมีส่วนร่วมที่แสดงจำนวนความเห็นกับอัตราการตอบกลับตาม SLA และคะแนนความพึงพอใจหลังปิดเรื่อง และชั้นธงแดงเชิงรูปแบบที่ชี้ความเสี่ยง เช่น การเปลี่ยนสัญญาบ่อย ราคาชนะใกล้เคียงเพดาน หรือสเปกเฉพาะยี่ห้อ พร้อมปุ่มเปิดผลการจัดการตรงต่องาน ส่วนท่อข้อมูลทำงานแบบเหตุการณ์ต่อเหตุการณ์ ข้อมูลไหลจากระบบอีพ็อกเคียวเมนต์ผ่านตัวแปลง OCDS ไปยัง API หรือเว็บสูก แล้วจึงปรากฏบนแดชบอร์ด โดยทุกเหตุการณ์ถูกปิกเวลา ผู้บันทึก และเหตุผลไว้เพื่อเป็นการตรวจสอบย้อนกลับอัตโนมัติซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 4 ซึ่งได้เสนอโครงสร้างระบบที่ยกระดับให้เป็นมาตรฐานกลาง ได้แก่ แดชบอร์ดสาธารณะ และข้อมูล OCDS ซึ่งสามารถบันทึกและตรวจสอบย้อนกลับได้ โดยวัดจากเครื่องมือแดชบอร์ดติดตามสาธารณะ

5.4 ตัวชี้วัดและกรอบเวลาแบบใช้งานจริง (KPIs)

เราเริ่มจากเป้าหมายสั้นที่จับต้องได้ภายในหนึ่งไตรมาส ได้แก่ การเพิ่มผู้ยื่นเฉลี่ยต่อโครงการให้ไม่น้อยกว่าสามรายและลดสัดส่วนผู้ยื่นรายเดียวลดลงอย่างน้อย 10% การคงอัตราความครบถ้วนของเอกสารตามเส้นตายให้ได้อย่างน้อย 95% การตอบกลับข้อคิดเห็นและข้อร้องเรียนให้ได้ตาม SLA อย่างน้อย 85% พร้อมยกระดับคะแนนความพึงพอใจหลังปิดเรื่องให้อยู่เหนือ 4.2 จาก 5 และการกดตรงต่องานรูปแบบเดิมให้ลดลงอย่างน้อย 10% โดยทุกเหตุการณ์ต้องมีบันทึกเหตุผลและการแก้ไขที่อ้างอิงได้ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 4 เพราะการกำหนด KPI หรือเกณฑ์ขั้นต่ำแบบใช้ได้จริงเป็นแกนมาตรฐาน ที่หน่วยงานอื่นนำไปใช้เทียบเคียงและขยายผลได้ด้วยโดยวัดจากเครื่องมือด้านการติดตามและประเมินผล

5.5 การยืนยันตัวตนและความเป็นส่วนตัวรวมถึงความปลอดภัยของผู้ให้ข้อมูล

การยืนยันตัวตนใช้แนวการตรวจสอบย้อนกลับและความรวดเร็วตามความเสี่ยงของแต่ละขั้นตอน เช่น อีเมล รหัส OTP สำหรับกรณีที่จำเป็นเท่านั้น และแยกความชัดเจนระหว่างพื้นที่แสดงความเห็น หรือโหวตกับช่องทางแจ้งเบาะแสที่ได้รับการปกป้องขั้นสูง ทั้งหมดรองรับด้วยนโยบายความเป็นส่วนตัวที่สั้น กระชับ และอ่านเข้าใจได้ในหน้าเดียว ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 1 ในแง่การลดแรงจูงใจและลดโอกาสทุจริตผ่านการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้คนกล้าให้ข้อมูล และมีความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยวัดจากเครื่องมือการยืนยันตัวตน

เอกสารอ้างอิง

- กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง. (2563). *แนวปฏิบัติ/คู่มือการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ: กรมบัญชีกลาง.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2560). *พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชกิจจานุเบกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2560). *คำอธิบายสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2562). *แนวทางส่งเสริมความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ*. กรุงเทพฯ: ป.ป.ช.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- International Association for Public Participation (IAP2). (2018). *IAP2 spectrum of public participation*. <https://www.iap2.org>
- International Organization for Standardization. (2016). *ISO 37001: Anti-bribery management systems — Requirements with guidance for use*. ISO.
- OECD. (2015). *OECD recommendation of the council on public procurement*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/gov/public-procurement/recommendation>
- OECD. (2016). *Preventing corruption in public procurement*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264265820-en>
- Open Contracting Partnership. (2019). *Red flags in public procurement: A practitioner's guide*. <https://www.open-contracting.org>
- Open Contracting Partnership. (2020). *Open Contracting Data Standard (OCDS) documentation (v1.1)*. <https://standard.open-contracting.org>
- Open Government Partnership. (2019). *A guide to open government and public procurement transparency*. Open Government Partnership.
- Transparency International. (2016). *Integrity pacts: A how-to guide from practitioners*. Transparency International. <https://www.transparency.org>
- UNCITRAL. (2011). *Model law on public procurement*. United Nations Commission on International Trade Law. <https://uncitral.un.org>
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2004). *United Nations Convention against Corruption (UNCAC)*. United Nations. <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/convention.html>
- World Bank. (2016). *Procurement regulations for IPF borrowers*. World Bank Group. <https://www.worldbank.org>
- World Bank. (2017). *Benchmarking public procurement 2017: Assessing public procurement regulatory systems in 180 economies*. World Bank Group.

ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ.

The Draft Gender Equality Act (Version ..), B.E.

ศศิธร อินโต¹

Sasiorn Into¹

Received: August 8, 2025

Revised: December 16, 2025

Accepted: June 17, 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของหลักความเท่าเทียมระหว่างเพศในระบบกฎหมายไทย วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 รวมถึงเสนอแนวทางปรับปรุงร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนสากลและบริบทสังคมไทยปัจจุบัน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาจากบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เอกสารวิชาการ รายงานระหว่างประเทศ และการเปรียบเทียบกฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ Equality Act 2010 ของสหราชอาณาจักร, Basic Law ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (CEDAW) ขององค์การสหประชาชาติ

ผลการวิจัยพบว่า พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 เป็นกฎหมายที่มีเจตนารมณ์สำคัญในการคุ้มครองบุคคลจากการถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ แต่ยังมีข้อจำกัดในหลายประการ ทั้งในด้านคำจำกัดความของ “การเลือกปฏิบัติ” และ “เพศ” ที่ไม่ครอบคลุมถึงอัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) และการแสดงออกทางเพศ (Gender Expression) อีกทั้งกลไกการบังคับใช้ของคณะกรรมการวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ (วพ.) ยังขาดความเป็นอิสระและประสิทธิภาพในการคุ้มครองสิทธิ การบังคับใช้ในทางปฏิบัติยังไม่สามารถป้องกันการเลือกปฏิบัติทางอ้อมในสถาบันการศึกษา สถานที่ทำงาน และหน่วยงานของรัฐได้อย่างทั่วถึง

ดังนั้น งานวิจัยนี้เสนอให้มีการปรับปรุงร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. โดยเพิ่มนิยามทางกฎหมายให้ครอบคลุมบุคคลหลากหลายเพศ ขยายขอบเขต ความคุ้มครองจากการเลือกปฏิบัติทางตรงและทางอ้อม เสริมอำนาจหน้าที่ของ วพ. ให้มีสถานะเป็นองค์กรอิสระภายใต้หลักความโปร่งใสและตรวจสอบได้ พร้อมทั้งกำหนดกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคประชาสังคมในการติดตามและประเมินผล เพื่อให้กฎหมายดังกล่าวสามารถส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

¹ ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก

Dr., Director of the Doctor of Juridical Science (S.J.D.) Program, Faculty of Law, Kirk University

คำสำคัญ: ความเท่าเทียมระหว่างเพศ, การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ, ความหลากหลายทางเพศ, การคุ้มครองสิทธิ, การพัฒนากฎหมาย

Abstract

This research aims to examine the development of the legal principle of gender equality in Thailand, analyze the limitations and challenges in the enforcement of the Gender Equality Act B.E. 2558 (2015), and propose recommendations for improving the Draft Gender Equality Act (Version ..), B.E. in accordance with international human rights standards and the current Thai social context. The study employs a documentary research methodology, drawing upon legal provisions, academic documents, international reports, and comparative studies of foreign laws, e.g. the Equality Act 2010 of the United Kingdom, the Basic Law of the Federal Republic of Germany, and the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) of the United Nations.

The findings reveal that the Gender Equality Act B.E. 2558 (2015) represents an essential legislative effort to protect individuals from unfair gender-based discrimination. However, several shortcomings remain, including limited legal definitions of “discrimination” and “gender,” which fail to encompass gender identity and gender expression. Furthermore, the enforcement mechanism under the Committee on the Consideration of Unfair Gender Discrimination (CCUGD) lacks independence, transparency, and effectiveness in safeguarding rights. In practice, the Act has not adequately addressed indirect discrimination in educational institutions, workplaces, and public agencies.

Accordingly, this research proposes the revision of the Draft Gender Equality Act (Version ..), B.E. to broaden the scope of legal protection, explicitly recognize gender diversity, and empower the CCUGD as an independent and accountable body. It also recommends incorporating participatory mechanisms involving civil society and the public in monitoring and evaluation processes. These reforms would strengthen the Act as a legal instrument for promoting human rights, equality, and human dignity in Thai society.

Keywords: Gender equality, Unfair gender discrimination, Gender diversity, Protection of rights, Legal development

บทนำ

ความเท่าเทียมทางเพศพัฒนามาพร้อมการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของผู้หญิงในโลกตะวันตกตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18–19 (Offen, 2000) อีกทั้งยังมีคำประกาศสิทธิสตรีของ Olympe de Gouges ค.ศ. 1791 (Offen, 2000) และการประชุม Seneca Falls ค.ศ. 1848 (Evans, 2013) โดยมีวาทกรรม “หญิง–ชายเสมอภาค” ในมิติสิทธิพลเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Evans, 2013) ก่อนจะค่อย ๆ ขยายไปสู่มิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ในศตวรรษที่ 20 (Evans, 2013) หลังสงครามโลกแนวคิดความเสมอภาคได้รับการสถาปนาในเอกสารสิทธิมนุษยชนสากล (United Nations, 1948) โดย ปญญานาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights : UDHR ค.ศ. 1948) ระบุว่ามนุษย์ “เกิดมาเสมอภาคในศักดิ์ศรีและสิทธิ” (United Nations, 1948) และเป็นฐานคิดสำคัญสำหรับการรื้อสร้างกฎหมายและนโยบายภายในประเทศต่าง ๆ (United Nations, 1948) ต่อมาอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women : CEDAW ค.ศ. 1979) ได้กำหนดภาระผูกพันของรัฐในการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ (United Nations, 1979) ถือเป็น รัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิสตรี ในกฎหมายระหว่างประเทศสมัยใหม่ (United Nations, 1979) และได้รับการยืนยันซ้ำผ่าน ปญญานาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการ (1995) (United Nations, 1995) และ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 5 (SDG 5) (United Nations, 2015) ซึ่งมุ่ง บรรลุความเท่าเทียมทางเพศและเสริมพลังแก่สตรีและเด็กหญิง (United Nations, 2015) คือ เป้าหมายระดับสากลที่มุ่งขจัดความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศในทุกมิติ ทั้งด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (United Nations, 2015) พร้อมทั้งส่งเสริมให้ผู้หญิงและเด็กหญิงมีอำนาจในการตัดสินใจ มีสิทธิ มีโอกาส และมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกับผู้ชาย (United Nations, 2015) และเป็นหนึ่งใน 17 เป้าหมายของกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 ที่จัดทำโดย United Nations (United Nations, 2015)

ทศวรรษ 2000 วงการวิชาการและขบวนการสิทธิมนุษยชนได้ขยายกรอบ “gender equality” ให้ครอบคลุมความหลากหลายทางเพศ (O’Flaherty & Fisher, 2008) โดยหลักการ Yogyakarta Principles (Yogyakarta Principles) เป็นชุดหลักการ 29 ข้อ ที่ก่อตั้งขึ้นในปี 2006 (International Commission of Jurists, 2007) และหลักการเหล่านี้ได้ถูกขยายเพิ่มเติมในปี 2017 (YP+10) (International Commission of Jurists, 2017) เสนอแนวทางตีความกฎหมายสิทธิมนุษยชนกับประเด็นเพศวิถี อัตลักษณ์ การแสดงออกทางเพศ และลักษณะทางเพศ (International Commission of Jurists, 2017) (แม้ไม่ใช่ตราสารของสหประชาชาติ) (O’Flaherty & Fisher, 2008) เพื่อช่วยผลักดันให้รัฐและสถาบันต่าง ๆ ทบทวนกฎหมาย นโยบาย และแนวปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักไม่เลือกปฏิบัติ (International Commission of Jurists, 2007) โดยประเทศไทยรับรองหลักเสมอภาคไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 มาตรา 27 ห้ามการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) และ

กำหนดให้รัฐดำเนินมาตรการเพื่อขจัดอุปสรรคต่อความเสมอภาค (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) ขณะเดียวกันประเทศไทยยังเป็นภาคี Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) เข้าเป็นภาคีวันที่ 9 สิงหาคม 2528 (United Nations, 1979) ซึ่งก่อให้เกิดพันธกรณีระหว่างประเทศในการจัดทำมาตรการเชิงกฎหมายและนโยบายเพื่อคุ้มครองสิทธิความเท่าเทียมทางเพศ (United Nations, 1979) ทั้งนี้ ในระดับกฎหมายภายในยังได้มีการตราพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะด้านที่ห้ามการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ และวางกลไกการคุ้มครองสิทธิอย่างเป็นรูปธรรม (พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2558)

ก้าวสำคัญในระดับกฎหมายภายในคือการตราพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 (พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2558) ซึ่งห้าม “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ” โดยให้ความหมายของการเลือกปฏิบัติครอบคลุมทั้งการกระทำโดยตรงและโดยอ้อม รวมถึงการกำหนดเงื่อนไข กฎ ระเบียบ หรือแนวปฏิบัติที่แม้จะมีลักษณะเป็นกลางแต่ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อบุคคลเพศหนึ่งเพศใดอย่างไม่เป็นธรรม (พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2558) ฉบับนี้ยังได้กำหนดข้อยกเว้นบางประการ เช่น การกระทำที่มุ่งคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคล การดำเนินมาตรการพิเศษเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำทางเพศ (affirmative measures) หรือการปฏิบัติตามหลักศาสนา ทั้งนี้เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างหลักความเสมอภาคและบริบททางสังคมวัฒนธรรม (พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2558) ด้านกลไกกฎหมายได้จัดตั้งคณะกรรมการสำคัญ ได้แก่ คณะกรรมการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ (สทพ.) ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนงานระดับชาติ และคณะกรรมการวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ (วลพ.) ซึ่งมีอำนาจพิจารณาเรื่องร้องเรียน วินิจฉัยข้อเท็จจริง และมีคำสั่งให้มีการระงับ แก้ไขหรือเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหาย (พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2558) ด้านกระบวนการ ผู้ที่เห็นว่าตนถูกเลือกปฏิบัติสามารถยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการได้โดยไม่จำเป็นต้องดำเนินคดีในศาลโดยตรง ซึ่งถือเป็นการลดภาระและเพิ่มการเข้าถึงความยุติธรรม นอกจากนี้ กฎหมายยังเปิดช่องให้มีมาตรการเยียวยาที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบการชดเชย การแก้ไขสภาพการละเมิด และการกำหนดแนวปฏิบัติเพื่อป้องกันการเลือกปฏิบัติในอนาคต (พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2558) ผลในเชิงปฏิบัติ กฎหมายฉบับนี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างมาตรฐานใหม่ให้กับหน่วยงานของรัฐและเอกชน โดยเฉพาะในมิติการจ้างงานที่ต้องไม่กำหนดเงื่อนไขกีดกันเพศการศึกษา ที่ต้องเปิดโอกาสอย่างเท่าเทียมโดยไม่เลือกปฏิบัติ รวมถึงการเข้าถึงบริการสาธารณะและพื้นที่สาธารณะที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีและอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลมากขึ้น อันเป็นการขยายการคุ้มครองจากระดับหลักการสู่การบังคับใช้ที่เป็นรูปธรรมในชีวิตประจำวัน (พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2558)

ทางสากล หลักสิทธิมนุษยชนที่บัญญัติไว้ใน ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights : UDHR 1948) (United Nations, 1948) และ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights : ICCPR 1966) (United Nations, 1966) ได้ยืนยันหลักความเสมอภาคโดยไม่เลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ (United Nations, 1966) หลายประเทศได้ปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีดังกล่าว (Fredman, 2011) เช่น สหราชอาณาจักรมีกฎหมาย Equality Act 2010 ที่ห้ามการเลือกปฏิบัติในมิติต่าง ๆ รวมถึงเพศและรสนิยมทางเพศ (Equality Act 2010, 2010) ขณะที่ฝรั่งเศสและญี่ปุ่นก็ได้ออกกฎหมายเฉพาะด้านเพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศและการปกป้องสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศ (OECD, 2020) สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยจำเป็นต้องเร่งปรับปรุงกฎหมายเพื่อก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก (OECD, 2020)

แม้กรอบกฎหมายและนโยบายได้มีการคืบหน้าอย่างมีนัยสำคัญ แต่รายงานระหว่างประเทศยังชี้ว่าความเสมอภาคทางเพศทั่วโลกหยุดชะงักหรือถอยหลังในบางมิติ เช่น ความรุนแรงทางเพศ การเข้าถึงทรัพยากรดิจิทัล และภาระงานดูแลที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน (UN Women, 2023) จึงจำเป็นต้องเร่งมาตรการเชิงโครงสร้างและการบังคับใช้กฎหมายควบคู่การเปลี่ยนค่านิยมทางสังคม (UN Women, 2023) แรงผลักดันจากพันธกรณีระหว่างประเทศและรัฐธรรมนูญไทย โดยประเทศไทยภาคยานุวัติอนุสัญญา Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) ตั้งแต่ปี 2528 (United Nations, 1979) ทำให้รัฐมีหน้าที่จัดทำมาตรการทางกฎหมายเพื่อจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีและความไม่เสมอภาคทางเพศภายในประเทศ (United Nations, 1979) ขณะที่คณะกรรมการ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) เคยท้วงติงซ้ำ ๆ ว่าไทยยังขาดกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติแบบเฉพาะ โดยให้ตรากฎหมายให้สอดคล้องกับมาตรา 1 ของ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) (Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 1999) (Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 2017) ซึ่งเป็นจุดตั้งต้นสำคัญของการผลักดันกฎหมายเฉพาะด้านนี้

เวลาต่อมารัฐธรรมนูญ 2560 มาตรา 27 รับรองหลักความเสมอภาคและห้ามการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุเพศ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) วางกรอบให้กฎหมายลำดับรองต้องไม่เลือกปฏิบัติและคุ้มครองสิทธิอย่างเท่าเทียม (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) การตรากฎหมายฉบับแรกของไทยเพื่อห้ามการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศอย่างครอบคลุมและนำไปสู่การประกาศใช้ พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 เมื่อวันที่ 13 มี.ค. 2558 และมีผลใช้บังคับหลังประกาศ 180 วัน (ก.ย. 2558) (พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2558) ถือเป็นกฎหมายกลางฉบับแรกที่ห้าม “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ” และจัดตั้งกลไกพิจารณาเยียวยา (พระราชบัญญัติความเท่าเทียม

ระหว่างเพศ, 2558) กฎหมายกำหนดความหมาย “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ” และห้ามหน่วยงานรัฐ เอกชน หรือบุคคล ออกนโยบาย กฎ วิธีปฏิบัติที่เลือกปฏิบัติ (มาตรา 17 วรรคหนึ่ง) (พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2558) อย่างไรก็ตาม ในมาตรา 17 วรรคสอง ได้ยกเว้นกรณีเพื่อขจัดอุปสรรค สวัสดิภาพและความปลอดภัย หลักศาสนา ความมั่นคงของประเทศ ซึ่งถูกวิพากษ์ว่าเปิดช่องในการอ้างเหตุยกเว้น (United Nations Development Programme [UNDP], 2019) ถึงแม้ว่าหลักการแห่งสิทธิมนุษยชนซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายระหว่างประเทศและรัฐธรรมนูญไทย ได้วางรากฐานสำคัญที่ยืนยันถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค และการไม่เลือกปฏิบัติ (United Nations, 1948) เนื่องจากเพศถือเป็นองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อโอกาสในการดำรงชีวิตของบุคคลอย่างมาก (Connell, 2009) การมีบทบัญญัติทางกฎหมายเพื่อสร้างหลักประกันความเท่าเทียมจึงมีความจำเป็นต่อการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในทุกเพศสภาพ (Fredman, 2011) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ความไม่เสมอภาคทางเพศยังคงปรากฏอย่างชัดเจนในหลายมิติ ทั้งในระดับโครงสร้างของสถาบันทางสังคม และในระดับปัจเจกชนที่เผชิญการเลือกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (World Economic Forum, 2023)

ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดความพยายามในการผลักดันร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดมาตรการเชิงกฎหมายที่ชัดเจน ป้องกัน แก้ไข และเยียวยาการเลือกปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม ตลอดจนสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายและทัศนคติของสังคมไทยให้สอดคล้องกับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากล (UNDP, 2019) ประเทศไทยแม้มีรัฐธรรมนูญที่รับรองหลักความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติ แต่ยังไม่มียกกฎหมายลำดับรองที่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการบังคับใช้ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) หลายกรณีสะท้อนให้เห็นช่องว่าง เช่น การกำหนดมาตรฐานการแต่งกายในโรงเรียนและหน่วยงานราชการที่กีดกันบุคคลข้ามเพศ (Human Rights Watch, 2020) การเข้าถึงสิทธิแรงงานของหญิงตั้งครรภ์หรือบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศต่างจากเพศกำเนิด (International Labour Organization [ILO], 2018) ตลอดจนการบังคับใช้ระบบการเกณฑ์ทหารที่ยังขาดความยืดหยุ่นในการจัดการกับผู้มีความหลากหลายทางเพศ (UNDP, 2019)

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. มีคำสำคัญและหลักการที่สำคัญคือ ความเท่าเทียมระหว่างเพศ หมายถึง การที่บุคคลทุกเพศมีสิทธิ เสรีภาพ และโอกาสอย่างเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากร สวัสดิการ และการคุ้มครองจากรัฐ รวมถึงสิทธิในการดำเนินชีวิตโดยไม่ถูกจำกัดด้วยอัตลักษณ์ทางเพศ (United Nations, 2015) การเลือกปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม ครอบคลุมทั้งการเลือกปฏิบัติโดยตรง เช่น การปฏิเสธไม่รับบุคคลเข้าทำงานเพราะเป็นเพศหญิง หรือบุคคลข้ามเพศ และการเลือกปฏิบัติโดยอ้อม เช่น การออกกฎเกณฑ์ทั่วไปที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลบางเพศอย่างไม่เป็นธรรม

(Fredman, 2011) การเยียวยาและการคุ้มครอง ร่างกฎหมายมุ่งให้ผู้เสียหายมีสิทธิร้องเรียนต่อคณะกรรมการเฉพาะกิจ และได้รับการแก้ไข เยียวยา หรือชดเชยความเสียหายตามความเหมาะสม (UNDP, 2019) กลไกการบังคับใช้กำหนดให้มีคณะกรรมการด้านความเท่าเทียมระหว่างเพศที่มีหน้าที่รับเรื่องร้องเรียน ตรวจสอบ และออกคำสั่งที่มีผลผูกพัน (พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2558) โดยคณะกรรมการดังกล่าวทำหน้าที่เสมือนองค์กรกึ่งตุลาการที่เชื่อมโยงระหว่างหลักการตามบทบัญญัติกฎหมายกับการคุ้มครองสิทธิในทางปฏิบัติ กล่าวคือ เมื่อมีการร้องเรียนเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ คณะกรรมการย่อมมีอำนาจไต่สวนข้อเท็จจริง รวบรวมพยานหลักฐาน และประเมินข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ก่อนมีคำวินิจฉัยที่ผูกพันคู่กรณีให้ยุติหรือแก้ไขการกระทำดังกล่าว (UNDP, 2019) นอกจากบทบาทเชิงแก้ไขเยียวยาแล้ว คณะกรรมการยังมีบทบาทเชิงป้องกันและเชิงนโยบาย โดยสามารถเสนอแนะแนวทางปรับปรุงกฎหมาย มาตรการ หรือแนวปฏิบัติของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อขจัดอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคทางเพศในระยะยาว (พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558) อันสะท้อนแนวคิดว่าการคุ้มครองความเท่าเทียมมิใช่เพียงการแก้ปัญหาเฉพาะกรณี แต่ต้องมุ่งเปลี่ยนแปลงระบบและวัฒนธรรมองค์กรที่อาจก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติโดยปริยาย (Connell, 2009)

สิ่งเหล่านี้เป็นความสำคัญต่อกฎหมายเนื่องจากเป็นตัวกำหนดขอบเขตการตีความและการบังคับใช้ ที่ไม่เพียงแต่มีผลต่อสิทธิของบุคคลเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงมาตรฐานที่สังคมไทยยึดถือ (Fredman, 2011) ในสังคมไทยการตีความคำว่า “เพศ” และ “ความเท่าเทียม” มักถูกจำกัดอยู่เพียงการแบ่งแยกชาย-หญิง แบบทวิลักษณ์ (Connell, 2009) ขณะที่ความเป็นจริง สังคมมีความหลากหลายทางเพศที่กว้างขวางมากกว่า (Butler, 2004) ครอบคลุมถึงอัตลักษณ์และการแสดงออกทางเพศที่หลากหลาย อันไม่อาจถูกอธิบายหรือจำกัดด้วยกรอบแนวคิดแบบทวิลักษณ์ (Butler, 2004) และนำไปสู่ข้อพิจารณาว่ากฎหมายจำเป็นต้องขยายขอบเขตการคุ้มครองให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมร่วมสมัย (United Nations, 2015) กฎหมายที่มุ่งสร้างความเท่าเทียมจึงต้องขยายขอบเขตการคุ้มครองให้ครอบคลุมบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศและรสนิยมทางเพศที่แตกต่าง (Yogyakarta Principles, 2007) ซึ่งจะเป็นการลดอคติและการกีดกันที่ยังฝังแน่นในระบบการศึกษา แรงงาน และสังคมโดยรวม (OECD, 2020) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น (UNDP, 2019) อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นโดยปราศจากแรงต้าน การผลักดันร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศจึงไม่เพียงเป็นเรื่องทางกฎหมาย หากแต่เป็นความท้าทายเชิงวัฒนธรรมที่ต้องอาศัยการรณรงค์และการปลูกฝังทัศนคติใหม่แก่สาธารณะ (UN Women, 2023) ประเด็นปัญหาทางกฎหมายที่ควรพิจารณา แม้ร่างพระราชบัญญัตินี้จะเป็นก้าวสำคัญ แต่ยังคงมีประเด็นปัญหาทางกฎหมายที่ต้องวิเคราะห์อย่างรอบด้าน ดังนี้

1) ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการให้คำนิยามของความเท่าเทียมระหว่างเพศ การกำหนดนิยามที่ไม่ครอบคลุมความหลากหลาย อาจก่อให้เกิดข้อถกเถียงทางการตีความและนำไปสู่การเลือกปฏิบัติซ้ำ

2) ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ ความเข้มแข็งและความเป็นอิสระของกลไกบังคับใช้ รวมถึงอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการยังคงเป็นข้อท้าทายที่ต้องพิจารณา

3) ปัญหาข้อเท็จจริงในบริบททางสังคมไทยในปัจจุบันเกี่ยวกับปัญหาการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ วัฒนธรรมและทัศนคติของสังคมไทยยังไม่เปิดกว้างอย่างเพียงพอ ทำให้การบังคับใช้กฎหมายอาจเผชิญอุปสรรคและแรงต้านจากสถาบันทางสังคมต่าง ๆ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งหมายที่จะหาลู่ทางไปในเรื่องพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. อันเป็นกลไกทางกฎหมายที่ถูกคาดหวังว่าจะทำหน้าที่เป็นเสาหลักสำคัญในการปกป้องสิทธิมนุษยชน และสร้างความเสมอภาคในสังคมไทย แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้ว กลับพบว่ามีประเด็นทางกฎหมายและข้อเท็จจริงที่ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังอันควรค่าแก่การขบคิดอย่างยิ่ง การวิจัยฉบับนี้จึงตั้งอยู่บนความพยายามที่จะวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างทั้งในด้านถ้อยคำทางกฎหมาย กลไกการบังคับใช้ และบริบทสังคมที่กำลังเปลี่ยนผ่านไปสู่ความหลากหลายทางเพศที่เด่นชัดยิ่งขึ้น

สิ่งที่ควรพิจารณาอย่างรอบคอบคือ การนิยาม “ความเท่าเทียมระหว่างเพศ” ที่ถูกกำหนดไว้ในร่างกฎหมาย เพราะการนิยามที่คลุมเครืออาจนำไปสู่การตีความที่ผิดเพี้ยนและก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติซ้ำ ในทางปฏิบัติ ทั้งยังเป็นเสมือนรากฐานของตัวบทกฎหมาย หากนิยามไม่ชัดเจน กฎหมายทั้งฉบับก็อาจสูญเสียพลังในการคุ้มครองสิทธิที่แท้จริง ประเด็นที่สองคือ ความท้าทายเชิงโครงสร้างของการบังคับใช้กฎหมาย แม้บทบัญญัติจะงดงามเพียงใด หากกลไกการบังคับใช้ยังอ่อนแอ ขาดอิสระ หรือไร้ประสิทธิภาพ กฎหมายก็ไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ การตรวจสอบว่าร่างพระราชบัญญัตินี้มีเครื่องมือทางกฎหมายและสถาบันที่เข้มแข็งเพียงพอหรือไม่จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สุดท้ายคือการเผชิญหน้ากับข้อเท็จจริงในสังคมไทยที่ยังคงเต็มไปด้วยอคติและความเชื่อดั้งเดิม การศึกษาปัญหาการเลือกปฏิบัติในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นในโรงเรียน มหาวิทยาลัย สถานที่ทำงาน หรือแม้แต่ในครอบครัว จะช่วยให้เราเข้าใจถึงความท้าทายที่แท้จริงในการผลักดันกฎหมายไปสู่การยอมรับและปฏิบัติในสังคม

ทั้งสามประเด็นนี้ไม่เพียงแต่จะสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดของร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ หากยังเป็นกรอบในการตั้งคำถามเชิงวิชาการว่ากฎหมายสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้จริงเพียงใด การวิจัยครั้งนี้จึงเปรียบเสมือนการเดินทางเพื่อค้นหาคำตอบว่ากฎหมายฉบับนี้จะก้าวข้ามจากถ้อยคำที่สวยงามบนหน้ากระดาษ ไปสู่พลังในการสร้างสังคมที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนได้อย่างแท้จริงหรือไม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความหมาย ประวัติความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และหลักการทางกฎหมายเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ

2. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ ตามกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายแห่งราชอาณาจักรไทย
3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ
4. เพื่อหาข้อเสนอแนะ แนวทางการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ

กรอบแนวคิด/สมมติฐาน

ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ การตรากฎหมายและบังคับใช้ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศจะช่วยลดการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศและความหลากหลายทางเพศ เพิ่มโอกาสการเข้าถึงความยุติธรรม และเสริมสร้างความเสมอภาคในตลาดแรงงานและสถาบันสังคม หากมีกลไกคุ้มครองและเยียวยาที่ชัดเจน พร้อมมาตรการห้ามตอบโต้ผู้ร้องเรียน จะทำให้ประชาชนกล้าใช้สิทธิร้องเรียนมากขึ้น และส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติของสังคมไปสู่การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเสมอภาค

ขอบเขตการวิจัยหรือการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์ ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ ในเชิงกฎหมายและนโยบาย โดยพิจารณาบทบัญญัติ เนื้อหา และกลไกการบังคับใช้ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและจัดการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ รวมทั้งสิทธิและการคุ้มครองบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ งานวิจัยจะครอบคลุมการเปรียบเทียบกับกฎหมายที่มีอยู่เดิม เช่น รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ตลอดจนวิเคราะห์ประสบการณ์กฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง เพื่อประเมินประสิทธิภาพ ความเหมาะสม และแนวทางการปรับปรุงร่างกฎหมายดังกล่าว โดยจำกัดขอบเขตในด้านกฎหมายมหาชนและสิทธิมนุษยชน ไม่ครอบคลุมถึงการวิจัยเชิงเศรษฐกิจเชิงปริมาณหรือผลลัพธ์เชิงจิตวิทยา

ระเบียบวิธีการวิจัยหรือการศึกษา

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมทางเพศ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง รัฐธรรมนูญ และพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 รวมถึงเอกสารระหว่างประเทศ เช่น CEDAW และแนวทางของสหประชาชาติ จากนั้นทำการเปรียบเทียบกับกฎหมายและมาตรการของต่างประเทศที่มีการบังคับใช้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน และข้อเสนอเชิงนโยบาย ทั้งนี้ยังอาศัยการวิเคราะห์เชิงนิติศาสตร์และเชิงเนื้อหา (Legal and Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์ข้อค้นพบที่สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้ทราบถึงความหมาย ประวัติความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และหลักการทางกฎหมายเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ
2. ทำให้ได้ทราบถึงมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศตามกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายแห่งราชอาณาจักรไทย
3. ทำให้ได้การวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ
4. ทำให้ได้ข้อสรุป ข้อเสนอแนะ แนวทางการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ

1. ราชกิจจานุเบกษา. พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558. เล่ม 132 ตอนที่ 23 ก. 13 มีนาคม 2558.
2. ราชกิจจานุเบกษา. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพฯ: ราชกิจจานุเบกษา, 2560.

ผลการศึกษา

จากการศึกษาและวิเคราะห์ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับ ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. มีสาระสำคัญมุ่งแก้ไขปัญหาการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมระหว่างเพศในสังคมไทย ทั้งในมิติสิทธิพลเมือง การทำงาน การศึกษา การเข้าถึงบริการสาธารณะ ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสวัสดิการของรัฐ โดยเฉพาะในกรณีที่พบการกีดกันทางเพศซึ่งปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น การใช้ห้องน้ำสาธารณะ การกำหนดรูปแบบทรงผมหรือการแต่งกายในสถานศึกษาและราชการ ตลอดจนประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหาร ซึ่งยังคงสะท้อนความไม่เสมอภาคในเชิงโครงสร้างกฎหมายฉบับนี้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างมาตรฐานที่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนสากล และตอบสนองต่อบริบทสังคมไทยที่มีความหลากหลายทางเพศเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามการบังคับใช้กฎหมายจำเป็นต้องพิจารณาประกอบด้วยกลไกที่เข้มแข็ง ทั้งในเชิงนโยบาย การตีความบทบัญญัติ และการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสังคมพลเมือง ข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ การกำหนดนิยามและขอบเขตของการเลือกปฏิบัติที่ชัดเจน เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนเข้าใจตรงกัน ลดปัญหาความคลุมเครือในการบังคับใช้ การสร้างกลไกคณะกรรมการอิสระหรือหน่วยงานเฉพาะ เพื่อรับเรื่องร้องเรียนและวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติอย่าง เป็นธรรม โดยควรมีอำนาจเชิงพิจารณาและกลไกบังคับใช้ที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการจัดทำมาตรการเชิงป้องกัน เช่น การรณรงค์สาธารณะ การอบรมเจ้าหน้าที่ของรัฐและภาคเอกชน ให้เข้าใจหลักความเท่าเทียมระหว่างเพศและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม และการปรับปรุง

กฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ให้สอดคล้องกับหลักการของกฎหมายฉบับนี้ เช่น กฎหมายแรงงาน กฎหมายการศึกษา กฎหมายทหาร และกฎหมายคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

ดังนั้น ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. นี้มีความจำเป็นและมีคุณูปการต่อการยกระดับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย แต่ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการกำกับติดตามอย่างจริงจัง การบังคับใช้ที่เข้มแข็ง และการสร้างวัฒนธรรมการยอมรับความแตกต่างทางเพศในทุกภาคส่วนของสังคมไทย

อภิปรายผล

ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. มีเจตนารมณ์เพื่อป้องกันการเลือกปฏิบัติและส่งเสริมสิทธิความเสมอภาค แต่กลับเผชิญข้อจำกัดหลายประการในเชิงกฎหมาย ประการแรก นิยามของ “การเลือกปฏิบัติ” และ “ความแตกต่างทางเพศ” ยังคงกว้างและคลุมเครือ อาจก่อให้เกิดปัญหาในการตีความและการบังคับใช้จริง ประการที่สอง กลไกการบังคับใช้ยังไม่ชัดเจน โดยเฉพาะอำนาจของคณะกรรมการและมาตรการเยียวยาที่อาจไม่เพียงพอในการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย นอกจากนี้ยังมีความเสี่ยงของความซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกับกฎหมายอื่น เช่น รัฐธรรมนูญและกฎหมายแรงงาน ซึ่งอาจทำให้เกิดความไม่แน่นอนในทางปฏิบัติ อีกทั้งประเด็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ยังไม่ปรากฏอย่างครอบคลุมและชัดเจน สะท้อนให้เห็นว่าการปรับปรุงร่างกฎหมายควรมุ่งสร้างนิยามที่รัดกุม กลไกที่มีประสิทธิภาพ และการบูรณาการมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากล เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิความเท่าเทียมบรรลุผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

การจัดทำร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. เป็นผลสืบเนื่องจากการตระหนักถึงปัญหาการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมอันเนื่องมาจากเพศในสังคมไทย ซึ่งแม้รัฐธรรมนูญและกฎหมายสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่จะวางหลักความเสมอภาคและการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติยังคงปรากฏช่องว่างและอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะในบริบทที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม สังคม และโครงสร้างเชิงอำนาจ เช่น การกำหนดแบบแผนทางเพศในสถานศึกษา การใช้ห้องน้ำสาธารณะ การควบคุมทรงผมหรือการแต่งกาย และที่สำคัญคือระบบการเกณฑ์ทหารซึ่งสะท้อนให้เห็นการเลือกปฏิบัติในเชิงโครงสร้างที่ยังไม่สอดคล้องกับหลักการเท่าเทียมในส่วนของเนื้อหา ร่างกฎหมายฉบับนี้มีเจตนารมณ์ในการสร้างมาตรการที่เข้มแข็งเพื่อห้ามการเลือกปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อม พร้อมกำหนดกลไกเชิงสถาบัน เช่น คณะกรรมการหรือองค์กรเฉพาะที่ทำหน้าที่ตรวจสอบ รับเรื่องร้องเรียน และมีอำนาจสั่งการหรือกำหนดมาตรการเยียวยา อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเชิงวิเคราะห์แล้ว ยังพบข้อท้าทายหลายประการ อาทิ ความไม่ชัดเจนของคำจำกัดความ “การเลือก

ปฏิบัติ” ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการตีความในทางปฏิบัติ ความไม่สอดคล้องกับกฎหมายอื่น ๆ โดยเฉพาะกฎหมายแรงงาน กฎหมายการศึกษา และกฎหมายทหาร รวมทั้งข้อจำกัดด้านทัศนคติของสังคมที่ยังไม่เปิดกว้างเพียงพอที่จะยอมรับความหลากหลายทางเพศในทุกมิติ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคที่อาจทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร

ในเชิงโครงสร้าง การวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าการสร้างความเท่าเทียมมิใช่เพียงการตรากฎหมายแต่ต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างกฎหมาย นโยบาย และการเปลี่ยนแปลงเชิงวัฒนธรรม การมีหน่วยงานกลางที่มีอำนาจอิสระและทรัพยากรเพียงพอจะเป็นหัวใจสำคัญในการทำให้กฎหมายฉบับนี้เกิดผลจริง ขณะเดียวกันต้องมีมาตรการเชิงรุกที่ไม่เพียงเน้นการแก้ปัญหาเมื่อเกิดการเลือกปฏิบัติแล้วแต่ยังต้องมุ่งป้องกันผ่านการสร้างความตระหนักรู้ การรณรงค์สาธารณะ และการปลูกฝังแนวคิดเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมตั้งแต่ระดับการศึกษา เพื่อสร้างรากฐานวัฒนธรรมใหม่ที่เคารพในศักดิ์ศรีของทุกเพศ เมื่อกระบวนการนำมาสู่การบังคับใช้กฎหมายในประเด็นที่ซับซ้อน เช่น การเข้ารับราชการทหารหรือการกำหนดมาตรฐานการแต่งกายในสถานศึกษา ต้องอาศัยทั้งการตีความทางกฎหมายและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย เพื่อสร้างดุลยภาพระหว่างค่านิยมดั้งเดิมกับหลักสิทธิมนุษยชนสมัยใหม่ หากสามารถกำหนดแนวปฏิบัติที่มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับบริบททางสังคม และไม่ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ก็จะช่วยลดแรงต้านและทำให้กฎหมายได้รับการยอมรับมากขึ้น

ดังจะเห็นได้ว่า ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. เป็นความพยายามเชิงกฎหมายที่มีคุณูปการต่อการยกระดับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนของไทย แต่ความสำเร็จของกฎหมายจะไม่ขึ้นอยู่กับบทบัญญัติเพียงอย่างเดียว หากขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการกับปัญหาความคลุมเครือทางกฎหมาย การสร้างกลไกที่เข้มแข็งและอิสระ การปรับประสานกับกฎหมายอื่น และที่สำคัญคือการสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย การผลักดันให้เกิดการยอมรับความหลากหลายทางเพศจึงมิใช่เพียงการสร้างมาตรฐานทางกฎหมายเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปลี่ยนวิธีคิดและวิถีปฏิบัติของสังคมโดยรวม หากทำได้ครบถ้วน กฎหมายฉบับนี้จะไม่เพียงเป็นเครื่องมือทางกฎหมาย แต่จะเป็นกลไกสำคัญในการนำพาสังคมไทยไปสู่ความเสมอภาคและความยุติธรรมที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

ทั้งนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงมิได้มุ่งหมายเพียงการเสนอข้อปรับปรุงเชิงกฎหมาย แต่ยังปรารถนาที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความตระหนักรู้ และเป็นแรงผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนเชิงสังคมควบคู่ไปด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการและในเชิงปฏิบัติการ สามารถเป็นแหล่งอ้างอิงให้นักวิชาการ ผู้กำหนดนโยบาย หน่วยงานของรัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนสังคมโดยรวมในการพัฒนากฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องต่อไป อีกทั้งยังจะเป็นรากฐานให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการวิพากษ์อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจะช่วยขยายขอบเขตความรู้ ความเข้าใจ และการพัฒนาแนวทางแก้ไขปัญหที่สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทยมากยิ่งขึ้น ท้ายที่สุดนี้งานวิจัยฉบับนี้แม้จะพยายามนำเสนออย่างรอบด้านที่สุดแล้ว แต่คณะผู้วิจัยตระหนักดีว่ายังคงมีข้อจำกัดในบาง

ประการ อันเป็นธรรมชาติของงานวิชาการที่เปิดกว้างต่อการพัฒนาและการเพิ่มเติมในอนาคต จึงใคร่ขอฝากข้อค้นพบและข้อเสนอแนะไว้เป็นเพียงแนวทางหนึ่งท่ามกลางความเป็นไปได้ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปต่อยอดหรือปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

ด้วยความเชื่อมั่นในคุณค่าของความเสมอภาคและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ คณะผู้วิจัยขอปิดท้ายงานวิจัยฉบับนี้ด้วยความหวังอย่างจริงใจว่า ร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. จะมีได้เป็นเพียงตัวบทกฎหมาย หากแต่จะเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ซึ่งจะนำพาสังคมไทยไปสู่ความเป็นธรรม ความเคารพซึ่งกันและกัน และการอยู่ร่วมกันอย่าง สงบสุขท่ามกลางความหลากหลายทั้งดงาม

เอกสารอ้างอิง

- พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558. (2558, 13 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 132 ตอนที่ 23 ก.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. (2560, 6 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women. (2017). *Concluding observations: Thailand*. United Nations.
- Code du travail, Loi n° 2001-397 du 9 mai 2001. (2001). <https://www.legifrance.gouv.fr>
- Connell, R. (2009). *Gender: In world perspective* (2nd ed.). Polity Press.
- Evans, S. M. (2013). *Tidal wave: How women changed America at century's end*. New York, NY: Free Press.
- Equality Act 2010, c. 15. (2010). <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>
- Fredman, S. (2011). *Discrimination law* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Gender Equality Act B.E. 2558. (2015, March 13). *Royal Gazette*, Vol. 132, Part 23 Kor.
- Human Rights Watch. (2020). *Thailand: Transgender people denied rights*. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org>
- International Commission of Jurists. (2007). *The Yogyakarta principles: Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity*.
- International Commission of Jurists. (2017). *The Yogyakarta Principles plus 10 (YP+10): Additional principles and state obligations on the application of international human*

- International Labour Organization. (2018). Women and men in the informal economy: A statistical picture (3rd ed.). International Labour Office.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2020). Over the rainbow? The road to LGBTI inclusion. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/8d2fd1a8-en>
- Offen, K. (2000). *European feminisms, 1700–1950: A political history*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- O'Flaherty, M., & Fisher, J. (2008). *Sexual orientation, gender identity and international human rights law: Contextualising the Yogyakarta Principles*. *Human Rights Law Review*, 8(2), 207–248.
- UN Women. (2023). The levers of change: Gender equality attitudes study 2022. UN Women. https://www.unstereotypealliance.org/sites/default/files/2023-09/the_levers_of_change_2022.pdf
- United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights.
- United Nations. (1979). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women.
- United Nations. (1995). Beijing Declaration and Platform for Action.
- United Nations. (1966). International covenant on civil and political rights. United Nations. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
- United Nations. (2015). Sustainable Development Goals (Goal 5).
- United Nations Development Programme. (2019). Tolerance but not inclusion: A national survey on experiences of discrimination and social attitudes towards LGBT people in Thailand. United Nations Development Programme.
- World Economic Forum. (2023). *Global gender gap report 2023*. World Economic Forum.

การบังคับใช้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา The Enforcement of Good Governance Guidelines in Higher Education Institutions

สิงหา พนมรักษ์¹, จิตรดารมย์ รัตนวุฒิ², และฉัตรตมาศ วิเศษสินธุ์³
Singha Panomrak¹, Jiddarom Ruttanawut² and Chattamat Wissetsin³

Received: May 1, 2026

Revised: June 12, 2026

Accepted: June 26, 2026

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาและวิเคราะห์สถานะและลำดับศักดิ์ทางกฎหมายระหว่าง พระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยกับพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 และ (2) ศึกษาสภาพปัญหาและการบังคับใช้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา โดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องทางด้านกฎหมายการอุดมศึกษา

จากการศึกษาพบว่า จากการศึกษาพบว่า (1) แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา มีสถานะเป็นกฎหมายลำดับรองที่มีศักดิ์เทียบเท่าประกาศกระทรวง ปัญหาการบังคับใช้เกิดจากความขัดแย้งทางลำดับศักดิ์กฎหมาย กล่าวคือ เมื่อกฎหมายลำดับรองของกระทรวงกำหนดเงื่อนไขที่ขัดแย้งกับพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยซึ่งมีนิติฐานะเป็นกฎหมายเฉพาะ (Lex specialis) ที่มุ่งคุ้มครองความเป็นอิสระ จึงเกิดการทับซ้อนกันของโครงสร้างทางนิติวิธี (2) แม้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา จะไม่มีสภาพบังคับโดยตรง แต่พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 มีกลไกให้อำนาจแทรกแซงและบทลงโทษที่รุนแรง จึงสร้างสภาพบังคับโดยพฤตินัยที่ห้ามมหาวิทยาลัยต้องจำยอมผ่อนปรนความเป็นอิสระของตน

ผู้ศึกษาเสนอแนะเชิงนโยบายให้กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมปรับเปลี่ยนจากการบังคับมาใช้กลไกจูงใจทางงบประมาณ ส่วนข้อเสนอแนะทางกฎหมายเห็นควรให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย เพื่อรองรับหลักธรรมาภิบาลไว้โดยตรง รวมถึงการกำหนดนิยามคำว่า “การไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลอย่างร้ายแรง” ให้เป็นรูปธรรมเพื่อลดการใช้ดุลพินิจ

คำสำคัญ: หลักธรรมาภิบาล, สถาบันอุดมศึกษา, ลำดับศักดิ์กฎหมาย

¹ นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
Master of Laws (LL.M.) student, Faculty of Law, Surat Thani Rajabhat University.

² รองศาสตราจารย์ ดร., ปรัชญาร่วมวิทยานิพนธ์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
Associate Professor Dr., Thesis advisor, Faculty of Law, Surat Thani Rajabhat University.

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ปรัชญาร่วมวิทยานิพนธ์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
Associate Professor Dr., Thesis advisor, Faculty of Law, Surat Thani Rajabhat University.

Abstract

The objectives of this study were (1) to study and analyze the legal status and hierarchy between the University Establishment Acts and the Higher Education Act, B.E. 2562 (2019); and (2) to study the existing problems and the enforcement of the Good Governance Guidelines in Higher Education Institutions. This qualitative research was conducted through documentary research and in-depth interviews with 10 experts.

The study found that (1) The Good Governance Guidelines hold the legal status of subordinate legislation equivalent to ministerial announcements. The enforcement problems arise from conflicts in the hierarchy of laws; that is, when the ministry's subordinate legislation establishes conditions that conflict with the University Establishment Act which serves as a specific law (*Lex specialis*) aimed at protecting institutional autonomy it creates an overlapping of legal structures. (2) Although the guidelines lack direct enforceability, the Higher Education Act, B.E. 2562 (2019) grants intervention powers coupled with severe penalties, thereby creating *de facto* enforcement that coerces universities into compromising their autonomy.

Recommendations include utilizing budget incentive mechanisms, amending the University Establishment Acts to incorporate good governance principles, and providing a concrete definition of severe non-compliance to minimize arbitrary discretionary power

Keywords : Good Governance, Higher Education Institutions, Hierarchy of Laws

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ เนื่องจากช่วยพัฒนาพลเมืองให้มีความรู้และเสริมสร้างขีดความสามารถของประเทศให้รองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาการของการอุดมศึกษาไทยมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างการบริหารราชการของรัฐบาล โดยตลอด นับตั้งแต่การสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรก การรวมศูนย์การกำกับดูแลในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2502 จนถึงการจัดตั้งทบวงมหาวิทยาลัยเพื่อตอบสนองต่อข้อเรียกร้องด้านความเป็นอิสระในการปกครองตนเองและเสรีภาพทางวิชาการ ต่อมาในสมัยรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้เล็งเห็นว่าการอุดมศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศ จึงได้จัดตั้งกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) พร้อมทั้งตราพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 เพื่อวางหลักการและกลไกการกำกับดูแลสถาบันอุดมศึกษาให้เป็นระบบ (Higher Education Act, B.E. 2562, 2019) ภายใต้พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 ได้กำหนดให้การจัดการอุดมศึกษาต้องดำเนินการภายใต้หลักการสำคัญ 6 ประการ ซึ่งรวมถึง “หลักธรรมาภิบาล” ตามมาตรา 9(5) และมาตรา 19 ที่บัญญัติให้มหาวิทยาลัยต้องจัดให้มีระบบควบคุมภายในและระบบการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ เพื่อป้องกันการขัดกันแห่งผลประโยชน์และการทุจริตประพฤติมิชอบ

เพื่อให้การดำเนินการบรรลุผล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม จึงได้อาศัยอำนาจตามกฎหมายออก “แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา” เพื่อให้มหาวิทยาลัยใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติและเสริมสร้างธรรมาภิบาลภายในองค์กร (Good Governance Guidelines in Higher Education Institutions, 2021) อย่างไรก็ตาม เมื่อแนวปฏิบัติดังกล่าวถูกนำมาใช้บังคับในทางปฏิบัติ กลับพบว่าเนื้อหาบางส่วนมีความขัดแย้งกับพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่น พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 และ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ. 2548 โดยเฉพาะประเด็นกระบวนการและระยะเวลาการสรรหานายกสภาและกรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งข้อ 11 ของแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา กำหนดให้ดำเนินการสรรหาให้แล้วเสร็จ “ก่อน” ครบวาระการดำรงตำแหน่ง ในขณะที่กฎหมายจัดตั้งมหาวิทยาลัยทั้งสองฉบับบัญญัติให้ดำเนินการ “ภายในเก้าสิบวัน” นับแต่วันที่ผู้นั้นพ้นจากตำแหน่ง ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ขัดแย้งกันอย่างชัดเจน

แม้ต่อมากกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม จะมีความพยายามในการออกแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา (ฉบับที่ 2) และหนังสือเวียนเพื่อขยายเวลาหรือชักซ้อมความเข้าใจ แต่ก็ยังเป็นเพียงการเลื่อนการมีผลใช้บังคับออกไป โดยมีได้แก้ไขความขัดแย้งในเชิงหลักการกฎหมาย สถานการณ์การบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวก่อให้เกิดความทับซ้อนเชิงโครงสร้าง (Legal Overlap) อย่างรุนแรง กล่าวคือ ในด้านหนึ่งมีพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยที่มีสถานะเป็น “กฎหมายเฉพาะ” ของแต่ละสถาบันให้อำนาจสภามหาวิทยาลัยออกข้อบังคับเพื่อบริหารกิจการภายใน ในอีกด้านหนึ่งมีแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา ที่ออกโดยกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ซึ่งมีสถานะเป็นเพียง “กฎหมายลำดับรอง” แต่กลับถูกวางบทบาทให้เป็นมาตรฐานกลาง ยิ่งไปกว่านั้น พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 มาตรา 51 ยังได้มอบอำนาจให้รัฐมนตรีสามารถยับยั้งหรือยุติการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยได้ หากตีความว่ามหาวิทยาลัย “ไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลอย่างร้ายแรง” ประกอบกับการกำหนดโทษทางอาญาตามมาตรา 75 แรงกดดันทางกฎหมายนี้จึงสร้าง “สภาพบังคับโดยพฤตินัย” (De facto enforcement) ที่ส่งผลให้มหาวิทยาลัยเกิดความสับสนและจำต้องยอมผ่อนปรนหลักความเป็นอิสระ (Autonomy) ของตน เพื่อลดความเสี่ยงทางกฎหมาย

แม้ที่ผ่านมาจะมีการศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถาบันอุดมศึกษาในหลายแง่มุมทั้งในด้านประสิทธิภาพและการมีส่วนร่วม แต่ยังไม่ปรากฏงานวิจัยใดที่ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างกฎหมายอันเกิดจากความขัดแย้งระหว่างแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลกับพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยอย่างเป็นระบบ

งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาปัญหาความทับซ้อนดังกล่าว โดยเฉพาะในประเด็นลำดับศักดิ์กฎหมายสภาพบังคับโดยพฤตินัย และขอบเขตอำนาจกำกับดูแลระหว่างกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กับสภามหาวิทยาลัย เพื่อหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมและสร้างความชัดเจนในเชิงหลักนิติวิธีสำหรับระบบอุดมศึกษาไทยต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวกับสถานะและลำดับศักดิ์ของกฎหมายระหว่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยกับพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สถานะและลำดับศักดิ์ทางกฎหมายระหว่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยกับพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562
3. เพื่อศึกษาการบังคับใช้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา
4. เพื่อศึกษาถึงข้อสรุปและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขการดำเนินการที่เหมาะสมสำหรับการบังคับใช้หลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา

สมมติฐาน

แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษาที่ออกโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงโดยคำแนะนำของคณะกรรมการการอุดมศึกษาตามพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ.2562 เป็นกฎหมายแม่บทของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) มีเนื้อหาบางประการที่ขัดแย้งกันกับพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย ส่งผลให้เกิดผลกระทบในทางปฏิบัติของมหาวิทยาลัยว่าควรดำเนินการตามแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาล ดังนั้น จึงควรแก้ไขพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องให้มีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา

ขอบเขตการวิจัยหรือการศึกษา

มุ่งศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งการอุดมศึกษาของประเทศไทย กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเฉพาะมหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา หนังสือราชการที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านกฎหมายการอุดมศึกษาหรือกรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัย 5 แห่ง จำนวน 10 คน

ระเบียบวิธีการวิจัยหรือการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยวิธีการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้ว จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบเมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ครบถ้วนแล้ว จะทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎี และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นจึงจัดทำเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขหรือแนวทางการดำเนินการที่เหมาะสมสำหรับการบังคับใช้หลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงแนวคิด ทฤษฎี หลักการที่เกี่ยวกับสถานะและลำดับศักดิ์ของกฎหมายระหว่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยกับพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562

2. ทำให้ทราบสถานะและลำดับศักดิ์ทางกฎหมายระหว่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยกับพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ.2562
3. ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาการบังคับใช้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา
4. ทำให้ได้มาซึ่งข้อสรุปและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขการดำเนินการที่เหมาะสมสำหรับการบังคับใช้หลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ได้ทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ปัญหาสถานะทางกฎหมายและการใช้บังคับหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา โดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. หลักการและแนวคิดธรรมาภิบาล (Good Governance) และการประยุกต์ใช้ในสถาบันอุดมศึกษาสากล แนวคิดธรรมาภิบาลมีจุดกำเนิดจากธนาคารโลก (World Bank) ในช่วงทศวรรษที่ 1989 แนวคิดดังกล่าวได้ถูกพัฒนาไปสู่กระบวนการทบทวนหลังฉันทามติวอชิงตัน (Post-Washington Consensus) โดยนักวิชาการอย่าง Carlos Santiso (อ้างอิงใน สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2564) ได้ให้ทัศนะว่าการสร้างธรรมาภิบาลที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่ออยู่ภายใต้บริบทของระบอบประชาธิปไตยที่ครอบคลุมถึงการรับผิดชอบ ความโปร่งใส หลักนิติธรรม และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

เมื่อนำหลักการดังกล่าวมาพิจารณาในบริบทของการอุดมศึกษา พบว่าเมื่อมหาวิทยาลัยในประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา ได้เริ่มมีการบริหารอย่างเป็นอิสระจากรัฐ (Autonomy) ปัญหาสำคัญที่ตามมาคือความกังวลในด้านความน่าเชื่อถือและการรับผิดชอบ (Accountability) สถาบันอุดมศึกษาในต่างประเทศจึงหันมาให้ความสำคัญกับหลักธรรมาภิบาลในระดับมหาวิทยาลัยมากขึ้น โดยเฉพาะการบริหารงานของผู้บริหารระดับสูง ซึ่งบทบาทของสภามหาวิทยาลัยทวีความสำคัญขึ้นในการกำหนดทิศทางและกำกับดูแลฝ่ายบริหาร ทั้งนี้ Jaramillo และคณะ (อ้างอิงใน จูน เจริญเสียง และคณะ, 2563) ได้กล่าวไว้ว่า สำหรับกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีการดำเนินการที่ดี จะเป็นเงื่อนไขพื้นฐานในการสร้างองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับมหาวิทยาลัยชั้นนำในประเทศได้

สถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศมีแนวทางการพัฒนาธรรมาภิบาล 4 ประการ ได้แก่ 1) ความโปร่งใส (Transparency) 2) ความรับผิดชอบ (Accountability) 3) ความเสมอภาค (Equity) และ 4) ประสิทธิภาพ (Effectiveness) ตัวอย่างการนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม สะท้อนผ่านมหาวิทยาลัยชั้นนำระดับโลก เช่น มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) ที่มีความโดดเด่นด้านความโปร่งใส มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) ที่มุ่งมั่นสร้างความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม และสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ (MIT) ที่แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการบรรลุเป้าหมาย

นอกจากนี้ ชีรเสฏฐ์ ศิริธนานนท์ (2566) จากการศึกษาที่ได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับสถาบันอุดมศึกษาในต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จจากการจัดอันดับของ QS World University Rankings หรือ Times Higher Education พบว่ามหาวิทยาลัยต่างประเทศที่ให้ความสำคัญกับธรรมาภิบาล จะนำเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์ โดยมุ่งเน้นส่งเสริมการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพ การจัดการอย่างเป็นระบบ ตลอดจนมุ่งมั่นต่อความยุติธรรมทางสังคมและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ

สำหรับประเทศไทย แนวคิดนี้ถูกนำมาใช้อย่างเป็นรูปธรรมภายหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 นำไปสู่การตราหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีซึ่งประกอบด้วย 6 เสาหลัก ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ซึ่งหลักการเหล่านี้ได้พัฒนาจากนโยบายเชิงนามธรรม กลายมาเป็นพันธะทางกฎหมายมหาชนที่สถาบันอุดมศึกษาต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดต่อไป

2. แนวคิดความเป็นอิสระของสถาบันอุดมศึกษา (University Autonomy) กับการกำกับดูแล (Supervision) การขับเคลื่อนระบบอุดมศึกษายุคใหม่ตั้งอยู่บนการกระจายอำนาจทางบริการ (Functional Decentralization) ซึ่งเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับมหาวิทยาลัยจากการใช้อำนาจ “บังคับบัญชา” (Power of Command) แบบรวมศูนย์ มาเป็นการ “กำกับดูแล” (Power of Supervision) ที่ให้อิสระมหาวิทยาลัยในการบริหารงานและตัดสินใจเบ็ดเสร็จที่สภามหาวิทยาลัย สอดคล้องกับกรอบการประเมินความเป็นอิสระของสมาคมมหาวิทยาลัยยุโรป หรือ EUA Autonomy Scorecard (European University Association, 2024) ที่ระบุว่ามหาวิทยาลัยในฐานะนิติบุคคลควรมีอิสระ 4 มิติ ได้แก่ อิสระในการบริหารองค์กร (Organisational Autonomy) อิสระทางการเงิน (Financial Autonomy) อิสระในการบริหารงานบุคคล (Staffing Autonomy) และอิสระทางวิชาการ (Academic Autonomy) อย่างไรก็ตาม ความเป็นอิสระนี้ต้องดำเนินควบคู่ไปกับความรับผิดชอบและตรวจสอบได้ (Accountability) ซึ่งพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 มาตรา 19 ได้ยกระดับให้ธรรมาภิบาลกลายเป็นหน้าที่ตามกฎหมายที่สถาบันต้องปฏิบัติตามเพื่อป้องกันการใช้อำนาจผูกขาดหรือการขัดกันแห่งผลประโยชน์

3. ทฤษฎีลำดับศักดิ์ของกฎหมาย (Hierarchy of Laws) และนิติวิธีในการระงับความขัดแย้งของบรรทัดฐานทางกฎหมาย ในทางนิติศาสตร์ หลักการสำคัญประการหนึ่งที่รองรับการจัดวางและบริหารระบบกฎหมายของรัฐสมัยใหม่ คือแนวคิดเรื่องลำดับศักดิ์ของกฎหมาย (Hierarchy of Laws) แนวคิดนี้มีไม่เพียงการจัดประเภทหรือตั้งชื่อกฎหมายให้แตกต่างกันเท่านั้น แต่เป็นการกำหนดโครงสร้างเชิงระบบที่มีแบบแผนแน่นอน เพื่อใช้เป็นกลไกในการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของบรรดากฎหมายทั้งหลายที่รัฐตราขึ้น

แนวคิดนี้สามารถอธิบายให้เห็นภาพอย่างเป็นรูปธรรมผ่านทฤษฎีและหลักกฎหมายมหาชนที่สำคัญ ดังนี้

3.1 ทฤษฎีบริสุทธิ์แห่งกฎหมาย (Pure Theory of Law) ของ ฮันส์ เคลเซิน (Hans Kelsen) ทฤษฎีของ Hans Kelsen ได้อธิบายว่า กฎหมายคือศาสตร์ที่ว่าด้วยระบบแห่งบรรทัดฐาน (System of Norms) ที่ถูกจัดเรียงลำดับชั้นอย่างเป็นระบบ โดยบรรทัดฐานในระดับที่ต่ำกว่าจะมีความสมบูรณ์และบังคับใช้ได้ ก็ต่อเมื่ออาศัยอำนาจหรือถูกสร้างขึ้นโดยบรรทัดฐานที่อยู่ในระดับสูงกว่า ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างนี้มีความเชื่อมโยงกันเป็น “ห่วงโซแห่งความสมบูรณ์” (Chain of Validity) ไต่เรียงขึ้นไปจนถึงบรรทัดฐานขั้นพื้นฐานสูงสุด (Grundnorm หรือ Basic Norm) ซึ่งก็คือรัฐธรรมนูญ ในฐานะกฎหมายสูงสุดของรัฐ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2556)

การพิจารณาลำดับศักดิ์ตามกฎหมายของ Kelsen เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายที่มอบอำนาจ (Empowering Norm) และกฎหมายที่รับมอบอำนาจ (Empowered Norm) ซึ่งนำไปสู่ข้อสรุปอันเป็นรากฐานของลำดับศักดิ์กฎหมาย 2 ประการ คือ 1) กฎเกณฑ์ที่มีลำดับศักดิ์ต่ำกว่า

ย่อมตราขึ้นโดยอาศัยอำนาจจากกฎเกณฑ์ที่มีลำดับศักดิ์สูงกว่าที่ได้บัญญัติไว้ และ 2) กฎเกณฑ์ที่ตราขึ้นโดยอาศัยอำนาจจากกฎเกณฑ์ที่สูงกว่านั้น จะกำหนดเนื้อหาให้กว้างขวาง ชัด หรือแย้งต่อกฎเกณฑ์ที่มีลำดับศักดิ์สูงกว่าไม่ได้โดยเด็ดขาด

3.2 หลักการเคารพลำดับชั้นของกฎเกณฑ์ทางกฎหมายตามแนวคิดฝรั่งเศส หลักการของ Kelsen สอดรับกับทฤษฎีกฎหมายมหาชนของฝรั่งเศส โดยเฉพาะแนวคิดของ Max Gounelle ที่อธิบายถึง “หลักการเคารพลำดับชั้นของกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย” (le principe du respect de la hiérarchie des normes) ซึ่งยืนยันว่า กฎเกณฑ์ทางกฎหมายที่มีผลบังคับใช้เป็นการทั่วไปต่างก็มีลำดับชั้น (Hierarchy) ในตัวมันเอง โดยจัดเรียงจากรัฐธรรมนูญที่มีสถานะสูงสุด รองลงมาคือรัฐบัญญัติ (Act/Statute) ที่ตราโดยฝ่ายนิติบัญญัติ และต่ำสุดคือกฎเกณฑ์ทางกฎหมายที่ออกโดยฝ่ายปกครอง (Administrative Acts)

ผลจากการจัดระเบียบนี้ ทำให้องค์กรฝ่ายปกครองต้องยึดมั่นใน “หลักความชอบด้วยกฎหมาย” (Principle of Legality) ตามแนวคิดของ Charles Cadoux ซึ่งขยายความว่า นิติกรรมหรือกฎเกณฑ์ทุกประการที่ฝ่ายปกครองตราขึ้น จะต้องสอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีศักดิ์สูงกว่าเสมอ การฝ่าฝืนย่อมส่งผลให้กฎเกณฑ์นั้นปราศจากความชอบด้วยกฎหมาย (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2556)

3.3 โครงสร้างลำดับศักดิ์ของกฎหมายในระบบกฎหมายไทย เมื่อนำทฤษฎีดังกล่าวมาปรับใช้กับระบบกฎหมายไทย ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 สามารถจำแนกข้อเกิดของกฎหมายลายลักษณ์อักษรตามลำดับศักดิ์จากสูงไปหาต่ำได้ 4 ระดับหลัก ได้แก่

ก. รัฐธรรมนูญ (Constitution): เป็นกฎหมายสูงสุดที่สถาปนาอำนาจอธิปไตยและรับรองสิทธิเสรีภาพ กฎหมายอื่นใดจะขัดหรือแย้งมิได้

ข. กฎหมายนิติบัญญัติ (Legislative Acts) คือ กฎหมายตราขึ้นโดยฝ่ายนิติบัญญัติ ประกอบด้วย พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ (รวมถึงพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย) และพระราชกำหนดที่มีค่าบังคับเสมอด้วยพระราชบัญญัติ

ค. กฎหมายบริหารบัญญัติ (Executive-made Law / Subordinate Legislation) คือ “กฎหมายลำดับรอง” ที่องค์กรฝ่ายบริหารหรือฝ่ายปกครองตราขึ้นโดยอาศัยอำนาจจากพระราชบัญญัติ เช่น พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง และประกาศกระทรวงรวมถึง “แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา” ที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 10 แห่ง พ.ร.บ.การอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 ซึ่งมีศักดิ์เทียบเท่าประกาศกระทรวง

ง. กฎหมายองค์กรบัญญัติ เช่น ข้อบังคับ หรือระเบียบ ที่สภามหาวิทยาลัยตราขึ้นเพื่อบริหารกิจการภายใน โดยอาศัยอำนาจจากกฎหมายจัดตั้งมหาวิทยาลัยของตน

3.4 วิธีวิธีในการระงับความขัดแย้งของบรรทัดฐานทางกฎหมาย (Conflict of Laws Resolution) ในทางปฏิบัติ เมื่อองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยมีการตรากฎหมายลำดับรองหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ออกมาเป็นจำนวนมาก ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกิดความทับซ้อนหรือขัดแย้งกัน (Material Conflict) วิธีทางกฎหมายมหาชนจึงได้กำหนดบรรทัดฐานสากลเพื่อระงับข้อพิพาทและรักษาเอกภาพของระบบกฎหมายไว้ 3 ประการสำคัญ ได้แก่

ก. หลักกฎหมายศักดิ์สูงกว่าย่อมยกเว้นกฎหมายศักดิ์ต่ำกว่า (Lex Superior Derogat Legi Inferiori) เป็นบรรทัดฐานทางกฎหมายในลำดับชั้นที่ต่ำกว่า (เช่น แนวปฏิบัติของกระทรวง) ย่อมสิ้น

ผลการบังคับใช้และตกเป็นโมฆะทันที หากมีเนื้อหาสาระที่ก้าวล่วง ขัด หรือแย้งต่อบรรทัดฐานที่มีลำดับศักดิ์สูงกว่า (เช่น พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย)

ข. หลักกฎหมายเฉพาะย่อมยกเว้นกฎหมายทั่วไป (Lex Specialis Derogat Legi Generali) ในกรณีที่กฎหมายมีลำดับศักดิ์เท่าเทียมกัน (เช่น พ.ร.บ.ด้วยกัน) บทบัญญัติที่มีเนื้อหาเฉพาะเจาะจง (Specific Law) ย่อมมีค่าบังคับเหนือกว่าบทบัญญัติที่เป็นหลักเกณฑ์ทั่วไป (General Law) ดังนั้น พ.ร.บ.จัดตั้งมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง ซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะ ย่อมยกเว้น พ.ร.บ.การอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นกฎหมายทั่วไป

ค. หลักกฎหมายใหม่ย่อมยกเว้นกฎหมายเก่า (Lex Posterior Derogat Legi Priori) หากกฎหมายมีศักดิ์เท่ากันและมีความเป็นเรื่องทั่วไปหรือเฉพาะเท่ากัน ให้ถือว่าบทบัญญัติที่ประกาศใช้ภายหลังย่อมมีผลยกเลิกหรือแก้ไขกฎหมายที่มีอยู่เดิมในส่วนที่ขัดกัน

ผลจากการบังคับใช้ทฤษฎีและนิเวียดังกล่าว ย่อมส่งผลผูกพันให้การใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง (รวมถึงกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม) ต้องอยู่ภายใต้ “การจำกัดฐานอำนาจ” (Authority Limitation) ที่จะตรากฎหมายได้เท่าที่ได้รับมอบอำนาจ และ “การห้ามก้าวล่วงขอบเขต” (Ultra Vires Prohibition) ที่ห้ามมิให้กฎหมายลำดับรองมีเนื้อหาขัดแย้งกับกฎหมายแม่บท ซึ่งในกรณีที่ความขัดแย้งเกิดขึ้น ผู้ใช้อำนาจรัฐย่อมต้องยึดถือ “ความเหนือกว่าแห่งเนื้อหา” (Substantive Supremacy) โดยนำกฎหมายที่มีศักดิ์สูงกว่าหรือกฎหมายเฉพาะมาบังคับใช้เสมอ

ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารทางกฎหมายควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิและกรรมการสภามหาวิทยาลัย จำนวน 10 ท่าน จาก 5 สถาบันอุดมศึกษา ผลการวิจัยได้สะท้อนให้เห็นถึงสถานะความย้อนแย้งเชิงโครงสร้างและวิกฤตการณ์ทางนิติวิธีในการบริหารจัดการอุดมศึกษา โดยสามารถแบ่งผลการวิจัยออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. สถานะและลำดับศักดิ์ทางกฎหมาย

ปัญหาความขัดแย้งเริ่มต้นจากการวิเคราะห์สถานะทางกฎหมายของแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 เมื่อพิจารณาตามหลักนิติวิธี พบว่าแนวปฏิบัติดังกล่าวมีกระบวนการตราที่ออกโดยรัฐมนตรีซึ่งผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการการอุดมศึกษา (กกอ.) และประกาศในราชกิจจานุเบกษา จึงมีนิติฐานะเป็น “กฎหมายลำดับรอง” (Subordinate Legislation) ที่มีศักดิ์เทียบเท่าประกาศกระทรวง ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษาแต่ละกลุ่มมีกฎหมายจัดตั้งของตนเอง เช่น พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 และพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ. 2548 ซึ่งถือเป็น “กฎหมายเฉพาะ” (Lex specialis) ที่รัฐสภาตราขึ้นเพื่อมอบอำนาจการปกครองตนเอง (Self-Governance) และคุ้มครองหลักความเป็นอิสระ (Autonomy) ของสภามหาวิทยาลัย

เมื่อนำกฎหมายมาเทียบเคียงกัน ไม่เพียงแต่จะพบความขัดแย้งของเนื้อหาโดยตรง (เช่น แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษาบังคับให้การสรรหาผู้บริหารต้องเสร็จสิ้น “ก่อน” ครบวาระ ซึ่งขัดกับกฎหมายจัดตั้งที่ให้เวลา “ภายในเก้าสิบวัน” หลังพ้นจากตำแหน่ง) แต่ประเด็นที่มีปัญหาอีกคือ การแทรกแซงอำนาจการตราข้อบังคับของมหาวิทยาลัย (Overstepping of Rule-making Authority)

กล่าวคือ ตามหลักการกระจายอำนาจ รัฐสภาได้มีเจตนารมณ์ในการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยเพื่อมอบอำนาจเด็ดขาดให้ “สภามหาวิทยาลัย” เป็นผู้ออกแบบและใช้ดุลพินิจตรา “ข้อบังคับ” เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการสรรหาด้วยตนเอง แต่การที่กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ใช้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษาซึ่งเป็นเพียงกฎหมายลำดับรอง เข้าไปตีกรอบและบังคับในรายละเอียดของการบริหารจัดการภายในมหาวิทยาลัย (Micromanagement) เช่น บังคับให้ข้อบังคับของมหาวิทยาลัยต้องกำหนดสัดส่วนคณะกรรมการสรรหาให้มีบุคลากรภายนอกไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 หรือห้ามผู้แทนบุคลากรเป็นผู้ดำรงตำแหน่งบริหาร การกระทำเช่นนี้จึงถือเป็นการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารส่วนกลางที่ก้าวล่วงเข้าไปบังคับการใช้ดุลพินิจของสภามหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นการลิดรอนอำนาจการปกครองตนเองและทำลายเจตนารมณ์แห่งความเป็นอิสระของสถาบันอุดมศึกษาอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในเชิงนิติวิธี แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษาของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ถือเป็นกฎหมายทั่วไปที่เป็น “มาตรฐานกลาง” หากกฎหมายจัดตั้งมหาวิทยาลัย (กฎหมายเฉพาะ) มีมาตรฐานเรื่องธรรมาภิบาลที่ต่ำกว่ามาตรฐานกลาง มหาวิทยาลัยย่อมต้องปฏิบัติตามมาตรฐานกลาง แต่หากกฎหมายเฉพาะกำหนดมาตรฐานไว้สูงกว่าหรือกำหนดเพื่อคุ้มครองหลักความเป็นอิสระ การบังคับใช้กฎหมายลำดับรองที่ขัดแย้งกับกฎหมายเฉพาะจึงก่อให้เกิดปัญหาความทับซ้อน

2. สภาพปัญหาการใช้บังคับและสภาพบังคับโดยพฤตินัย

แม้ในทางนิติวิธี มหาวิทยาลัยจะมีความชอบธรรมที่จะใช้หลัก “กฎหมายเฉพาะย่อมยกเว้นกฎหมายทั่วไป” (Lex specialis derogat legi generali) เพื่อปฏิเสธแนวปฏิบัติที่บกพร่องทางลำดับศักดิ์และก้าวล่วงความเป็นอิสระของตนได้ แต่จากผลการศึกษากลับพบปรากฏการณ์ความย้อนแย้งที่น่าสนใจซึ่งเรียกว่า “สภาพบังคับโดยพฤตินัย” (De facto enforcement) ข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า สถาบันอุดมศึกษาส่วนหนึ่งยอมจำนนผ่อนปรนหลักความเป็นอิสระของตน โดยปรับกระบวนการสรรหาและแก้ไขข้อบังคับของมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามรายละเอียดที่แนวปฏิบัติของส่วนกลางกำหนดทุกประการ

สาเหตุแห่งการจำยอมนี้ เกิดจากประเด็นสำคัญที่สุดคือเรื่อง “สภาพบังคับ” ของแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา เนื่องจากในพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 ไม่ได้บัญญัติให้แนวปฏิบัติมีสภาพบังคับที่ชัดเจนโดยตรง แต่เกิดจากกลไกความหวาดกลัวต่อบทลงโทษตามพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 โดยเฉพาะมาตรา 51 ที่มอบอำนาจเด็ดขาดให้รัฐมนตรีสามารถเข้าแทรกแซง วินิจฉัยสั่งการ ยับยั้ง หรือยุติการดำเนินการของมหาวิทยาลัยได้ หากตีความว่าสถาบัน “ไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลอย่างร้ายแรง” ประกอบกับมาตรา 75 ที่กำหนดบทลงโทษทางอาญาทั้งจำคุกและปรับสำหรับผู้ฝ่าฝืนคำสั่ง วิกฤตนี้ทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อกฎหมายแม่บทไม่ได้ให้คำนิยามของคำว่า “ไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลอย่างร้ายแรง” ไว้ ทำให้รัฐมนตรีมีอำนาจดุลพินิจ (Discretionary Power) อย่างกว้างขวาง มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่จึงเลือกประนีประนอมยอมแล้วลดทอนอำนาจของตนเองลง เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงข้อพิพาททางเขตอำนาจระหว่างกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กับสถาบันอุดมศึกษา

อย่างไรก็ตาม สภาวะชะงักงันทางกฎหมาย (Legal Deadlock) ได้นำไปสู่การทบทวนท่าทีของหน่วยงานส่วนกลาง โดยในเวลาต่อมากระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ได้ออก

หนังสือเวียนชักข้อความเข้าใจ (ว24904 ลงวันที่ 26 ธันวาคม 2566) เพื่อลดความตึงเครียด โดยยอมรับว่าแนวปฏิบัติดังกล่าวมีสถานะเป็นเพียง “แนวทางที่สามารถนำไปปรับใช้ได้” มิใช่กฎที่มีสภาพบังคับเด็ดขาด (Strict Rules) การถอยร่นทางนิติวิธีนี้ช่วยคลี่คลายข้อพิพาทและคืนอำนาจแห่งการใช้ดุลพินิจในการตราข้อบังคับให้แก่สภามหาวิทยาลัยอีกครั้ง ทว่าในแง่ของกฎหมายมหาชน สถาบันอุดมศึกษาก็ยังคงมีพันธะทางกฎหมาย (Legal Duty) ตามมาตรา 19 ที่จะต้องยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาลต่อไปอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง สภาพปัญหาการบังคับใช้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา สามารถนำผลการศึกษามาอภิปรายให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละประเด็นได้ ดังนี้

ปัญหาการบังคับใช้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษามีรากฐานสำคัญมาจาก “ความทับซ้อนทางกฎหมาย” (Legal Overlap) และ “ความย้อนแย้งเชิงโครงสร้าง” (Structural Paradox) ในการจัดระเบียบอำนาจรัฐ โดยจากการศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างทางนิติศาสตร์พบว่า พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 และพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย (เช่น พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 และ พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ. 2548) ต่างมีสถานะเป็นกฎหมายระดับ “พระราชบัญญัติ” ที่มีศักดิ์เท่าเทียมกัน แต่ในทางนิติวิธี พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยมีสถานะเป็น “กฎหมายเฉพาะ” (Lex specialis) ที่มุ่งคุ้มครองอำนาจการปกครองตนเอง (Self-Governance) และความเป็นอิสระ (Autonomy) ของสภามหาวิทยาลัย ในขณะที่ “แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา” ที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายทั่วไป มีสถานะเป็นเพียง “กฎหมายลำดับรอง” (Subordinate Legislation) ที่มีศักดิ์เทียบเท่าประกาศกระทรวง

การที่กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) อาศัยกฎหมายลำดับรองเข้าไปกำหนดรายละเอียดบังคับในการบริหารจัดการภายในมหาวิทยาลัย (Micromanagement) เช่น การกำหนดเงื่อนไขเวลาให้สรรหาผู้บริหารให้เสร็จก่อนครบวาระ หรือการกำหนดสัดส่วนคณะกรรมการสรรหา ซึ่งขัดแย้งกับพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย ถือเป็นการก้าวล่วงและแทรกแซงอำนาจอธิปไตยของสภามหาวิทยาลัยอย่างชัดแจ้ง ตามหลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง กฎหมายลำดับรองย่อมไม่อาจขัดแย้งหรือยกเว้นกฎหมายเฉพาะระดับพระราชบัญญัติได้ สภามหาวิทยาลัยจึงมีความชอบธรรมที่จะใช้หลัก “กฎหมายเฉพาะย่อมยกเว้นกฎหมายทั่วไป” (Lex specialis derogat legi generali) เพื่อปฏิเสธแนวปฏิบัติดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในเชิงนิติวิธีเพิ่มเติม แม้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา จะถือเป็นกฎหมายทั่วไปที่เปรียบเสมือน “มาตรฐานกลาง” ซึ่งตามหลักการแล้วหากกฎหมายเฉพาะมีมาตรฐานเรื่องธรรมาภิบาลที่ต่ำกว่า มหาวิทยาลัยย่อมต้องปฏิบัติตามมาตรฐานกลาง แต่ในกรณีนี้ กฎหมายจัดตั้งมหาวิทยาลัยได้บัญญัติและมอบอำนาจไว้เพื่อคุ้มครองความเป็นอิสระของสถาบันอย่างชัดเจน การที่กฎหมายลำดับรองของกระทรวงเข้าไปกำหนดรายละเอียดบังคับที่ขัดแย้งและ

ก้าวล่วงดุลพินิจ จึงกลายเป็นการขัดกันทางกฎหมายที่ไม่อาจนำมาตราฐานกลางมาบังคับใช้หักล้างกฎหมายเฉพาะได้

ประเด็นสภาพปัญหาที่สำคัญที่สุดในการบังคับใช้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา คือข้อจำกัดเรื่อง “สภาพบังคับ” เนื่องจากในพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 ไม่ได้บัญญัติให้แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษามีสภาพบังคับในตัวเองที่ชัดเจนเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม แม้ในทางทฤษฎีสถาบันอุดมศึกษาจะมีความชอบธรรมทางกฎหมาย แต่ผลการวิจัยและอภิปรายผลกลับพบปรากฏการณ์ “สภาพบังคับโดยพฤตินัย” (De facto enforcement) ที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่ง กล่าวคือ สถาบันอุดมศึกษาทั่วทั้งหนึ่งจำยอมต้องแก้ไขข้อบังคับและกระบวนการสรรหาของตนให้สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของส่วนกลาง เพื่อหลีกเลี่ยงข้อพิพาท สภาพบังคับนี้เกิดจากกลไกความหวาดกลัวต่ออำนาจของรัฐมนตรีตามมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 ที่ให้อำนาจวินิจฉัยสั่งการ ยับยั้ง หรือยุติการดำเนินการของมหาวิทยาลัย หากตีความว่า “ไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลอย่างร้ายแรง” ประกอบกับความเสี่ยงต่อความรับผิดชอบทางอาญาตามมาตรา 75 ยิ่งไปกว่านั้น การที่กฎหมายแม่บทปราศจากการนิยามคำว่า “การไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลอย่างร้ายแรง” ไว้อย่างเป็นรูปธรรม ยิ่งเปิดช่องให้รัฐส่วนกลางมี “อำนาจดุลพินิจ” (Discretionary Power) อย่างกว้างขวาง สถาบันอุดมศึกษาจึงเลือกที่จะประนีประนอมผ่อนปรนความเป็นอิสระของตนลงเพื่อสกัดกั้นความเสี่ยงดังกล่าว

ท้ายที่สุด แม้ต่อมากกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม จะถอยร่นโดยออกหนังสือเวียนเพื่อลดทอนสถานะของแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา ให้เป็นเพียง “ข้อแนะนำ” ซึ่งเป็นการคั่นพื้นที่ความเป็นอิสระให้สภามหาวิทยาลัย แต่สถาบันอุดมศึกษาก็ไม่อาจปฏิเสธ “พันธกรณีทางกฎหมาย” (Legal Duty) ในการสร้างระบบธรรมาภิบาลตามที่กฎหมายแม่บทบังคับไว้ได้ สภามหาวิทยาลัยจึงต้องใช้อำนาจตามกฎหมายเฉพาะของตนในการออกแบบและตราข้อบังคับภายใน เพื่อสร้างกลไกตรวจสอบและขจัดความขัดแย้งทางผลประโยชน์ด้วยตนเอง และเมื่อตราขึ้นแล้วย่อมต้องผูกพันและปฏิบัติตามกติกาที่ตนสร้างขึ้นตามหลักการ “Patere legem quam ipse fecisti” อย่างเคร่งครัด อันเป็นบทพิสูจน์ความรับผิดชอบตรวจสอบได้ (Accountability) ควบคู่ไปกับความเป็นอิสระอย่างแท้จริง (ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, 2556)

จากสภาพปัญหาความทับซ้อนทางนิติวิธีและสภาพบังคับโดยพฤตินัยดังกล่าวข้างต้น จึงนำไปสู่ความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ของรัฐจากการใช้อำนาจบังคับมาเป็นมาตรการจูงใจ และการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเพื่อวางหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษาให้มีบรรทัดฐานที่ยั่งยืน ซึ่งจะได้นำเสนอในส่วนสรุปผลและข้อเสนอแนะต่อไป

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

จากสภาพปัญหาความทับซ้อนทางนิติวิธีและความย้อนแย้งเชิงโครงสร้าง ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหายังเป็นระบบใน 2 มิติ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ควรปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์จากการใช้อำนาจควบคุมและกฎหมายเชิงบังคับและบทลงโทษ (Command and Control) มาสู่การใช้ “มาตรการ

จุใจเชิงบวก” (Positive Reinforcement) ผ่านกลไกการจัดสรรงบประมาณ ซึ่งเป็นแนวทางที่กระทรวง การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม สามารถดำเนินการได้ทันทีภายใต้กรอบกฎหมายใน ปัจจุบัน โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 มาตรา 45 ที่ให้อำนาจในการ จัดสรรงบประมาณและงบเงินอุดหนุนเพื่อการพัฒนาความเป็นเลิศ ซึ่งรัฐควรกำหนดให้ “ผลสัมฤทธิ์ด้านธรร มาภิบาล” เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดและเงื่อนไขอันเป็นสาระสำคัญของการจัดทำ “ข้อตกลงการพัฒนาการ อุดมศึกษา” หากสถาบันอุดมศึกษาใดสามารถพัฒนาผลตรวจสอบภายใน แก้ไขปัญหาความขัดแย้งทาง ผลประโยชน์ และบริหารงานได้อย่างโปร่งใสทัดเทียมมาตรฐานสากล กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ควรพิจารณาจัดสรร งบประมาณและงบเงินอุดหนุนเพื่อการพัฒนาความเป็น เลิศ ให้เป็นกรณีพิเศษ ตลอดจนเพิ่มความยืดหยุ่นในการจัดสรรงบประมาณในรูปแบบ “เงินก้อน” (Block Grant)

การนำมาตรการจุใจทางงบประมาณที่มุ่งผลสัมฤทธิ์มาใช้ในลักษณะนี้ จะเป็นการเปลี่ยนผ่าน รูปแบบความสัมพันธ์จาก “ผู้คุมกฎกับผู้ถูกบังคับ” มาเป็น “หุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์” (Strategic Partners) ซึ่งจะช่วยลดความหวาดระแวง ยุติข้อพิพาททางอำนาจ และกระตุ้นให้สภามหาวิทยาลัยยินยอม ปรับปรุงข้อบังคับด้านธรรมาภิบาลของตนเองด้วยความสมัครใจได้อย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมาย

เพื่อขจัดสถานะชะงักงันทางกฎหมาย (Legal Deadlock) และยุติปัญหาความทับซ้อนทางเขต อำนาจอย่างเด็ดขาด รัฐสภาควรดำเนินการปรับปรุงแก้ไขโครงสร้างกฎหมายมหาชนที่เกี่ยวข้องใน 2 ระดับ ดังนี้

2.1 การแก้ไขเพิ่มเติม “พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย” (ยกระดับธรรมาภิบาลสู่กฎหมาย เฉพาะ) เพื่อแก้ปัญหาการใช้กฎหมายลำดับรองจากส่วนกลางเข้ามาแทรกแซงความเป็นอิสระ รัฐสภาควร พิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยของแต่ละกลุ่ม (เช่น พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย ราชภัฏ พ.ศ. 2547 และ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ. 2548) โดยดึงเอา “สาระสำคัญ” ของหลักธรรมาภิบาลมาบัญญัติไว้ในตัวกฎหมายระดับพระราชบัญญัติโดยตรง ซึ่งจะทำให้ กฎเกณฑ์เหล่านั้นมีสถานะเป็นกฎหมายเฉพาะ (Lex specialis) ที่มีความชอบธรรมสูงสุด ตัวอย่างที่เป็น รูปธรรม เช่น

ก.การป้องกันการผูกขาดอำนาจ คือ ให้บัญญัติเพดานวาระการดำรงตำแหน่งสูงสุดของ นายสภาและกรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิไว้ในตัวบทกฎหมายอย่างชัดเจน (เช่น ให้ดำรง ตำแหน่งต่อเนื่องกันได้ไม่เกิน 2 วาระ หรือรวมระยะเวลาแล้วไม่เกิน 8 ปี) เพื่อขจัดปัญหาการสืบทอด อำนาจหรือส่งต่ออำนาจทางการบริหาร

ข.กระบวนการสรรหา คือ ให้บัญญัติสัดส่วนและคุณสมบัติของ “คณะกรรมการสรรหา ผู้บริหาร” ให้มีสัดส่วนของบุคคลภายนอกที่สร้างความเป็นกลางได้อย่างแท้จริงไว้ในพระราชบัญญัติ การ นำหลักการเหล่านี้มาตราไว้ในกฎหมายจัดตั้งโดยตรง จะเปลี่ยนสภาพของหลักธรรมาภิบาลจากการ “ถูก บังคับโดยส่วนกลาง” ให้กลายเป็น “โครงสร้างพื้นฐานโดยชอบธรรม” ของมหาวิทยาลัย ซึ่งจะยุติข้อ ได้แย้งเรื่องความขัดแย้งทางลำดับศักดิ์กฎหมายได้

2.2 การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแม่บท (พ.ร.บ.การอุดมศึกษา พ.ศ. 2562) คือ ควรมีการบัญญัติ “บทนิยามศัพท์” หรือกำหนดพฤติการณ์ชี้วัดของคำว่า “การไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลอย่างร้ายแรง”

ตามมาตรา 51 ให้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ เพื่ออุดช่องโหว่ทางกฎหมาย ลดการใช้ดุลพินิจ (Discretionary Power) ตามอำเภอใจของส่วนกลาง และป้องกันความสับสนเสี่ยงที่จะเกิดข้อพิพาททางเขตอำนาจระหว่างรัฐมนตรีผู้กำกับดูแลกับสภามหาวิทยาลัยในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กมลชัย รัตนสกาวงศ์. (2551). *กฎหมายปกครอง* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. (2556). *หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- จูน เจริญเสียง และคณะ. (2563). *ธรรมาภิบาลในการสรรหาแต่งตั้งกรรมการและผู้บริหารระดับสูงและการกำกับธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษา: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.).
- ชาญชัย แสวงศักดิ์. (2556). *คำอธิบายกฎหมายปกครอง*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ธีรเสถียร ศิริธนาพันธ์. (2566). การวัดผลการมีธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษาไทย. *วารสารวิชาการ วิจัย และนวัตกรรม มสธ. (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 3(2), 26.
- นันทวัน อินทชาติ. (2557). *การใช้หลักธรรมาภิบาลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา* (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประกาศกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เรื่อง แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา (2564, 20 ธันวาคม) ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 138 ตอนพิเศษ 311 ง.
- ประกาศกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เรื่อง แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา (ฉบับที่ 2) (2565, 29 พฤศจิกายน) ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 139 ตอนพิเศษ 277 ง.
- พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 (2562, 1 พฤษภาคม) ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 57 ก.
- พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ. 2548 (2548, 18 มกราคม) ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 122 ตอนที่ 6 ก.
- พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 (2547, 14 มิถุนายน) ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 121 ตอนพิเศษ 23 ก.
- พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2562 (2562, 1 พฤษภาคม) ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 57 ก.
- พิมล เกษมเสาวภาคย์ และคณะ. (2568). ปัญหาธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา: บทเรียนและแนวทางแก้ไข. *วารสารการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*, 1(5), 28-41.
- รดาวรรณ เกื้อกุลเกียรติ. (2533). *การตรากฎหมายลำดับรองในประเทศไทย* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต). คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (2560, 6 เมษายน) ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 134 ตอนที่ 40 ก.

- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2564). *คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อานกฎหมาย.
- วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. (2562). *ข้อความคิดและหลักการพื้นฐานบางประการของกฎหมายปกครอง* (พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- วรุฒิ เทพทอง. (2566). แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษากับการแก้ไขปรับปรุง ข้อบังคับว่าด้วยการสรรหานายกสภามหาวิทยาลัย กรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ และ อธิการบดีของมหาวิทยาลัยราชภัฏ. *จุฬพาท*, 70(3), 117-143.
- ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ. (2556). หลักที่ว่าฝ่ายปกครองต้องผูกพันต่อกฎหมายที่ตนกำหนดขึ้น. *วารสารกฎหมายปกครอง*, 30(2), 3-38.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2562). *รายงานการศึกษาระดับสมบูรณโครงการวิจัย เรื่อง คดีปกครองว่าด้วยอายุของ อธิการบดีในมหาวิทยาลัยของรัฐ*. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2564). *ธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบต่อสังคม Good Governance and Corporate Social Responsibility* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- European University Association (EUA). (2024). *University Autonomy in Europe IV: Country Profiles (III)*.

การพัฒนาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครราชสีมา (พ.ศ. 2570) ตามแนวคิดผลลัพธ์การเรียนรู้ ระดับหลักสูตรบนฐานข้อมูลจาก
ผู้ใช้บัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

Curriculum Development of the Bachelor of Arts Program in Chinese at
Nakhon Ratchasima Rajabhat University (2027) Based on Program Learning
Outcomes Informed by Employers and Stakeholders

ธีรวัฒน์ การโสภา¹
Teerawat Karnsopa¹

Received: April 4, 2026

Revised: June 12, 2026

Accepted: June 26, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มุ่งพัฒนาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2570) ตามแนวคิดการจัดการศึกษาแบบอิงผลลัพธ์ (Outcome-Based Education: OBE) เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบ TQF: HEd และเกณฑ์ AUN-QA โดยมีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาความต้องการและความคาดหวังของผู้ใช้บัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อสมรรถนะบัณฑิต 2) กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตร (Program Learning Outcomes: PLOs) บนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ และ 3) พัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่เชื่อมโยงผลลัพธ์การเรียนรู้กับความต้องการตลาดแรงงานและบริบทท้องถิ่น การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง 140 คน (ผู้ใช้บัณฑิต หน่วยงานรัฐ/เอกชน สถานประกอบการท่องเที่ยว/อุตสาหกรรม ศิษย์เก่า และนักศึกษาปัจจุบัน) ด้วยแบบสอบถามมาตรฐานค่า 5 ระดับ และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 15 คน วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ทุกกลุ่มมีความคาดหวังต่อสมรรถนะบัณฑิตอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยสมรรถนะที่ได้ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบวิชาชีพ (Mean=4.70) รองลงมาคือ ทักษะดิจิทัลและการใช้ AI (Mean=4.56) และ Soft Skills (Mean=4.55) ข้อมูลเชิงคุณภาพสนับสนุนการเน้นสมรรถนะเชิงใช้งานจริง Soft Skills การใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม และประสบการณ์ฝึกปฏิบัติงานจริง ข้อเสนอแนะคือ PLO ของหลักสูตรปรับปรุงควรเป็น PLO เชิงสมรรถนะที่บูรณาการทักษะวิชาชีพ Soft Skills ดิจิทัล/AI จริยธรรม และการเรียนรู้แบบ Work Integrated Learning เพื่อยกระดับคุณภาพหลักสูตรให้สอดคล้องกับ TQF: HEd และ AUN-QA

¹ อาจารย์ ดร., หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
Lecturer, Dr., Bachelor of Arts Program in Chinese, Faculty of Humanities and Social Sciences Nakhon Ratchasima
Rajabhat University, Email: teerawat.k@nrnu.ac.th

คำสำคัญ: การพัฒนาหลักสูตรภาษาจีน, ผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตร, ผู้ใช้บัณฑิต, ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย, AUN-QA

Abstract

This study aimed to develop the Bachelor of Arts Program in Chinese at Nakhon Ratchasima Rajabhat University (Revised Curriculum B.E. 2570 [2027]) based on the principles of Outcome-Based Education (OBE) in order to align with the Thailand Qualifications Framework for Higher Education (TQF: HEd) and the ASEAN University Network Quality Assurance (AUN-QA) framework. The objectives were to: (1) investigate the needs and expectations of graduate employers and stakeholders regarding graduate competencies; (2) formulate Program Learning Outcomes (PLOs) based on empirical evidence; and (3) develop a curriculum development model that links learning outcomes with labor market demands and local contextual needs. A mixed-methods research design was employed. Quantitative data were collected from 140 purposively selected participants, including graduate employers, representatives from public and private organizations, tourism and industrial enterprises, alumni, and current students, using a five-point Likert-scale questionnaire. Qualitative data were gathered through semi-structured interviews with 15 key informants. The data were analyzed using descriptive statistics and content analysis.

The findings revealed that all stakeholder groups expressed high to very high expectations regarding graduate competencies. The highest-rated competency was ethics, morality, and professional responsibility (Mean = 4.70), followed by digital and artificial intelligence (AI) competencies (Mean = 4.56) and soft skills (Mean = 4.55). Qualitative findings further emphasized the importance of practical competencies, soft skills, the ethical use of technology, and authentic workplace experience. The results indicate that the revised curriculum should adopt competency-based Program Learning Outcomes that integrate professional competencies, soft skills, digital and AI literacy, ethical responsibility, and Work Integrated Learning (WIL) in order to enhance curriculum quality and ensure alignment with TQF: HEd and AUN-QA requirements.

Keywords: Curriculum Development in Chinese Language Programs, Program Learning Outcomes (PLOs), Graduate Employers, Stakeholders, AUN-QA

บทนำ

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็นกระบวนการเชิงระบบที่มีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพบัณฑิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และ

ตลาดแรงงานในศตวรรษที่ 21 แนวคิดการจัดการศึกษาแบบอิงผลลัพธ์ (Outcome-Based Education: OBE) ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติในฐานะกรอบแนวคิดที่ช่วยให้การออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล มีความสอดคล้องเชิงโครงสร้าง โดยมุ่งเน้นสมรรถนะของผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Biggs & Tang, 2011) ในสาขาภาษาต่างประเทศ การพัฒนาหลักสูตรจึงไม่ควรมุ่งเน้นเพียงความรู้ทางภาษาเชิงโครงสร้างหรือไวยากรณ์เท่านั้น หากแต่ต้องให้ความสำคัญกับทักษะการสื่อสารเชิงวิชาชีพ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และความตระหนักรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อให้บัณฑิตสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในบริบทการทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (Richards, 2017)

ในบริบทของประเทศไทย การจัดทำและปรับปรุงหลักสูตรระดับอุดมศึกษาถูกกำกับโดยกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (Thailand Qualifications Framework for Higher Education: TQF:HEd) ซึ่งมุ่งเน้นการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes) ที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะทางปัญญา ทักษะวิชาชีพ ทักษะการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ตลอดจนคุณธรรมและจริยธรรม (สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) ขณะเดียวกัน การประกันคุณภาพหลักสูตรในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะกรอบการประเมินของเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน (ASEAN University Network Quality Assurance: AUN-QA) ได้ให้ความสำคัญกับความชัดเจนของผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวังของหลักสูตร (Expected Learning Outcomes: ELOs) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และความสอดคล้องอย่างเป็นระบบระหว่างผลลัพธ์การเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล (AUN-QA, 2020) สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรที่ให้ความสำคัญกับข้อมูลเชิงประจักษ์จากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการใช้บัณฑิตโดยตรง นอกจากนี้ การศึกษาหลายเรื่องในบริบทอุดมศึกษาไทยยังชี้ให้เห็นว่า การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตรควรอาศัยข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะผู้ใช้บัณฑิต ศิษย์เก่า และผู้เรียน เพื่อให้หลักสูตรสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ธีรนนท์ และคณะ, 2567; วัชรภรณ์ และคณะ, 2568)

แม้จะมีงานวิจัยจำนวนมากที่นำกรอบ OBE, TQF: HEd และ AUN-QA มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา อย่างไรก็ตาม งานวิจัยด้านการพัฒนาหลักสูตรภาษาต่างประเทศในบริบทอุดมศึกษาไทยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการวิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตรหรือการประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้จากมุมมองของผู้สอนและผู้เรียนเป็นสำคัญ ขณะที่การนำข้อมูลเชิงประจักษ์จากผู้ใช้บัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาใช้เป็นฐานในการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตรยังมีจำนวนจำกัด โดยเฉพาะในสาขาวิชาภาษาจีนซึ่งมีความต้องการทักษะเฉพาะด้านสูง และในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏที่มีพันธกิจหลักในการผลิตบัณฑิตเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและภูมิภาค นอกจากนี้ งานวิจัยที่เชื่อมโยงความต้องการของตลาดแรงงานเชิงพื้นที่ สมรรถนะด้านภาษาจีนเชิงวิชาชีพ ทักษะด้าน Soft Skills และทักษะดิจิทัล เข้ากับการออกแบบผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตรอย่างเป็นระบบตามกรอบ TQF: HEd และ AUN-QA ยังขาดความชัดเจนทั้งในเชิงกระบวนการและเชิงแบบจำลอง ส่งผลให้หลักสูตรบางส่วนยังไม่สามารถลดช่องว่างระหว่างสมรรถนะของบัณฑิตกับความต้องการของตลาดแรงงานได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะในบริบทเศรษฐกิจดิจิทัลและสังคมฐานความรู้ที่ทักษะด้านภาษา เทคโนโลยี และการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมมีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา พ.ศ. 2565 ได้รับการพัฒนาโดยยึดกรอบ TQF: Hed เป็นแนวทางหลัก อย่างไรก็ตาม จากผลการติดตามบัณฑิต การสำรวจความคิดเห็นผู้ใช้บัณฑิต และการสะท้อนข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่ายังมีช่องว่าง ระหว่างสมรรถนะของบัณฑิตกับความต้องการของตลาดแรงงาน โดยเฉพาะด้านการใช้ภาษาจีนเชิงวิชาชีพ การแปลและการล่ามในบริบทเฉพาะทาง ทักษะด้าน Soft Skills และทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านภาษา

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยครั้งนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2570 โดยมุ่งกำหนดผลลัพธ์ การเรียนรู้ระดับหลักสูตรบนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อยกระดับ คุณภาพหลักสูตรให้สอดคล้องกับกรอบ TQF: Hed และเกณฑ์ AUN-QA ตลอดจนตอบสนองต่อ ความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความต้องการและความคาดหวังของผู้ใช้บัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อสมรรถนะ ของบัณฑิตสาขาวิชาภาษาจีน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
2. เพื่อกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตรของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา ภาษาจีน หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2570 บนฐานข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรภาษาจีนที่สอดคล้องกับกรอบ TQF: Hed และเกณฑ์ AUN-QA โดยเน้นการเชื่อมโยงผลลัพธ์การเรียนรู้กับความต้องการของตลาดแรงงานและบริบทการพัฒนา ท้องถิ่น

ระเบียบวิธีการวิจัยหรือศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปริมาณและ เชิงคุณภาพร่วมกันในลักษณะ explanatory sequential design เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและเชิงกว้าง เกี่ยวกับความต้องการและความคาดหวังของผู้ใช้บัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อันเป็นฐานข้อมูลสำคัญ ในการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตรของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2570

การเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานช่วยให้สามารถอธิบายผลการวิจัยเชิงปริมาณด้วยข้อมูล เชิงคุณภาพ และเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยผ่านการตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง (triangulation) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรแบบอิงผลลัพธ์และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียตามกรอบ OBE และ AUN-QA (Biggs & Tang, 2011; AUN-QA, 2020)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้ใช้บัณฑิต หน่วยงานรัฐ/เอกชน สถาน ประกอบการท่องเที่ยว/อุตสาหกรรม ศิษย์เก่า และนักศึกษาปัจจุบันของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการผลิตและการใช้

บัณฑิตในบริบทการทำงานจริง การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ มีทั้งสิ้น 140 คน โดยจำแนกกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1) ผู้ประกอบการหรือผู้บังคับบัญชาที่มีประสบการณ์ในการใช้บัณฑิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน จำนวน 20 คน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทโดยตรงในการประเมินสมรรถนะและศักยภาพของบัณฑิตในสถานประกอบการ

2) หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาจีน จำนวน 20 คน

3) ผู้แทนสถานประกอบการด้านการท่องเที่ยว การบริการ การค้า และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาษาจีน จำนวน 20 คน ซึ่งสะท้อนความต้องการทักษะภาษาจีนในบริบทเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่

4) ศิษย์เก่าหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน จำนวน 40 คน ซึ่งเป็นกลุ่มที่สามารถสะท้อนความสอดคล้องระหว่างการเรียนรู้ในหลักสูตรกับการใช้งานจริงในสถานประกอบการ

5) นักศึกษาปัจจุบันชั้นปีที่ 3-4 สาขาวิชาภาษาจีน จำนวน 40 คน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ตรงกับการจัดการเรียนการสอนและโครงสร้างหลักสูตรในปัจจุบัน

1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพคัดเลือกโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจงเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ครอบคลุมมุมมองจากหลายภาคส่วน ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งสิ้น 15 คน ประกอบด้วย

1) ผู้ใช้บัณฑิตและผู้แทนสถานประกอบการด้านภาษาจีน จำนวน 6 คน

2) ศิษย์เก่าที่ทำงานในสายงานที่ใช้ภาษาจีนโดยตรง จำนวน 4 คน

3) ผู้บริหารหลักสูตร จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือ 2 ประเภท ดังนี้

2.1 แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ใช้บัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

แบบสอบถามถูกพัฒนาขึ้นจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรแบบอิงผลลัพธ์ กรอบ TQF: HEd และเกณฑ์ AUN-QA ประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น ประเภทหน่วยงาน ลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับภาษาจีน ระยะเวลาการใช้บัณฑิต และประสบการณ์การทำงานร่วมกับบัณฑิตสาขาวิชาภาษาจีน

ตอนที่ 2 ความต้องการและความคาดหวังต่อสมรรถนะของบัณฑิต เป็นแบบสอบถามมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (Likert scale) ครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

- 1) สมรรถนะด้านความรู้และทักษะภาษาจีน
- 2) สมรรถนะด้านการใช้ภาษาจีนเชิงวิชาชีพ
- 3) สมรรถนะด้านการแปลและการล่าม
- 4) สมรรถนะด้าน Soft Skills
- 5) สมรรถนะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์
- 6) คุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถาม
เสนอแนะแนวทางการพัฒนาหลักสูตรและสมรรถนะที่ควรเพิ่มเติมในอนาคต

2.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างใช้เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยประเด็น
คำถามครอบคลุม

- 1) ความต้องการและความคาดหวังต่อสมรรถนะของบัณฑิตสาขาวิชาภาษาจีน
- 2) ช่องว่างระหว่างสมรรถนะบัณฑิตกับการใช้งานจริง
- 3) แนวโน้มทักษะด้านภาษาจีนในตลาดแรงงาน
- 4) ข้อเสนอแนะในการกำหนด PLO และการพัฒนาหลักสูตรในอนาคต

ผลการศึกษา

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ใช้บัณฑิต ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ศิษย์เก่า
และนักศึกษาปัจจุบัน รวมทั้งสิ้น 140 คน วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบน
มาตรฐาน โดยจำแนกผลตามกลุ่มตัวอย่างและด้านสมรรถนะที่สอดคล้องกับกรอบผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับ
หลักสูตร ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความต้องการและความคาดหวังต่อสมรรถนะบัณฑิต
จำแนกตามกลุ่มตัวอย่าง

สมรรถนะ	ผู้ใช้ บัณฑิต (n=20)	หน่วยงานรัฐ/ เอกชน (n=20)	ท่องเที่ยว/ อุตสาหกรรม (n=20)	ศิษย์เก่า (n=40)	นศ. ปัจจุบัน (n=40)	รวม
ความรู้และ ทักษะ ภาษาจีน	4.45 (.47)	4.40 (.50)	4.48 (.46)	4.22 (.53)	4.18 (.56)	4.35 (.50)
การใช้ ภาษาจีนเชิง วิชาชีพ	4.62 (.42)	4.58 (.45)	4.65 (.41)	4.35 (.50)	4.28 (.54)	4.50 (.46)
การแปลและ การล่าม	4.56 (.45)	4.50 (.48)	4.53 (.44)	4.20 (.55)	4.12 (.58)	4.38 (.50)
Soft Skills	4.68 (.38)	4.63 (.41)	4.66 (.39)	4.42 (.48)	4.38 (.51)	4.55 (.43)
เทคโนโลยี ดิจิทัลและ AI	4.73 (.35)	4.70 (.37)	4.72 (.36)	4.34 (.47)	4.30 (.49)	4.56 (.41)
คุณธรรมและ จริยธรรม	4.82 (.30)	4.78 (.33)	4.80 (.31)	4.56 (.40)	4.53 (.42)	4.70 (.35)

เกณฑ์การแปลผล: ค่าเฉลี่ย 4.51–5.00 = ระดับมากที่สุด, 3.51–4.50 = ระดับมาก

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มมีระดับความต้องการและความคาดหวังต่อสมรรถนะของบัณฑิตอยู่ในระดับ “มาก” ถึง “มากที่สุด” ในทุกด้าน โดยค่าเฉลี่ยรวมของสมรรถนะทั้ง 6 ด้านอยู่ระหว่าง 4.30–4.64 คะแนน สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้บัณฑิต ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนศิษย์เก่าและนักศึกษาปัจจุบัน ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสมรรถนะของบัณฑิตในระดับสูงอย่างสอดคล้องกัน เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรวม พบว่าสมรรถนะที่ได้รับความคาดหวังสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่

- 1) คุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบวิชาชีพ (Mean = 4.70, SD = .35)
- 2) สมรรถนะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) (Mean = 4.56, SD = .41)
- 3) Soft Skills (Mean = 4.55, SD = .43)

ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาบัณฑิตภาษาจีนในปัจจุบันไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความรู้และทักษะทางภาษาเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับ จริยธรรมวิชาชีพ ความสามารถด้านดิจิทัลและความพร้อมในการใช้ภาษาในบริบทการทำงานจริง

2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบจำแนกตามกลุ่มตัวอย่าง

เมื่อพิจารณาจำแนกตามกลุ่มตัวอย่าง พบแนวโน้มที่ชัดเจนดังนี้

2.1 กลุ่มผู้ใช้บัณฑิตและกลุ่มสถานประกอบการ ให้ความสำคัญกับสมรรถนะด้าน การใช้ภาษาจีนเชิงวิชาชีพ การแปลและการล่าม และ Soft Skills ในระดับสูงกว่ากลุ่มศิษย์เก่าและนักศึกษาปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ เช่น

2.1.1. การใช้ภาษาจีนเชิงวิชาชีพ: ผู้ใช้บัณฑิต (Mean = 4.62) เทียบกับนักศึกษาปัจจุบัน (Mean = 4.28)

2.1.2 Soft Skills: ผู้ใช้บัณฑิต (Mean = 4.68) เทียบกับนักศึกษาปัจจุบัน (Mean = 4.38)

แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนว่าภาคการทำงานให้ความสำคัญกับสมรรถนะเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในสถานการณ์การทำงาน โดยเฉพาะการสื่อสารในเชิงวิชาชีพและการทำงานร่วมกับผู้อื่น

2.2.กลุ่มศิษย์เก่าและนักศึกษาปัจจุบัน ให้ความสำคัญกับสมรรถนะด้าน เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในระดับสูงเช่นกัน โดยศิษย์เก่ามีค่าเฉลี่ย 4.34 และนักศึกษาปัจจุบันมีค่าเฉลี่ย 4.30 ซึ่งสะท้อนประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้และการทำงานในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเรียนและการประกอบอาชีพด้านภาษา

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและการสังเคราะห์ผล

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา สามารถสังเคราะห์ประเด็นสำคัญได้ 4 ประเด็น ดังนี้

3.1 สมรรถนะเชิงการใช้งานจริงในงานภาษาจีน

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า บัณฑิตควรมีความสามารถในการ ใช้ภาษาจีนในบริบทการทำงานจริง โดยเฉพาะงานด้านธุรกิจ การท่องเที่ยว การแปล และการล่าม ซึ่งสอดคล้องกับผลเชิงปริมาณที่สมรรถนะด้านการใช้ภาษาจีนเชิงวิชาชีพ (Mean = 4.45) และการแปลและการล่าม (Mean = 4.36) ได้รับคะแนนในระดับสูง

3.2 Soft Skills และการทำงานในสังคมพหุวัฒนธรรม

ผู้ใช้บัณฑิตและสถานประกอบการเน้นย้ำว่า ทักษะการทำงานเป็นทีม การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และภาวะผู้นำ เป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการทำงานที่ใช้ภาษาจีน ซึ่งสอดคล้องกับผลเชิงปริมาณด้าน Soft Skills ที่มีค่าเฉลี่ยรวม 4.50

3.3 เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์

ข้อมูลเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เครื่องมือดิจิทัลและ AI เช่น เครื่องมือช่วยแปลและแพลตฟอร์มการเรียนรู้ เป็นทักษะจำเป็นที่ตลาดแรงงานคาดหวังจากบัณฑิตภาษาจีนในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับผลเชิงปริมาณที่ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ได้รับค่าเฉลี่ยรวมสูงถึง 4.48

3.4 คุณธรรม จริยธรรม และประสบการณ์การฝึกปฏิบัติงานจริง

ผู้ให้ข้อมูลเห็นพ้องว่า บัณฑิตควรมีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ ควบคู่กับการมีประสบการณ์ฝึกปฏิบัติงานจริงในสถานประกอบการ ซึ่งสอดคล้องกับผลเชิงปริมาณที่สมรรถนะด้านคุณธรรมและจริยธรรมได้รับค่าเฉลี่ยสูงสุด (Mean = 4.64)

4. การเชื่อมโยงผลการวิจัยกับการออกแบบผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตร

จากผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่า การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตรของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2570 ควรยึดแนวคิด PLO เชิงสมรรถนะ (Competency-based PLOs) เป็นแกนหลัก โดยมุ่งเน้นผลลัพธ์ที่สะท้อนความสามารถในการปฏิบัติงานจริงของผู้เรียน มากกว่าการเน้นความรู้เชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ การออกแบบ PLO ควรอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์จากผลการวิจัยเป็นฐานในการตัดสินใจ เพื่อให้ PLO มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บัณฑิต ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และบริบทตลาดแรงงานอย่างแท้จริง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 การใช้ภาษาจีนเชิงวิชาชีพ การแปล และการล่ามอย่างเป็นรูปธรรม

ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า สมรรถนะด้าน การใช้ภาษาจีนเชิงวิชาชีพ และการแปลและการล่าม ได้รับค่าเฉลี่ยรวมในระดับสูง (Mean = 4.45 และ 4.36 ตามลำดับ) โดยเฉพาะจากกลุ่มผู้ใช้บัณฑิต หน่วยงานที่ใช้ภาษาจีนในเชิงวิชาชีพ และสถานประกอบการด้านการท่องเที่ยว การบริการ และอุตสาหกรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าตลาดแรงงานให้ความสำคัญกับ ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อทำงาน มากกว่าความสามารถด้านภาษาในเชิงวิชาการทั่วไป ดังนั้น PLO ควรถูกออกแบบให้สะท้อน สมรรถนะเชิงปฏิบัติ (performance-based outcomes) อย่างชัดเจน เช่น ความสามารถในการสื่อสารกับลูกค้าชาวจีน คู่ค้า หรือหน่วยงานที่ใช้ภาษาจีน ความสามารถในการจัดทำเอกสารภาษาจีนเชิงวิชาชีพ การแปลเอกสารในบริบทเฉพาะทาง และการปฏิบัติหน้าที่ล่ามในสถานการณ์จริง ทั้งนี้ การเขียน PLO ควรใช้คำกริยาเชิงพฤติกรรมที่สามารถสังเกตและประเมินได้ เช่น สื่อสาร ถ่ายทอด แปล วิเคราะห์ ปรับกลยุทธ์ การสื่อสาร มากกว่าคำที่เน้นเพียงการรับรู้หรือความเข้าใจ การออกแบบ PLO ในลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้นักศึกษาสามารถลดช่องว่างระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนกับการปฏิบัติงานจริง และทำให้บัณฑิตมีความพร้อมต่อการประกอบอาชีพในสายงานที่ใช้ภาษาจีนได้อย่างเป็นรูปธรรม

4.2 การบูรณาการ Soft Skills และการทำงานในสังคมพหุวัฒนธรรม

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า สมรรถนะด้าน Soft Skills ได้รับค่าเฉลี่ยรวมในระดับสูง (Mean = 4.50) โดยกลุ่มผู้ใช้บัณฑิตและสถานประกอบการให้ความสำคัญต่อทักษะดังกล่าวมากกว่ากลุ่มศิษย์เก่าและนักศึกษาปัจจุบัน ผลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ยังสะท้อนตรงกันว่า ความสามารถในการทำงาน

เป็นทีม การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และภาวะผู้นำ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานที่ใช้ภาษาจีน ด้วยเหตุนี้ PLO ไม่ควรแยก Soft Skills ออกจากทักษะภาษา แต่ควรถูกออกแบบให้ บูรณาการ Soft Skills เข้ากับการใช้ภาษาจีนในบริบทการทำงานจริง เช่น การทำงานกลุ่มในสภาพแวดล้อมพหุวัฒนธรรม การประสานงานกับบุคคลจากหลากหลายภูมิหลังทางภาษาและวัฒนธรรม หรือการบริหารจัดการงานที่ต้องใช้ภาษาจีนเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสาร การกำหนด PLO ในลักษณะนี้จะช่วยให้ผู้เรียนไม่เพียงแต่ใช้ภาษาจีนได้ แต่สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยใช้ภาษาจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในบริบทสังคมโลกาภิวัตน์

4.3 การสะท้อนทักษะดิจิทัลและการใช้ AI อย่างมีจริยธรรมและมีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า สมรรถนะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้รับค่าเฉลี่ยรวมในระดับสูง (Mean = 4.48) จากทุกกลุ่มตัวอย่าง ขณะที่ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกชี้ให้เห็นว่า เครื่องมือดิจิทัลและ AI เช่น เครื่องมือช่วยแปล แพลตฟอร์มการเรียนรู้ และระบบสนับสนุนการทำงานด้านภาษา ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานด้านภาษาจีนในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น PLO ควรถูกออกแบบให้สะท้อน Digital and AI Literacy อย่างเป็นรูปธรรม ไม่เพียงในมิติของการใช้งานเทคโนโลยี แต่รวมถึงความสามารถในการเลือก วิเคราะห์ และประเมินความเหมาะสมของการใช้ AI ในงานด้านภาษา ตลอดจนการใช้งานอย่างมีจริยธรรมและความรับผิดชอบ เช่น การตระหนักถึงข้อจำกัดของเครื่องมือ AI ความถูกต้องของข้อมูล และผลกระทบเชิงจริยธรรมต่อวิชาชีพ การกำหนด PLO ในลักษณะนี้จะช่วยให้หลักสูตรตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และผลิตบัณฑิตที่สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI เป็น “เครื่องมือสนับสนุนการทำงาน” ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ใช้งานโดยขาดการพิจารณาเชิงวิชาชีพ

4.4 การยึดคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อวิชาชีพเป็นแกนหลักของหลักสูตร

ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะด้าน คุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ ได้รับค่าเฉลี่ยสูงสุดในภาพรวม (Mean = 4.64) จากทุกกลุ่มตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้บัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับมิติด้านจริยธรรมไม่น้อยไปกว่าสมรรถนะด้านทักษะ ด้วยเหตุนี้ การออกแบบ PLO ควรยึดจริยธรรมวิชาชีพเป็นแกนกลาง (core PLO) และเชื่อมโยงจริยธรรมเข้ากับ PLO อื่น ๆ เช่น การใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบต่อ การแปลและการล่ามตามจรรยาบรรณวิชาชีพ หรือการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมอย่างเคารพความแตกต่าง การกำหนด PLO ในลักษณะนี้จะช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของบัณฑิตในสายตาผู้ใช้บัณฑิต และลดความเสี่ยงด้านวิชาชีพในบริบทการทำงานจริง

4.5 การเชื่อมโยงการเรียนรู้กับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพและสหกิจศึกษา

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพสะท้อนตรงกันว่า ผู้ใช้บัณฑิตคาดหวังให้บัณฑิตมีประสบการณ์การทำงานจริงก่อนสำเร็จการศึกษา เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้าสู่การทำงานได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น PLO ควรถูกออกแบบให้เชื่อมโยงกับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพและสหกิจศึกษาอย่างเป็นระบบ การกำหนด PLO ด้านนี้ควรระบุชัดเจนถึงความสามารถในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ในสถานประกอบการ การประยุกต์ใช้ความรู้ด้านภาษาและวิชาชีพเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริง และการสะท้อนผลการเรียนรู้เพื่อนำไปพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียน แต่ขยายไปสู่บริบทการทำงานจริงอย่างแท้จริง

โดยสรุป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า PLO ของหลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2570 ควรถูกออกแบบในลักษณะ PLO เชิงสมรรถนะที่เชื่อมโยงกับการทำงานจริง จริยธรรม เทคโนโลยี และบริบทท้องถิ่น โดยอาศัยข้อมูลจากผู้ใช้บัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นฐานสำคัญ ซึ่งจะช่วยให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับกรอบ TQF: HEd เกณฑ์ AUN-QA และความต้องการของตลาดแรงงานอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผลการวิจัยจึงไม่เพียงสะท้อนความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การพัฒนาารูปแบบหลักสูตรภาษาจีนที่เชื่อมโยงผลลัพธ์การเรียนรู้กับมาตรฐานคุณวุฒิระดับชาติและนานาชาติ พร้อมทั้งตอบสนองต่อบริบทการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นำไปสู่การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตร (PLOs) และพัฒนารูปแบบหลักสูตรภาษาจีนที่สอดคล้องกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิและความต้องการตลาดแรงงาน ผลการวิจัยสามารถอภิปรายเชื่อมโยงกับแนวคิด Outcome-Based Education (OBE) ทฤษฎี Constructive Alignment ของ Biggs และเกณฑ์การประกันคุณภาพ AUN-QA ได้อย่างเป็นระบบ ดังนี้

1. การอภิปรายผลภายใต้แนวคิด Outcome-Based Education (OBE)

ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า ผู้ใช้บัณฑิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับสมรรถนะเชิงการใช้งานจริงในระดับสูง โดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรม (Mean = 4.64) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI (Mean = 4.48) และการใช้ภาษาจีนเชิงวิชาชีพ (Mean = 4.45) ผลดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการสำคัญของแนวคิด Outcome-Based Education (OBE) ซึ่งมุ่งเน้นให้การจัดการศึกษากำหนดผลลัพธ์ปลายทางของผู้เรียนเป็นจุดตั้งต้นของการออกแบบหลักสูตร มากกว่าการยึดเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง

ตามแนวคิด OBE ผลลัพธ์การเรียนรู้ควรสะท้อนความสามารถที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้จริงเมื่อสำเร็จการศึกษา ไม่ใช่เพียงความรู้ที่ผู้เรียนได้รับในระหว่างการเรียนรู้ ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าความคาดหวังของผู้ใช้บัณฑิตมุ่งไปที่ความสามารถเชิงสมรรถนะ เช่น การสื่อสารภาษาจีนในงานจริง การแปลและการล่ามในบริบทวิชาชีพ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีจริยธรรม ซึ่งเป็นลักษณะของผลลัพธ์การเรียนรู้แบบ OBE อย่างชัดเจน

ดังนั้น การกำหนด PLO ของหลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2570 ให้เป็น PLO เชิงสมรรถนะ จึงถือเป็นการตอบสนองต่อทั้งแนวคิด OBE และความต้องการของตลาดแรงงานอย่างสอดคล้องกัน โดยทำให้ผลลัพธ์การเรียนรู้ไม่เป็นเพียงข้อความเชิงนโยบาย แต่เป็นเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนที่สามารถตรวจสอบและประเมินผลได้

2. การอภิปรายผลตามแนวคิด Constructive Alignment ของ Biggs

Biggs เสนอแนวคิด Constructive Alignment โดยเน้นว่าการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพต้องเกิดจากการสอดคล้องกันระหว่าง (1) ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้ (Intended Learning Outcomes) (2) กิจกรรมการเรียนการสอน (Teaching and Learning Activities) และ (3) การวัดและประเมินผล (Assessment) ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตมิได้มุ่งเน้นเพียงความรู้เชิงภาษา แต่ให้ความสำคัญกับการนำความรู้ไปใช้ในบริบทการทำงานจริง เช่น การสื่อสารกับลูกค้า การทำงานในองค์กรพหุวัฒนธรรม และการใช้เครื่องมือดิจิทัลสนับสนุนการทำงานด้านภาษา หาก PLO

ถูกกำหนดให้สะท้อนสมรรถนะเหล่านี้ แต่กิจกรรมการเรียนการสอนยังคงเน้นการท่องจำหรือการสอบข้อเขียนเพียงอย่างเดียว จะเกิดความไม่สอดคล้องตามแนวคิดของ Biggs

ดังนั้น ผลการวิจัยจึงชี้ให้เห็นนัยสำคัญว่า การออกแบบ PLO เชิงสมรรถนะควรนำไปสู่การปรับกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลให้สอดคล้องกัน เช่น การใช้การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การฝึกปฏิบัติ การเรียนรู้แบบโครงงาน และการประเมินผลจากผลงานหรือการปฏิบัติงานจริง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและพัฒนาสมรรถนะตามที่หลักสูตรคาดหวังไว้ได้อย่างแท้จริง

3. การอภิปรายผลในกรอบการประกันคุณภาพตามเกณฑ์ AUN-QA

เกณฑ์การประกันคุณภาพของเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน (AUN-QA) ให้ความสำคัญกับการกำหนด Expected Learning Outcomes (ELOs) ที่ชัดเจน วัดได้ และพัฒนาขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งการเชื่อมโยงผลลัพธ์การเรียนรู้กับความสามารถในการประกอบอาชีพของบัณฑิต

ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนคุณลักษณะดังกล่าวอย่างชัดเจน เนื่องจากการกำหนด PLO อาศัยข้อมูลจากผู้ใช้บัณฑิต หน่วยงานภาครัฐและเอกชน สถานประกอบการในภาคการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรม ตลอดจนศิษย์เก่าและนักศึกษาปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการ stakeholder engagement ของ AUN-QA นอกจากนี้ สมรรถนะที่ได้คะแนนสูง เช่น การใช้ภาษาจีนเชิงวิชาชีพ Soft Skills และทักษะดิจิทัล ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของ employability ที่ AUN-QA ให้ความสำคัญยิ่งไปกว่านั้น การเน้นคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ ซึ่งได้ค่าเฉลี่ยสูงสุดจากการวิจัยยังสะท้อนมิติด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบคุณภาพที่ AUN-QA ใช้ในการพิจารณาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา

4. การอภิปรายเชิงบูรณาการจากผลการวิจัยสู่การพัฒนาหลักสูตรภาษาจีน

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยร่วมกับแนวคิด OBE ทฤษฎี Constructive Alignment และเกณฑ์ AUN-QA จะเห็นได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรภาษาจีนในบริบทปัจจุบันจำเป็นต้องเปลี่ยนจากหลักสูตรที่เน้นเนื้อหา (content-based curriculum) ไปสู่หลักสูตรที่เน้นสมรรถนะและการใช้งานจริง (competency-based curriculum) ผลการวิจัยครั้งนี้จึงสนับสนุนการออกแบบหลักสูตรที่ 1) กำหนด PLO จากความต้องการของตลาดแรงงานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) เชื่อมโยง PLO กับกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลตามแนวคิด Constructive Alignment 3) สอดคล้องกับกรอบคุณวุฒิระดับชาติและมาตรฐานการประกันคุณภาพระดับอาเซียน

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของธีรนนท์ ตันพานิชย์ ศุภวรรณ วงศ์สร้างทรัพย์ และต่อศักดิ์ แก้วจรัสวิไล (2567) ที่พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคาดหวังให้หลักสูตรกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้และสมรรถนะบัณฑิตที่สอดคล้องกับการประกอบอาชีพและความต้องการของสังคมในอนาคต นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของวัชรภรณ์ ขายม ประวิทย์ พุ่มพา ขจรจิตร ณะสาร และสรวงกรณ์ สัจภาพพิชิต (2568) ซึ่งเสนอว่าการพัฒนาหลักสูตรควรอาศัยการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นฐานสำคัญในการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้และทิศทางการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้หลักสูตรสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตและตลาดแรงงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาหลักสูตรในลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้บัณฑิตภาษาจีนมีความพร้อมทั้งด้านวิชาชีพ จริยธรรม และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21

โดยสรุป ผลการวิจัยสนับสนุนอย่างชัดเจนว่า การกำหนด PLO เชิงสมรรถนะบนฐานข้อมูลจากผู้ใช้งานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ไม่เพียงสอดคล้องกับแนวคิด Outcome-Based Education และทฤษฎี Constructive Alignment ของ Biggs เท่านั้น แต่ยังตอบสนองต่อเกณฑ์การประกันคุณภาพ AUN-QA และบริบทการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏได้อย่างเหมาะสม ซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพหลักสูตรและความสามารถในการแข่งขันของบัณฑิตในตลาดแรงงานได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2570 บนฐานข้อมูลจากผู้ใช้งานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่มีคุณค่าเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ คือ รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรภาษาจีนที่เชื่อมโยง OBE–Biggs–AUN-QA อย่างเป็นรูปธรรม งานวิจัยนี้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในลักษณะของ รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่เชื่อมโยง แนวคิด Outcome-Based Education (OBE) ทฤษฎี Constructive Alignment ของ Biggs เกณฑ์การประกันคุณภาพ AUN-QA เข้าด้วยกันบนฐานข้อมูลจากผู้ใช้งานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รูปแบบดังกล่าวช่วยอธิบายขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรตั้งแต่การวิเคราะห์ความต้องการ การกำหนด PLO การออกแบบการเรียนการสอน ไปจนถึงการประเมินผลอย่างสอดคล้อง ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏและสถาบันอุดมศึกษาอื่น

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการพัฒนาหลักสูตร

สถาบันอุดมศึกษาควรนำข้อมูลจากผู้ใช้งานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาใช้เป็นฐานในการกำหนดหรือปรับปรุง PLO อย่างเป็นระบบ และทบทวนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้หลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการตลาดแรงงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

การพัฒนาหลักสูตรภาษาจีนควรให้ความสำคัญกับการบูรณาการทักษะวิชาชีพ Soft Skills ทักษะดิจิทัล และจริยธรรมวิชาชีพ เข้าด้วยกัน ไม่ควรพัฒนาแยกเป็นรายวิชาเดี่ยว ๆ ควรส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบ Work Integrated Learning และสหกิจศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาสมรรถนะตาม PLO ในสถานการณ์จริง

2. ข้อเสนอแนะเชิงการจัดการเรียนการสอน

ผู้สอนควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลให้สอดคล้องกับ PLO เชิงสมรรถนะ เช่น การใช้สถานการณ์จำลอง การเรียนรู้จากโครงงาน และการประเมินจากผลงานจริง ควรพัฒนาศักยภาพอาจารย์ด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนภาษาจีนอย่างมีประสิทธิภาพและมีจริยธรรม ควรสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและการทำงานเป็นทีม

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ควรศึกษาผลลัพธ์ของการนำ PLO เชิงสมรรถนะไปใช้จริงในกระบวนการจัดการเรียนการสอน และประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนในระยะยาว ควรขยายการวิจัยไปยังสถาบันอุดมศึกษาอื่น เพื่อเปรียบเทียบความต้องการสมรรถนะบัณฑิตภาษาจีนในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน ควรศึกษาบทบาทของ AI และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ต่อการเรียนรู้ภาษาและจริยธรรมวิชาชีพอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ธีรนนท์ ตันพานิชย์, ศุภวรรณ วงศ์สร้างทรัพย์, และ ต่อศักดิ์ แก้วจรัสวิไล. (2567). การศึกษาความคาดหวังและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา. *วารสารศาสตร์การศึกษาและการพัฒนามนุษย์*, 8(1), 40–54.
- วัชรภรณ์ ขายม, ประวิทย์ พุ่มพา, ขจรจิตร ณะสาร, และ สรวงภรณ์ สัจภาพพิชิต. (2568). การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อพัฒนาหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต แขนงวิชาการตลาด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก. *วารสารศิลปการจัดการ*, 9(5), 281–295.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). *กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (TQF: HEd) ฉบับปรับปรุง*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

การออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขน The design of costumes from discarded fabric inspired by the PHI KHON traditional performance

ชญานันท์ คชอินทร์¹, ชัญญญา คงยืน²

Chayanant Kodchain¹ and Chanunya Khongyuen²

Received: April 25, 2026

Revised: June 12, 2026

Accepted: June 26, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขนมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของเศษผ้าเหลือทิ้งจากวิสาหกิจชุมชน 2) เพื่อออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งสไตล์อาร์ตดูว์ด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขน เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีเครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และแบบสอบถามความพึงพอใจ เพื่อใช้สอบถามกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 100 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ลักษณะทางกายภาพของเศษผ้าเหลือทิ้งจากวิสาหกิจชุมชนมีรูปแบบลักษณะ และขนาดที่แตกต่างกันตามแหล่งที่มา ได้แก่ เศษผ้าเหลือทิ้งจากการตัดเย็บเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมจัตุรัส และเศษผ้าเหลือทิ้งจากหัวม้วนที่เหลือจากการทอผ้า เป็นเส้นยาวตามขนาดของหน้าผ้า โดยโทนสีที่พบมากที่สุดคือ โทนสีแดง โทนสีดำ และโทนสีเหลือง โทนสีเสริมที่ใช้ประกอบในการออกแบบ คือ โทนสีเขียว และโทนสีฟ้า 2) ผลการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ได้นำโครงสร้างและลักษณะเด่นของหน้ากากและการแต่งกายผีโขน มาใช้ในการออกแบบชุดแต่งกายแฟชั่นสไตล์อาร์ตดูว์ จำนวน 4 ชุด โดยเน้นการผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมไทยกับแฟชั่นร่วมสมัย และได้ผลการประเมินความพึงพอใจโดยรวมในการออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขน ทั้ง 4 ชุด ความพึงพอใจรวมอยู่ที่ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.61)

คำสำคัญ: การออกแบบชุดแต่งกาย, ผีโขน, เศษผ้าเหลือทิ้ง, สไตล์อาร์ตดูว์

Abstract

This mixed-methods research, combining both qualitative and quantitative approaches, aimed to: 1) investigate the physical characteristics of textile waste sourced

¹ นักศึกษา สาขาออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Student, Product Design Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Udon Thani Rajabhat University,
Email: linly0112546@gmail.com

² อาจารย์ สาขาออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Lecturer, Product Design Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Udon Thani Rajabhat University,
Email: cnyky1992@gmail.com

from community enterprises, and 2) design an art-to-wear apparel collection utilizing textile waste, inspired by the traditional Phi Khon performance. The research instruments comprised semi-structured interviews conducted with field experts and heads of community enterprises, alongside a satisfaction questionnaire administered to a target sample group of 100 participants.

The research findings revealed that: 1) The physical characteristics of the community enterprise textile waste varied in shape, texture, and size depending on their origin. These included rectangular and square remnants from garment tailoring, as well as elongated end-of-roll strips remaining from the weaving process. The predominant color palette consisted of red, black, and yellow tones, supplemented by secondary accents of green and blue. 2) Regarding product prototype development, the structural forms and distinctive features of the Phi Khon masks and costumes were integrated into the design of a four-piece art-to-wear fashion collection, emphasizing a synthesis between traditional Thai cultural arts and contemporary fashion. The overall consumer satisfaction toward the design of the four-outfit collection inspired by the Phi Khon performance was at the highest level ($\bar{x} = 4.61$)

Keywords: Costume Design, Phi Khon, Textile Waste, Art-to-Wear Style

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันอุตสาหกรรมสิ่งทอและแฟชั่นนับเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการผลิตที่ก่อให้เกิด “เศษผ้าเหลือทิ้ง” จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นเศษผ้าจากการตัดเย็บ การผลิตจำนวนมากเกินความจำเป็น หรือแม้แต่การทิ้งเสื้อผ้าที่ไม่ได้ใช้งานแล้ว วัสดุเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม และมักลงเอยที่หลุมฝังกลบหรือการเผาทำลาย ซึ่งไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดปัญหาขยะล้นเมือง แต่ยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว จากโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าจากผ้าขาวม้าในจังหวัดหนองคายสำหรับส่งจำหน่ายที่ตลาดท่าเสาซึ่งมีการผลิตอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีเศษผ้าขาวม้าเหลือทิ้งเป็นจำนวนมาก ลักษณะของผ้าขาวม้าเหลือทิ้งนั้นมักจะเป็นเส้นริ้วยาวเหลือใช้มาจากกลุ่มศิลา จึงทำให้เอาไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นได้ค่อนข้างยาก ไม่สามารถเอาไปต่อยอดด้านอื่นๆได้ กลายเป็นขยะจากเศษผ้าที่เพิ่มขึ้นในทุกๆวัน ดังนั้นจึงนำเอาเศษผ้าเหลือทิ้งกลับมาทำให้เป็นผ้าผืนใหม่ด้วยเทคนิคการทอสำหรับนำมาออกแบบเป็นชุดแต่งกายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากการแสดงผีขน บ้านไฮหย่อง ต.ไฮหย่อง อ.พังโคน จ.สกลนคร สำหรับกลุ่มเป้าหมาย

การออกแบบเครื่องแต่งกายอาร์ตทูแวร์ หรือที่รู้จักกันในภาษาอังกฤษว่า Art to Wear คือแนวคิดการสร้างสรรเครื่องแต่งกายที่เปรียบเสมือนงานศิลปะชิ้นหนึ่งที่สามารถสะท้อนถึงความคิดด้านวัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อม ผ่านการเลือกใช้วัสดุหรือแนวคิดที่สร้างแรงกระเพื่อม เช่น การใช้วัสดุรีไซเคิลเพื่อลดขยะ หรือการออกแบบชุดที่สะท้อนความเป็นตัวตนและเรื่องราวเฉพาะตัวของผู้สวมใส่ ซึ่งช่วยขยาย

ความหมายของแฟชั่นให้ลึกซึ้งและหลากหลายมากขึ้น ถือเป็นการรวมเอาศิลปะและแฟชั่นเข้าด้วยกันในรูปแบบที่มีความเฉพาะตัวและสร้างสรรค์ มุ่งเน้นการสื่อสารแนวคิดและอารมณ์ผ่านเครื่องแต่งกายที่ไม่เพียงแต่สวมใส่ได้ แต่ยังเป็นผลงานศิลปะที่สะท้อนความเป็นมนุษย์ในแง่มุมต่างๆ อย่างลึกซึ้ง (สุกัญญา วงศ์วิเศษ, 2564) ซึ่งการแต่งกายอาร์ตทุแวร์นั้นไม่มีข้อกำหนดตายตัวในด้านการเลือกใช้วัสดุตามระเบียบแบบแผนแต่เปิดกว้างในการสร้างสรรค์ศิลปะบนชุดแต่งกายให้ถ่ายทอดแนวความคิดหรือแรงบันดาลใจออกมาให้ได้มากที่สุด

แนวคิดการนำวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ใหม่ หรือที่เรียกว่า “Upcycling” จึงกลายเป็นแนวทางที่ได้รับความนิยมในแวดวงออกแบบร่วมสมัย เพราะนอกจากจะเป็นการลดปริมาณขยะแล้ว ยังเปิดโอกาสให้เกิดการสร้างสรรคใหม่ ๆ ด้วยวัสดุที่มีอยู่เดิม โดยเฉพาะในงานออกแบบแฟชั่นและเครื่องแต่งกาย ที่สามารถใช้เป็นสื่อสะท้อนตัวตน ความคิดสร้างสรรค์ และจุดยืนทางสิ่งแวดล้อมของนักออกแบบได้อย่างชัดเจน ในอีกด้านหนึ่ง “ไซน” ถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยที่มีความงดงาม ละเอียดประณีต และเปี่ยมไปด้วยความหมาย ไม่ว่าจะเป็นท่วงท่าการแสดง เครื่องแต่งกาย หรือองค์ประกอบศิลป์ต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ของความเป็นไทยไว้อย่างลึกซึ้ง แม้ไซนจะได้รับการยกย่องและอนุรักษ์ไว้ในระดับสากล แต่ในโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะการแสดงไซนในหมู่คนรุ่นใหม่กลับลดลงอย่างเห็นได้ชัด (ยุวดี พรธราพงศ์, 2563)

จากประเด็นทั้งสองข้างต้น งานวิจัยนี้จึงมีความมุ่งหมายในการเชื่อมโยง “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” เข้ากับ “การอนุรักษ์วัฒนธรรม” ผ่านการออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้ง โดยได้รับแรงบันดาลใจจากการแสดงผีไซน ทั้งในด้านองค์ประกอบศิลป์ ลวดลาย สี สัน และโครงสร้างของเครื่องแต่งกาย เพื่อสร้างผลงานที่ทั้งยั่งยืน มีเอกลักษณ์ และร่วมสมัย นอกจากนี้ ผลงานที่ได้ยังเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ในการต่อยอดองค์ความรู้ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์แฟชั่น ให้สามารถตอบสนองต่อบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมในยุคปัจจุบันพร้อมกับปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนและนักออกแบบรุ่นใหม่หันมาให้ความสำคัญกับแนวคิด “การออกแบบอย่างรับผิดชอบ” (Responsible Design) มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของเศษผ้าเหลือทิ้งจากวิสาหกิจชุมชน
2. เพื่อออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งสไตล์อาร์ตทุแวร์ด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผี

ตาไซน

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าสีลานาคาบ้านหินโงม จังหวัดหนองคาย 41 หมู่ที่ 2 ถนน ตำบลหินโงม อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

2. ขอบเขตการออกแบบ

ออกแบบชุดแต่งกายสไตล์อาร์ตทุแวร์ (Art to Wear) ด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีไซนบ้านไฮหย่อง ต.ไฮหย่อง อ.พังโคน จ.สกลนคร จำนวน 4 ชุด จากเศษผ้าเหลือทิ้งจากการตัดเย็บของวิสาหกิจชุมชน

3. ขอบเขตด้านการศึกษาข้อมูล

งานวิจัยนี้ทำการศึกษาในเรื่องการออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขน บ้านไฮหย่อง ต.ไฮหย่อง อ.พังโคน จ.สกลนคร จึงได้มีศึกษาในด้านประวัติความเป็นมา รูปแบบเครื่องแต่งกายของการแสดงผีโขน การออกแบบชุดแต่งกาย สไตลอาร์ตทุแวร์พหุกรรม ผู้บริโภค

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ผู้เชี่ยวชาญด้านประเพณีผีโขน และผู้เชี่ยวชาญด้านการตัดเย็บเสื้อผ้า จำนวน 2 ท่าน ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 1 ท่าน

2) กลุ่มเป้าหมายเงินเนเรชั่น ซี อายุระหว่าง 13-28 ปี จำนวน 100 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สำหรับสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านประเพณีผีโขน ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และผู้เชี่ยวชาญด้านการตัดเย็บเสื้อผ้าแฟชั่นโดยใช้การจดบันทึก และบันทึกเสียง

2) แบบสอบถามความพึงพอใจ ของผู้บริโภคต่อการออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้ง สไตลอาร์ตทุแวร์ด้วยแรงบันดาลใจจากผีโขนบ้านไฮหย่อง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวัสดุ กรรมวิธีการออกแบบชุดแต่งกายเพื่อนำมาวิเคราะห์สร้างประเด็นสัมภาษณ์ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ในงานวิจัย และนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้วไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบให้ครอบคลุมประเด็นงานวิจัย ทำการแก้ไขแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามตามคำแนะนำของที่ปรึกษา สัมภาษณ์ตามกรอบประเด็นงานวิจัย และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ตามกรอบประเด็นวิจัยเพื่อสรุป และเสนอต่ออาจารย์

2) การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม นำแบบสอบถามจากการสอบถามผ่าน Google Form โดยกลุ่มผู้บริโภค 100 คน ภายในการจัดแสดงผลงานนิทรรศการแสดงผลงานศิลปะนิพนธ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ ใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในการสรุปประเด็นสำคัญ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

2) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) การหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ของระดับความเหมาะสม โดยนำเป็นรายด้าน และนำเสนอในรูปแบบตารางและคำบรรยาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ได้ฐานข้อมูลประวัติความเป็นมาและรูปแบบการแต่งกายของการแสดงผีโขน สำหรับนำไปต่อยอดในการวิจัย และเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนในการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม

2) ได้รูปแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้ง สไตลอาร์ตทุแวร์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสะท้อนวัฒนธรรม บ้านไฮหย่อง ต.ไฮหย่อง อ.พังโคน จ.สกลนคร

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. การแสดงผีโขนบ้านไฮหย่อง ต.ไฮหย่อง อ.พังโคน จ.สกลนคร

ผีโขน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทอีสานในชุมชนบ้านไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร ซึ่งมีตำนานเกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก โดยเฉพาะขบวนแห่สังเ็จพระเวสสันดรกลับพระนคร เหล่าผีโขนจึงเป็นตัวแทนของผีภูตในขบวนแห่ที่มาจากความเชื่อของชนเผ่าไทอีสานหกเผ่า ผู้เล่นจึงต้องประดิษฐ์หน้ากากลักษณะน่ากลัวและสวมเสื้อผ้าเก่าของจิรวพระภิกษุ นำมาตัดเย็บย้อมสีล้าหรือเลือดซ้ำเพื่อให้ดูหลอนและมีความขลัง บางครั้งจึงเรียกว่าเป็นการเล่น “ผีดูเมืองไทย” (ผสมระหว่างต้นทางความเชื่อกับการตีความสมัยใหม่) เพื่อสื่อถึงความงดงามแปลกตาของการละเล่นนี้ โดยการเล่นผีโขนจัดขึ้นช่วงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญมหาชาติ

การแต่งกายของผีโขน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์และรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชาวไทอีสาน โดยเฉพาะในประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติ การแต่งกายนี้ไม่ใช่เพียงเพื่อความบันเทิงหรือการละเล่นเท่านั้น แต่เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อ ความศรัทธา และการมีส่วนร่วมของชุมชนในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและคติชนพื้นบ้าน ซึ่งการแต่งกายของผีโขนมักประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ หน้ากาก, เสื้อผ้าและ เครื่องประกอบเพิ่มเติม มีการดึงเอาโครงสร้างของหน้ากากผีโขน รวมถึงโครงสร้างการแต่งกายของผีโขน ที่มีความตรงใหญ่ มาใช้ในการออกแบบชุดแต่งกายเป็นการสร้างสรรค์ความงามด้านศิลปะให้เข้ากับชุดแต่งกายสไตล์อาร์ตทูแวร์ และรสนิยมตามระเบียบแบบแผน

2. แนวทางการออกแบบชุดจากเศษผ้า

เศษผ้าที่นำมาใช้ในการออกแบบนั้นอาจมาจากระบบการผลิตเสื้อผ้า เช่น เศษผ้าตัดทิ้งจากโรงงาน (pre-consumer waste) หรือจากเสื้อผ้าใช้แล้วที่ไม่สวมใส่แล้ว (post-consumer waste) ซึ่งวัตถุดิบเหล่านี้เมื่อได้รับการรังสรรค์ผ่านกระบวนการออกแบบอย่างสร้างสรรค์ จะกลายเป็นแฟชั่นรูปแบบใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยอาศัยเทคนิคทางศิลปะ เช่น การต่อผ้า (patchwork) การปะซ่อมแบบโชว์รอยซ่อม (visible mending) การรื้อโครงสร้างแล้วออกแบบใหม่ (deconstruction) หรือการผสมผสานวัสดุจากหลายแหล่ง (hybrid design) ทั้งนี้การออกแบบสามารถสื่อสารเรื่องราว แนวคิด หรือ อัตลักษณ์ของตนผ่านวัสดุเหลือใช้ได้อย่างมีพลัง การออกแบบจากเศษผ้าไม่ได้มีเพียงคุณค่าทางสุนทรียภาพเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไปสู่ความยั่งยืน ช่วยลดขยะสิ่งทอที่ในแต่ละปีมีจำนวนมหาศาล ลดการใช้พลังงานและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะน้ำซึ่งใช้มากในการผลิตสิ่งทอใหม่ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมแนวคิดการบริโภคอย่างมีความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับแนวทาง “Zero-waste fashion” ซึ่งเน้นการออกแบบโดยไม่มีเศษเหลือทิ้ง และแนวคิด “Circular fashion” ที่มองแฟชั่นในเชิงระบบหมุนเวียน ซึ่งผลิตภัณฑ์สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ ซ่อมแซม หรือดัดแปลงได้ตลอดวงจรชีวิตของเสื้อผ้า (Fletcher, 2014)

3. เทรนด์แฟชั่นและพฤติกรรมผู้บริโภค

เทรนด์แฟชั่นอาร์ตทูแวร์ (Art to Wear) คือปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างงานศิลปะและแฟชั่นในรูปแบบที่ล้ำสมัยและไม่ซ้ำใคร ชุดแต่งกายในแนวนี้นี้ไม่ได้ถูกจำกัดเพียงการเป็นเครื่องนุ่งห่มเพื่อการใช้งานทั่วไป แต่กลายเป็น “งานศิลปะที่เคลื่อนไหวได้” ซึ่งสะท้อนทั้งความคิดสร้างสรรค์และความเป็นเอกลักษณ์ของผู้สร้างสรรค์และผู้สวมใส่ ในยุคปัจจุบันที่ผู้บริโภคมีความตระหนัก

ถึงคุณค่าของความยั่งยืนและความเฉพาะตัว เทรนด์อาร์ตทูแวร์จึงได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างมากหนึ่งในลักษณะเด่นของเทรนด์นี้คือการใช้วัสดุหลากหลายและมีความพิเศษมากกว่าการใช้ผ้าธรรมดา นักออกแบบอาร์ตทูแวร์มักเลือกใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ผ้าทอมือ ผ้าไหม หรือผ้าฝ้ายคุณภาพสูง และยังมีการนำวัสดุรีไซเคิล เพื่อตอบสนองต่อแนวคิดแฟชั่นอย่างยั่งยืน (Sustainable Fashion) ที่กำลังได้รับความสำคัญในวงการแฟชั่นทั่วโลก (พรทิพย์ จันทรเจริญ, 2563)

เจนเนอเรชัน ซี (Generation Z) เน้นการแสดงออกถึงตัวตนผ่านการบริโภค มักเลือกสินค้าและแบรนด์ที่สะท้อนความเป็นตัวของตัวเอง หรือสามารถปรับแต่งได้ตามสไตล์ส่วนบุคคล พฤติกรรมนี้สอดคล้องกับความต้องการในการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองในสังคมดิจิทัลที่มีการแข่งขันสูง พวกเขาไม่ได้มองหาแค่ผลิตภัณฑ์ แต่มองหาประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับคุณค่าในชีวิตของตนเอง โดยสรุป เจนเนอเรชัน ซีเป็นกลุ่มผู้บริโภคที่ทรงพลัง มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง มีความใส่ใจต่อคุณค่าทางสังคม และต้องการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของประสบการณ์การบริโภค พฤติกรรมเหล่านี้ส่งผลให้แบรนด์ต้องปรับกลยุทธ์ให้ยืดหยุ่น โปร่งใส มีความหมาย และเน้นการสร้างคุณค่าร่วมกับผู้บริโภคอย่างแท้จริง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนกับผู้บริโภคกลุ่มนี้ในระยะยาว (ศุภชัย แสงทอง, 2564)

ผลการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของเศษผ้าเหลือทิ้งจากวิสาหกิจชุมชน

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาการนำเศษผ้าเหลือใช้มาใช้ในการออกแบบชุดแต่งกายสไตล์อาร์ตทูแวร์โดยผ้าที่ได้เป็นผ้าที่ได้จากวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าสีลานาคาบ้านหินโงม จังหวัดหนองคาย โดยมีการวิเคราะห์ในด้านต่างๆ ดังนี้

1.1 ลักษณะทางกายภาพของเศษผ้า

จากการเก็บข้อมูล พบว่า เศษผ้าที่พบเป็นขาวม้าทอจากฝ้ายสีทึบทั้งหมด โดยรูปแบบของเศษผ้าเหลือทิ้งที่ได้มาจากแหล่งต่างๆมีลักษณะและขนาดที่แตกต่างกัน เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมจัตุรัส เป็นต้น ซึ่งเป็นเศษผ้าที่เหลือทิ้งจากการตัดเย็บในรูปแบบต่างๆจึงมีลักษณะและขนาดที่แตกต่างกัน

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของเศษผ้า

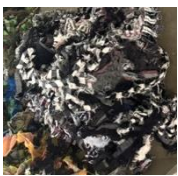
เศษผ้าหัวม้วน	เศษผ้าตัดเย็บ	เศษผ้าตัดเย็บ
		
เป็นเศษผ้าฝ้ายที่ได้จากหัวม้วนที่เหลือจากการทอผ้าขาวม้า โดยเศษผ้าที่ได้จะมีขนาดเป็นเส้นยาวเท่าขนาดหน้ากว้างของผ้าที่ทอ ยาวโดยประมาณ 90 เซนติเมตรและกว้างโดยประมาณ 2-8 เซนติเมตร	เป็นเศษผ้าฝ้ายที่ได้จากการตัดเย็บโดยจะมีลักษณะแตกต่างกัน ประกอบด้วย รูปทรงสี่เหลี่ยมขนาดโดยประมาณ 8*15 เซนติเมตร รูปทรงสามเหลี่ยมขนาดโดยประมาณ 10*25 เซนติเมตร	เป็นเศษผ้าฝ้ายที่ได้จากการตัดเย็บโดยจะมีลักษณะแตกต่างกัน ประกอบด้วย รูปทรงสี่เหลี่ยมขนาดโดยประมาณ 3*20 เซนติเมตร รูปทรงสามเหลี่ยมขนาดโดยประมาณ 8*10 เซนติเมตร

การวิเคราะห์ขนาดของเศษผ้า พบว่าขนาดของเศษผ้าที่ใช้นำมาออกแบบชุดแต่งกายจะเป็นเศษผ้าที่ได้จากหัวม้วนที่เหลือจากการทอผ้าโดยเศษผ้าที่ได้จะมีขนาดเป็นเส้นยาวเพราะจะต้องนำมาใช้ในการทอ โดยมีความเหนียวทนทาน ยืดหยุ่น และมีผิวสัมผัสเรียบแต่มีความต้านระบายอากาศได้ดี

1.2 สีของเศษผ้า

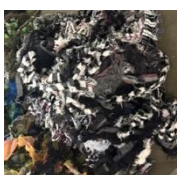
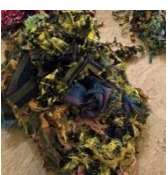
จากการเก็บข้อมูล พบว่า สีจากเศษผ้าเหลือทิ้งที่ได้มีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาในการผลิต หรือสีตามที่ถูกคำสั่งทอ รวมถึงวัสดุธรรมชาติที่ใช้ในการย้อมสี ในเวลานั้นๆจะมีวัสดุใดที่สามารถย้อมได้ซึ่งไม่สามารถกำหนดได้ว่าจะมีสีใดมากหรือน้อยแต่สามารถเลือกคัดแยกสีมาใช้ในงานออกแบบได้ สีเศษผ้าเหลือทิ้งที่นำมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ โทนสีดำ โทนสีแดง โทนสีเทา โทนสีเหลือง โทนสีเขียว โทนสีฟ้า

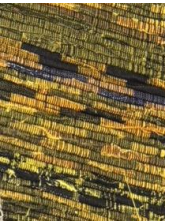
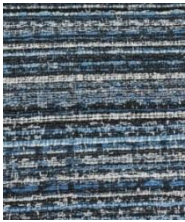
ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของเศษผ้า

โทนสีแดง	โทนสีดำ	โทนสีเหลือง	โทนสีเขียว	โทนสีฟ้า
				
				

การวิเคราะห์สีของเศษผ้า พบว่าโทนสีที่ได้จากเศษผ้ามีทั้งหมด 5 โทนสี ประกอบด้วย โทนสีแดง โทนสีดำ โทนสีเหลือง โทนสีเขียว และโทนสีฟ้า ผู้วิจัยได้นำโทนสีทั้งหมดนี้มาใช้ในการทอเป็นผืนผ้า โดยเน้นสีหลักที่สอดคล้องกับแรงบันดาลใจ คือ โทนสีแดง โทนสีดำ และโทนสีเหลือง โทนสีเสริมที่ใช้ประกอบในการออกแบบ คือ โทนสีเขียว และโทนสีฟ้า ดังนี้

ตารางที่ 3 ผลการนำเศษผ้าโทนสีต่างๆ มาทดลองทอเป็นผืนผ้า

โทนสีแดง	โทนสีดำ	โทนสีเหลือง	โทนสีเขียว	โทนสีฟ้า
				

โทนสีแดง	โทนสีดำ	โทนสีเหลือง	โทนสีเขียว	โทนสีฟ้า
				

2. เพื่อออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งสไตลอาร์ตทิวเวิร์ด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขน

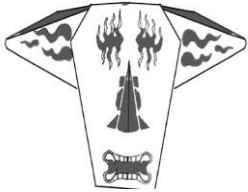
จากการรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทาง และรูปแบบการออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขน ได้ผลการออกแบบดังนี้

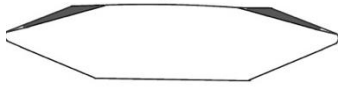
2.1 แนวคิดการออกแบบ (Concept Design)

จากแผนผังความคิดทำให้สรุปแนวคิดได้คือ การนำเศษผ้าเหลือทิ้งที่มีมูลค่าต่ำ โดยนำแนวคิดการอัปไซเคิลการนำวัสดุเหลือใช้มาผลิตเป็นสินค้าที่มีมูลค่าและใช้ประโยชน์ได้มากกว่าเดิม ออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ชุดแต่งกายแฟชั่นเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุเศษผ้าเหลือทิ้งและยังช่วยลดปัญหาขยะลดการนำทรัพยากรใหม่เข้าสู่การผลิต รวมถึงการใช้ทรัพยากรเดิมให้เกิดประโยชน์คุณค่าอย่างถึงที่สุด ออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขน เป็นการสร้างสรรค์ความงามด้านศิลปะ สไตล และรสนิยมตามระเบียบแบบแผน การใช้สิ่งที่ไม่เข้าพวกกันมาทำเทคนิคการทอผ้า ตัดต่อ ตกแต่งผ้าออกแบบชุดแต่งกายแฟชั่นจำนวน 4 ชุด สำหรับกลุ่มเป้าหมายเจนเนอเรชั่น ซี (Generation z) อายุระหว่าง 13-28 ปี

จากแรงบันดาลใจในการออกแบบคือ การแสดงผีโขน ต.ไฮหย่อง อ.พังโคน จ.สกลนคร มีการนำเอาการแต่งกาย โทนสี วัสดุ รวมถึงลวดลายของการแสดงผีโขนมาวิเคราะห์ด้านการออกแบบ และมีการถอดแบบในเครื่องแต่งกาย องค์ประกอบอื่น ๆ นำมาสู่การสร้างภาพร่างชุดแต่งกายแฟชั่น ดังนี้

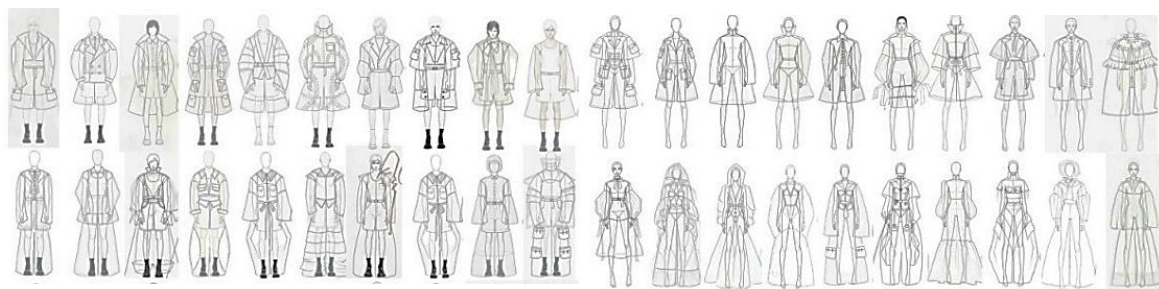
ตารางที่ 4 การวิเคราะห์แรงบันดาลใจ

ภาพแรงบันดาลใจ	การถอดแบบ	แนวทางการนำไปออกแบบ
 ที่มา: สกลนคร ชิต. 2569 (ออนไลน์)		นำโครงสร้างรูปทรงและโทนสีของหน้ากากผีโขนมาออกแบบเป็นตัวชุด โดยใช้เทคนิคแพทเวิร์ค

ภาพแรงบันดาลใจ	การถอดแบบ	แนวทางการนำไปออกแบบ
 ที่มา : สกลนคร ชิตี. 2569 (ออนไลน์)		นำโครงสร้างรูปทรงของใบหน้าของหน้ากากผีโชนมาออกแบบแขนเสื้อให้มีความแหลม โดยใช้เทคนิคการทอตัดต่อผ้า
 ที่มา: สำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดสกลนคร. 2569 (ออนไลน์)		นำโครงสร้างของตัวชุดการแต่งกายผีโชนมาใช้ในการออกแบบทรงชุดให้มีความตรงยาว โดยใช้เทคนิคการทอและตัดต่อผ้า โดยโครงสร้างชุดมีความสอดคล้องกับโครงสร้างเสื้อผ้าแบบ Trapeze line, I-line และ Empire line

2.2 แบบร่าง (Preliminary Sketch)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลและกำหนดแนวความคิดในการออกแบบ ผู้วิจัยได้ออกแบบร่างผลิตภัณฑ์ชุดแต่งกายจำนวน 4 ชุด ประกอบด้วยชุดผู้ชายจำนวน 3 ชุด ประกอบด้วยชุดที่ 1 เสื้อแจ็คเก็ต 1 ตัว และกางเกงขาสั้น 1 ตัว ชุดที่ 2 เสื้อแจ็คเก็ต 1 ตัว เสื้อตัวใน 1 ตัว และกางเกงขาสั้น 1 ตัว ชุดที่ 3 เสื้อโค้ท 1 ตัว และกางเกงขาสั้น 1 ตัว และชุดผู้หญิง 1 ชุด ประกอบด้วยชุดที่ 4 เสื้อ 1 ตัว และกางเกงขาสั้น 1 ตัว โดยได้แรงบันดาลใจจากการแสดงผีโชน เป็นการสร้างสรรค์ความงามด้านศิลปะ สไตล์ และรสนิยมตามระเบียบแบบแผน การใช้สิ่งที่ไม่เข้าพวกกันมาทำเทคนิคการทอผ้า ตัดต่อตกแต่งผ้าออกแบบชุดแต่งกายแฟชั่นจำนวน 4 ชุด สำหรับกลุ่มเป้าหมายเจนเนอเรชั่น ซี (Generation z) อายุระหว่าง 13-28 ปี โดยได้ผลการออกแบบแบบร่าง ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1: ภาพร่างการออกแบบชุดแต่งกาย

2.3 สรุปผลการเลือกแบบเพื่อการผลิต (Design Direction)

จากการนำเสนอแบบร่างและการออกแบบชุดแต่งกายแฟชั่นต่อคณะกรรมการ ได้รับการ
แนะนำและได้เลือกแบบสำหรับการผลิตได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 2: ภาพร่างขั้นสุดท้ายชุดที่ 1 โดยแบบที่ถูกเลือกคือแบบที่ 3

ภาพประกอบที่ 3: ภาพร่างขั้นสุดท้ายชุดที่ 2 โดยแบบที่ถูกเลือกคือแบบที่ 2

ภาพประกอบที่ 4: ภาพร่างขั้นสุดท้ายชุดที่ 3 โดยแบบที่ถูกเลือกคือแบบที่ 3

ภาพประกอบที่ 5: ภาพร่างขั้นสุดท้ายชุดที่ 4 โดยแบบที่ถูกเลือกคือแบบที่ 3

2.4 ต้นแบบผลิตภัณฑ์ (Prototype)

กรรมวิธีในการผลิตต้นแบบ การนำเศษผ้าเหลือทิ้งสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุดแต่งกายแฟชั่นด้วยแนวคิดอัปไซเคิล ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าการนำเอาเศษผ้าเหลือทิ้งมาใช้ในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชุดแต่งกายแฟชั่นโดยการนำเศษผ้าขนาดยาวไปทอเป็นผืนผ้าใหม่และได้นำไปตัดเย็บเป็นชุดแฟชั่นโดยได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ ดังนี้

ภาพประกอบที่ 8: ต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุดที่ 1 ถึง ชุดที่ 4

2.5 ผลการประเมินความพึงพอใจ (Evaluation)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลความพอใจในการออกแบบชุดแต่งกายแฟชั่น โดยประเมินจากกลุ่มเป้าหมาย โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตารางที่ 5 ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป

รายการสอบถาม	จำนวน (คน) (n = 100)	ค่าร้อยละ
1. เพศ		
1.1) ชาย	32	32.0
1.2) หญิง	38	38.0
1.3) LGBTQ+	27	27.0
1.4) ไม่ต้องการระบุ	3	03.0
รวม	100	100
2. อายุ		
2.1) 13-18 ปี	24	24.0
2.2) 19-23 ปี	63	63.0
2.3) 24-27 ปี	11	11.0
2.4) 28 ปีขึ้นไป	2	02.0
รวม	100	100
3. อาชีพ		
3.1) นักเรียน/นักศึกษา	65	65.0

รายการสอบถาม	จำนวน (คน) (n = 100)	ค่าร้อยละ
3.2) ข้าราชการ	4	04.0
3.3) รัฐวิสาหกิจ	3	03.0
3.4) เอกชน	8	08.0
3.5) ธุรกิจส่วนตัว	20	20.0
รวม	100	100

ข้อมูลแบบสอบถามความต้องการของผู้บริโภค มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 100 คน โดยส่วนมากเป็นเพศหญิง จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 38.0 ด้านอายุ ช่วยอายุที่มากที่สุดคือ 19-23 ปี จำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 63.0 ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้เบื้องต้น ด้านอาชีพ มีจำนวนของนักเรียน/นักศึกษา มากที่สุดจำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 65.0

ตารางที่ 6 ตอนที่ 2 ผลประเมินความพึงพอใจในการออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขน

รายละเอียดแบบสอบถาม	จำนวน (n=100)		ระดับความเหมาะสม
	$\bar{X}$	S.D.	
1.ด้านแนวคิด			
1.1 การนำเศษผ้าเหลือทิ้งมาใช้ในการออกแบบชุดแต่งกายด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขน	4.73	0.47	มากที่สุด
1.2 การนำแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขนมาออกแบบชุดแต่งกายสไตล์อาร์ตทิวแวร์	4.64	0.54	มากที่สุด
1.3 ชุดแต่งกายเหมาะกับกลุ่มเจนเนอเรชั่น ซี (Generation Z) อายุระหว่าง 13-28 ปี	4.68	0.63	มากที่สุด
รวม	4.68	0.55	มากที่สุด
2. ด้านประโยชน์ใช้สอย			
2.1 รูปแบบเครื่องแต่งกายมีความเหมาะสมกับรูปแบบการใช้งานโอกาสพิเศษ	4.60	0.62	มากที่สุด
2.2 คุณภาพในการตัดเย็บมีความปราณีตเรียบร้อยตามมาตรฐานการตัดเย็บ	4.65	0.59	มากที่สุด
2.3 ความสะดวกสบายในการสวมใส่สามารถใส่ออกงานได้	4.59	0.62	มากที่สุด
รวม	4.61	0.61	มากที่สุด
3. ด้านคุณค่าความสวยงาม			
3.1 ความเหมาะสมของการนำแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขนมาออกแบบชุดแต่งกาย	4.73	0.53	มากที่สุด
3.2 ความเหมาะสมของโทนสีและวัสดุที่ใช้ในการออกแบบ	4.64	0.57	มากที่สุด
3.3 ความสวยงามโดยรวมของชุดแต่งกายสอดคล้องกับแรงบันดาลใจ	4.62	0.64	มากที่สุด
รวม	4.66	0.58	มากที่สุด
รวมทั้งหมด	4.65	0.58	มากที่สุด

ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขน พบว่าด้านแนวคิดประเด็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.68) โดยประเด็นการนำเศษผ้าเหลือทิ้งมาใช้ในการออกแบบชุดแต่งกายด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขนได้คะแนนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.73) ด้านประโยชน์ใช้สอยประเด็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.61) โดยประเด็นด้านคุณภาพในการตัดเย็บมีความปราณีต เรียบร้อยตามมาตรฐานการตัดเย็บได้คะแนนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.65) และด้านคุณค่าความสวยงามประเด็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.66) โดยประเด็นด้านความเหมาะสมของการนำแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโขนมาออกแบบชุดแต่งกายได้คะแนนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.73) โดยมีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 4.61

อภิปรายผล

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของเศษผ้าเหลือทิ้งจากวิสาหกิจชุมชน

การนำเศษผ้าเหลือทิ้งขนาดความยาวประมาณ 90 เซนติเมตร กว้าง 2-8 เซนติเมตร มาผ่านกระบวนการนำกลับเป็นทอเป็นผืนผ้าใหม่ และนำผ้าที่ได้มาตัดเย็บเป็นชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งสไตร์อาร์ตทูแวย์ และเศษผ้าที่มีความยาวน้อยกว่า 90 เซนติเมตร ถูกนำมาใช้ในการตกแต่ง โดยมีรูปทรง สีสัน มาจากแรงบันดาลใจการแสดงฝีมือ ซึ่งเป็นการนำวัสดุเศษผ้าเหลือทิ้ง ใช้ในการออกแบบชุดแต่งกาย โดยใช้เทคนิคการทอ การตัดต่อ ตกแต่งผ้า ให้เกิดเป็นผิวสัมผัสใหม่ขึ้นบนผ้า ทำให้เกิดความน่าสนใจจากการทำเทคนิคต่างๆ เพิ่มมูลค่าให้กับของเหลือใช้ให้สามารถใช้ต่อไปได้และเป็นได้มากกว่าเศษผ้าเหลือทิ้ง สอดคล้องกับงานวิจัย มัลลิกา จงจิตต์ และกฤตพร ชูแสง (2565) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์เสื้อคลุมและเครื่องประกอบการแต่งกายสตรีจากเศษผ้าทอเหลือใช้ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเย็บผ้าและศิลปะประดิษฐ์จากผ้า มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบเสื้อคลุมและเครื่องประกอบการแต่งกายสตรีสู่การออกแบบและพัฒนาแบบเสื้อคลุมและเครื่องประกอบการแต่งกายสตรีจากเศษผ้าทอเหลือใช้ให้เกิดรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัย ใช้งานได้จริงในชีวิตประจำวันอย่างมีประสิทธิภาพ จากการนำเอาศิลปะวัฒนธรรมรวมกับการใช้ประโยชน์จากเศษผ้าเหลือใช้จากกระบวนการออกแบบให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่มีความร่วมสมัยดูทันสมัยเหมาะสมกับเพศ และอายุของผู้ใช้งาน

2. เพื่อออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งสไตร์อาร์ตทูแวย์ด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงฝีมือ

การออกแบบชุดแต่งกายแฟชั่น สไตร์อาร์ตทูแวย์ เป็นการนำเอาแรงบันดาลใจจากการแสดงฝีมือ มาประยุกต์ใช้โดยดึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมาสร้างสรรค์เป็นงานแฟชั่นร่วมสมัย สามารถถ่ายทอดคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมไทยในรูปแบบใหม่ได้อย่างชัดเจน รวมถึงการนำโครงสร้างของหน้ากาภูมิโชนที่มีลักษณะแหลม แข็งแรง และโดดเด่นมาเป็นโครงร่างเงา รวมถึงการถอดเอกลักษณ์ของสีในชุดแต่งกายฝีมือ มาใช้ในการออกแบบชุดแต่งกาย ซึ่งเป็นวิธีการถอดรูปแบบจากแรงบันดาลใจสู่การออกแบบให้ได้ชุดแต่งกายที่มีลักษณะแปลกใหม่จำนวน 4 ชุด สอดคล้องกับ ภัตสวณีย์ ทับไทร และอรรณพ พงษ์เลาหพันธ์ (2566) ได้วิจัยเรื่องการออกแบบเครื่องแต่งกายสตรีทเวิร์สำหรับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มวัฒนธรรมวิถีจากแนวคิดศิลปะโพสต์อิมเพรสชันนิสต์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการออกแบบ โอกาสการสวมใส่ และเทคนิคการผลิตสินค้าแฟชั่นที่กลุ่มเป้าหมายให้ความสนใจ สู่การสร้างสรรคผลงานการออกแบบคอลเลกชั่นเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายออกงานและชุดต้นแบบจำนวน 4 ชุด พบว่า ด้านผลงานการออกแบบสร้างสรรค์คอลเลกชั่นเครื่องแต่งกาย ด้วยแนวคิดการออกแบบเสื้อผ้าและแรงบันดาลใจจากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดศิลปะจินตภาพเกี่ยวกับมนุษย์ในโลกอนาคต โดยออกแบบผลงานตามองค์ประกอบทางแฟชั่นที่ได้ศึกษาในขั้นตอนของกระบวนการวิจัยได้แก่ (1) ด้านโครงร่างเงา โดยการใช้อยู่รูปแบบโครงร่างของเสื้อผ้าที่ผิดธรรมชาติ เช่น การคว้านคอเสื้อที่เว้าแบบเปิดกว้าง และการใช้โครงร่างเสื้อผ้าที่ใหญ่จนเกินจริง (2) การใช้สีคู่ตรงข้าม โดยการใช้อยู่สีดำ ขาว และสีน้ำเงินเงิน ซึ่งเป็นเทคนิคการสกรีนลายผ้าแบบยีนส์ลงบนผ้ายัดที่ใช้ตัดเป็นกระโปรง (3) วัสดุที่มีพื้นผิวมันวาว โดยการใช้น้ำที่เสื้อแจ็คเก็ต และใช้เทคนิคการถักผ้าดิจิทัล (Digital Knitting) เพื่อให้เกิดลวดลายแบบลวงตา และผิดธรรมชาติ (4) รายละเอียดตกแต่ง ได้แก่ การใช้ลวดลายที่บิดเบือนด้วยเทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิกการ

ปักเดินเส้นลวดลายบนเสื้อโอเวอร์โค้ท (Overcoat) เป็นต้น ทั้งนี้ล้วนเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะผ่านการออกแบบชุดแต่งกายตามแนวความคิดการออกแบบเช่นเดียวกัน

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผล

จากการออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งสไตลอาร์ตทิวเวิร์ดด้วยแรงบันดาลใจการแสดงผีโชน เป็นการนำเอาเศษผ้าเหลือทิ้งมาใช้ออกแบบชุดแต่งกายแฟชั่นเพื่อช่วยเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการยืดอายุวัสดุให้เป็นขยะช้าลง เพิ่มมูลค่าให้กับของเหลือใช้ให้สามารถใช้ต่อไปได้ และเป็นได้มากกว่าขยะเหลือทิ้ง จากการศึกษาพบว่า เศษผ้าเหลือทิ้งที่นำมาเป็นเศษปลายผ้าที่เหลือจากการทอและตัดเย็บ จึงไม่ถูกนำมาใช้ต้องหาวิธีจัดการกับวัสดุเพื่อให้สามารถนำกลับมาใช้ได้อีกครั้ง โดยมีการนำเศษผ้าเหล่านี้นามาทดลอง 6 เทคนิค โดยเทคนิคที่นำมาใช้มี 2 เทคนิค ได้แก่ การทอผ้า และการตัดต่อตกแต่งผ้า การทอผ้าเป็นการนำเศษผ้าที่มีความยาวมาตัดเป็นเส้นขนาดเล็ก แล้วนำไปทอ พบว่า ผ้าทอที่ได้จะมีความแน่น ไม่หลุดง่าย สามารถนำมาใช้ในการตัดเย็บได้ และการตัดต่อตกแต่งผ้าทำให้ผิวสัมผัสผ้าเกิดความน่าสนใจ อีกทั้งยังใช้โชนสีในการทดลองทอผ้า เป็นโชนสีหลัก ได้แก่ โชนสีแดง โชนสีดำ โชนสีเหลือง และโชนสีรอง ได้แก่ โชนสีเขียว และโชนสีฟ้า มาใช้ในการออกแบบชุดแต่งกาย ทำให้ได้โชนสีที่มีความสอดคล้องกับแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโชนโดยเน้นหยิบเอาเครื่องแต่งกายของผีโชนมาวิเคราะห์เพื่อการออกแบบซึ่งการแต่งกายของผีโชนมักประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ หน้ากาก, เสื้อผ้าและ เครื่องประดับเพิ่มเติม มีการดึงเอาโครงสร้างของหน้ากากผีโชน รวมถึงโครงสร้างการแต่งกายของผีโชน ที่มีความตรงใหญ่ มาใช้ในการออกแบบชุดแต่งกายเป็นการสร้างสรรค์ความงามด้านศิลปะให้เข้ากับชุดแต่งกายสไตลอาร์ตทิวเวิร์ด และรสนิยมตามระเบียบแบบแผน

เมื่อนำเศษผ้าไปทอเป็นผืนผ้าแล้วจึงนำผ้าที่ได้ไปพัฒนาเป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุดแต่งกายสไตลอาร์ตทิวเวิร์ดจำนวน 4 ชุด ได้แก่ ชุดผู้ชายจำนวน 3 ชุด ชุดผู้หญิง 1 ชุด และนำต้นแบบผลิตภัณฑ์ไปจัดแสดง และทำการเก็บข้อมูลจากการสอบถามความพึงพอใจของผู้ทำแบบสอบถามต่อการออกแบบชุดแต่งกายจากเศษผ้าเหลือทิ้งด้วยแรงบันดาลใจจากการแสดงผีโชน พบว่าประชากรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 19-23 ปี ประกอบอาชีพนักเรียน นักศึกษา โดยทั้ง 4 ชุด ความพึงพอใจรวมอยู่ที่ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.61)

2. ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญด้านประเพณีผีโชน มีการแนะนำให้เอาวัสดุที่นำมาทดแทนได้และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมนำมาออกแบบดีไซน์ให้เกิดความน่าสนใจ และเรื่องของโชนสีให้ใช้โชนสีที่สื่อถึงประเพณีผีโชน คือสีดำ แดง ขาว และเหลือง ให้สื่อถึงเรื่องราว และสะท้อนประเพณีผีโชนอย่างชัดเจน

2) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญด้านการตัดเย็บชุดแต่งกายแฟชั่น ศึกษาทดลองหาเทคนิค วัสดุใหม่ๆมาใช้ในการออกแบบชุดแต่งกายให้เกิดความน่าสนใจและเกิดความแตกต่างและตอบโจทย์ให้กับกลุ่มเป้าหมาย

3) จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่าวัสดุเศษผ้าเหลือทิ้งเป็นผ้าฝ้ายที่เมื่อนำไปทอและตัดเย็บจะเกิดด้ายรูดที่ขายขอบรอยตัดได้ง่าย เมื่อทำการวัดขนาดเพื่อตัดควรคำนึงถึงระยะการรูดของผ้า เมื่อนำมาตัดเย็บควรเย็บล้นขอบบริเวณขายขอบใกล้รอยตัดเพื่อป้องกันการรูดของผ้า รวมถึงโทนสีที่ควบคุมสีได้ยาก เนื่องจากเป็นเศษผ้าที่ได้จากการตัดเย็บ และขนาดความหนาของผืนผ้า ต้องระมัดระวังขณะตัดเย็บ

เอกสารอ้างอิง

- พรทิพย์ จันทร์เจริญ. (2563). แฟชั่นอาร์ตทูแวร์และความยั่งยืน: การสร้างสรรค์แฟชั่นในยุคใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ภัสสวัฒน์ หับไทร, อรรถพนธ์ พงษ์เลาหพันธ์. (2566). การออกแบบเครื่องแต่งกายสตรีทแวร์สำหรับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มวัฒนธรรมวิถีจากแนวคิดศิลปะโพสต์ฮิวแมนอาร์ต. วารสารดีไซน์เอนโคโค, 4(1).
- มัลลิกา จงจิตต์ และกฤตพร ชูแสง. (2565). การพัฒนาผลิตภัณฑ์เสื้อคลุมและเครื่องปรพประกอบการแต่งกายสตรีจากเศษผ้าทอเหลือใช้. วารสารคหเศรษฐศาสตร์.
- ยุวดี พรธราพงศ์. (2563). การออกแบบผลิตภัณฑ์ตกแต่งผนังบ้านจากเศษผ้าไหมเหลือทิ้ง. วารสารศิลป์ปริทัศน์, 8(1), มกราคม – มิถุนายน. สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2568, จาก so01.tci-thaijo.org.
- ศุภชัย แสงทอง. (2564). พฤติกรรมผู้บริโภคเจนเนอเรชันซีในยุคดิจิทัล. วารสารบริหารธุรกิจ, 12(2).
- สกนนคร ชิตี. (2569). ฝัโชน. สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2568, จาก <https://web.facebook.com/sakonnakhon>
- สุกัญญา วงศ์วิเศษ. (2564). อาร์ตทูแวร์: ศิลปะบนเครื่องแต่งกายและความยั่งยืนในแฟชั่นไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสกลนคร. (2569). เชิงฝัโชน บ้านไฮหย่อง. สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2568, จาก <https://sakonnakhon.prd.go.th>
- Fletcher, K. (2014). Sustainable Fashion and Textiles: Design Journeys (2nd ed, pp). London & New York: Routledge.

ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานยุคเปลี่ยนผ่านในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” Social Memories of Isan Society in Transition in the Novella “Khopon”

ณัฐกรณ์ สร้อยสนธิ¹ และพัชลินจ์ จินนุ่น²

Natthakorn Soison¹ and Patchesin Jeennoon²

Received: March 26, 2026

Revised: June 12, 2026

Accepted: June 26, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสาน และศึกษาวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามะซากิ โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดความทรงจำศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานยุคเปลี่ยนผ่านในนวนิยาย ประกอบด้วย 2 ประเด็นสำคัญ ประการแรก คือ ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสาน ซึ่งสะท้อนการดิ้นรนเพื่อก้าวผ่านความยากจน และการละทิ้งวิถีเกษตรกรรมแบบยังชีพเพื่อเข้าสู่เมืองหลวงในฐานะชนชั้นแรงงาน ประการที่สอง คือ ความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม ซึ่งเชื่อมโยงประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลเข้ากับผลกระทบเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรมในยุคสงครามเย็นและสงครามเวียดนาม ในด้านกลวิธีการนำเสนอความทรงจำ ผู้แต่งใช้นวนิยายศิลป์ผ่านการเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์ร่วมกับการซ้อนชั้นผู้เล่าเรื่อง เพื่อสร้างความสมจริงเสมือนบันทึกอดีตชีวิตประวัติ อีกทั้งยังนำเสนอในลักษณะพหุวาทกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ร่วมตีความอดีตไปพร้อมกับตัวละคร แสดงให้เห็นว่านวนิยายเรื่อง “ขอพร” ไม่เพียงถ่ายทอดประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมและบันทึกทางประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนความทรงจำร่วมของชุมชนอีสานและสังคมไทยในยุคเปลี่ยนผ่าน

คำสำคัญ: ความทรงจำทางสังคม, สังคมอีสานยุคเปลี่ยนผ่าน, ขอพร

Abstract

This article examines the social memories of Isan society in transition and the narrative strategies used to represent them in Aiko Hamasaki's novella *Khopon*, applying the framework of memory studies. The findings reveal that these memories consist of two main dimensions. The first involves recollections of Isan society, reflecting the struggle to overcome poverty and the departure from subsistence agriculture to migrate to

¹ นิสิต, หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Student, Master of Education Program in Thai, Faculty of Education, Thaksin University, E-mail: natthakorn.ts@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Associate Professor, Ph.D., Master of Education Program in Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University

the capital as working-class laborers. The second encompasses war-related narratives, linking individual experiences to the structural impacts on the economy, society, and cross-cultural relationships during the Cold War and the Vietnam War. Regarding narrative strategies, the author employs an experiential mode of storytelling combined with layered narration to create autobiographical realism. Additionally, the multi-voiced discourse invites readers to interpret the past alongside the characters. This demonstrates that Khopon not only conveys personal experiences but also serves as a cultural space and historical record, reflecting the collective memory of the Isan community and Thai society in transition.

Keywords: Social memory, Isan society in transition, Khopon

บทนำ

วรรณกรรมถือเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการบันทึก ถ่ายทอด และแปรรูปประสบการณ์ชีวิตให้คงอยู่ในความทรงจำ ไม่ว่าจะเป็นความทรงจำส่วนบุคคลหรือความทรงจำร่วมของสังคม ซึ่งเป็นผลจากการแสดงออกของมนุษย์อันมีมูลจากอารมณ์สะท้อนใจ ความคิด และประสบการณ์ที่มนุษย์ได้กลั่นกรองผสมผสานกันขึ้น (ดวงมน จิตรจำนงค์, 2527, หน้า 7) ศิลปินหลายแขนงมักหยิบยกมุมมองเรื่องความทรงจำมาถ่ายทอดโดยมีจุดเชื่อมโยงกับชีวิตในช่วงเวลาปัจจุบัน (เอกวัฒน์ ดีโต, 2567, หน้า 276) วรรณกรรมจึงไม่เพียงทำหน้าที่สร้างความเพลิดเพลินเชิงสุนทรียะ แต่ยังเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงเรื่องราวของอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ผ่านการเล่าเรื่องและการจัดวางความหมาย กลายเป็นความทรงจำระยะยาว (Long-Term memory) ของมนุษย์ในฐานะ “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ที่เกิดจากการหลอมรวมอัตลักษณ์และสะท้อนพลวัตของสังคม

หากพูดถึงคนอีสานภาพที่คนภาคอื่นมอง และให้เป็นเอกลักษณ์มาแต่อดีต คือความยากจน แร้นแค้น ด้อยโอกาสทางการศึกษา ท้องถิ่นขาดการพัฒนา พื้นที่เพาะปลูกแห้งแล้ง สิ่งที่สื่อเสนอให้เราเห็นจนชินตา (ใหม่ณัฏฐ์ รักษาพรมาช, 2559) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสังคมอีสานมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก พื้นที่ที่เคยเป็นดินแดนแห่งความแห้งแล้งกันดารกลับกลายเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรที่ในอดีตเคยปลูกได้เฉพาะในภาคอื่น ๆ เช่น ยางพารา สะตอ และผลไม้نانาชนิด แรงงานภาคอีสานที่มีอยู่อย่างล้นเหลือ และเป็นแรงงานอพยพที่ไปทำงานขายแรงงาน หรือประกอบการค้าอยู่ในกรุงเทพฯ (นภาพร อติวานิชยพงศ์, 2558, หน้า 109) สิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์อันแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับอัตลักษณ์และพลวัตของสังคมอีสานจากในอดีตสู่การเป็นสังคมอีสานยุคเปลี่ยนผ่าน

วรรณกรรมเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาซากิ เป็นนวนิยายขนาดสั้นที่ได้ผ่านการคัดเลือกรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปีพุทธศักราช 2567 ในรอบแรก (Longlist) จัดเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยที่สะท้อนให้เห็นพลังของความทรงจำในกระบวนการเล่าเรื่องของตัวละครหลักคือ “พร” เธอเป็นหญิงสาวชาวอีสานที่กำลังถ่ายทอดเรื่องราว ตั้งแต่วัยเด็กสู่วัยสาวจนเข้าสู่วัยบั้นปลายของชีวิต ผ่านการร้อยเรียงความทรงจำที่ถูกจัดวางเป็นตอนสั้นคล้ายการฉายภาพอดีตที่ละฉาก ความทรงจำเหล่านี้ไม่เพียงเล่าถึงชีวิตที่ต้องเผชิญความยากลำบากและการดิ้นรนเพื่อแสวงหาอนาคตที่ดีกว่า แต่ยังสะท้อนอารมณ์ ความรู้สึก และแรงปรารถนาที่ลึกซึ้งของมนุษย์ ผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องที่ซ้อนชั้นระหว่าง

ผู้เล่าเรื่องหลัก “ฉัน” และผู้เล่าเรื่องรอง “พร” ยิ่งทำให้ผู้อ่านได้สัมผัสประสบการณ์ชีวิตของตัวละครโดยตรง จนความทรงจำในเรื่องกลายเป็นพลังทางอารมณ์ที่ดำเนินเรื่องได้อย่างเข้มข้น

เมื่อพิจารณาแนวคิด “ความทรงจำศึกษา” (Memory Studies) ที่เน้นวิธีวิทยาการศึกษาวรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำวัฒนธรรม เพราะเป็นวิธีวิทยาที่มีบูรณาการทั้งกับการศึกษาความทรงจำของวรรณกรรมและการศึกษาความทรงจำในวรรณกรรม (นันทนัย ประสานนาม, 2562, หน้า 91) สอดคล้องกับวรรณกรรมเรื่อง “ขอพร” ที่ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องเล่าของปัจเจก หากยังเป็นภาพแทนของความทรงจำร่วมซึ่งถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของ “พร” หญิงสาวอีสานที่เผชิญความยากจนและการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงบั้นปลายชีวิต ตัวบทวรรณกรรมนำเสนอการเติบโตจากสภาพสังคมชนบทที่ยึดโยงกับการเกษตรกรรมแบบยังชีพ สู่การโยกย้ายเข้าสู่เมืองหลวงและการทำงานในฐานะชนชั้นแรงงาน ก่อนมีโอกาสนำชีวิตใหม่ร่วมกับสามีชาวต่างชาติในช่วงสงครามเย็นและสงครามเวียดนาม การเล่าเรื่องในรูปแบบความทรงจำทำให้ชีวิตของตัวละครถูกถ่ายทอดเสมือนเป็นอัตชีวประวัติจริง โดยแสดงให้เห็นทั้งความสุขเสีย ความรัก และความหวังที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประวัติศาสตร์ ส่งผลให้เรื่องเล่าดังกล่าวไม่เพียงสะท้อนประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่ยังเป็นภาพแทนของพลวัตสังคมอีสานและสังคมไทยในห้วงเวลาสำคัญ

การศึกษาความทรงจำในนวนิยายขนาดสั้นเรื่อง “ขอพร” โดยใช้กรอบแนวคิดความทรงจำมาประยุกต์ใช้ ไม่เพียงทำให้เข้าใจความทรงจำของผู้คนเกี่ยวกับสังคมอีสานในวัยวานเท่านั้น ยังทำให้เข้าใจกลวิธีการเล่าเรื่องและโครงสร้างของวรรณกรรม และบทบาทของวรรณกรรมไทยร่วมสมัยในฐานะเครื่องมือบันทึกและหล่อหลอมความทรงจำร่วมของสังคม อีกทั้งยังอาจเป็นการเปิดพื้นที่ถกเถียงถึงศักยภาพของนวนิยายขนาดสั้นว่า แม้จะมีความยาวจำกัด แต่ก็สามารถบรรจุและถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตที่ลึกซึ้ง สลับซับซ้อน และมีความหมายในเชิงวัฒนธรรมได้อย่างครบถ้วน

ที่ผ่านมาการศึกษาวรรณกรรมโดยใช้แนวคิดความทรงจำศึกษา หรือเกี่ยวกับความทรงจำในตัวบทวรรณกรรมอยู่บ้าง เช่น ภาสกร ลือสกุล (2562) ศึกษาเรื่อง ภาพความทรงจำอาณาจักรอินคาและอาณาจักรอยุธยาในนวนิยายร่วมสมัย: กรณีศึกษา สายน้ำลึก และ เรือนมยุรา ใช้ทฤษฎีความทรงจำ และวรรณกรรมเพื่อสำรวจว่าผู้เขียนแต่ละท่านจินตนาการและสร้างสรรค์ “ประวัติศาสตร์” ที่สะท้อนความทรงจำและความเชื่อท้องถิ่นของตนเองขึ้นมาอย่างไร วาทีณี ศิริชัย และธัญญา สังขพันธานนท์ (2562) ศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์ ความทรงจำ และการกลับไปเยือนในนวนิยายชุดดวงดอกไม้ โดยชี้ให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ใช้ภาวะโหยหาอดีต (nostalgia) เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเรื่องราวผ่านความทรงจำของตัวละคร งานวิจัยได้เจาะลึกถึงการผสมผสานความทรงจำส่วนบุคคลเข้ากับบริบททางประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมไทยอย่างมีนัยสำคัญ ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย และ Yusuke Tominaga (2565) ศึกษาเรื่อง ความทรงจำสงครามโลกครั้งที่ 2 ในนวนิยาย กระทั่งป่าขุนยวม มีการประยุกต์ใช้แนวคิดความทรงจำวัฒนธรรมศึกษา (cultural memory studies) กับการศึกษาวรรณกรรม ซึ่งนำเสนอ “ความทรงจำทางเลือก” ของชุมชนท้องถิ่นที่ท้าทายความทรงจำกระแสหลักของชาติที่มองทหารญี่ปุ่นเป็นศัตรู อย่างไรก็ตามยังไม่มีผู้ใดศึกษาวรรณกรรมเรื่อง “ขอพร” ในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางสังคมผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาความทรงจำระยะยาวในนวนิยาย “ขอพร” โดยใช้แนวคิดทรงจำศึกษามาประยุกต์ใช้เป็นแนวทาง นำเสนอการวิเคราะห์ในสองประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความทรงจำของตัวละครที่มีต่อสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม รวมถึงกลวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย อัน

เป็นแนวทางการศึกษาวรรณกรรมร่วมกับแนวคิดความทรงจำศึกษา ตลอดจนอาจมีประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจว่าวรรณกรรมสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่ความทรงจำที่มีพลัง ทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน และสังคมไทยในห้วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงอย่างไร

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในนวนิยายเรื่อง “ขอพร”
2. เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในนวนิยายเรื่อง “ขอพร”

วิธีดำเนินการศึกษา

บทความเรื่อง ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในยุคเปลี่ยนผ่านในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” เป็นงานศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ที่มุ่งพิจารณาด้วยบทในฐานเครื่องมือถ่ายทอดความทรงจำของตัวละคร ในการนี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดความทรงจำศึกษามาประยุกต์ใช้ มีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษานวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาซากิ
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความทรงจำศึกษา
3. วิเคราะห์โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดความทรงจำศึกษา ใน 2 ประเด็น คือ
 - 3.1 ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม
 - 3.2 กลวิธีการนำเสนอความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในนวนิยาย
4. นำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analytics)

กรอบแนวคิดความทรงจำศึกษา

การศึกษานวนิยายเรื่อง “ขอพร” โดยใช้กรอบแนวคิดทรงจำศึกษามาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางซึ่งนัทธนี ประสานนาม (2562, หน้า 78-90) ได้สังเคราะห์แนวคิดความทรงจำศึกษาับการศึกษาวรรณกรรม อันเป็นแนวทางการศึกษาวรรณกรรมในฐานสื่อความทรงจำ เนื่องในโครงการวิจัยวิทยาร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม ภายใต้ชุดโครงการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อเป็นแนวทางศึกษาวรรณกรรมไทยตามแนวคิดความทรงจำศึกษา โดยสามารถสรุปรายละเอียดดังนี้

1. ความทรงจำในตัวบทวรรณกรรมมาจากหรือเกี่ยวข้องกับพื้นที่ความทรงจำใด วรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมความทรงจำที่มีลักษณะเฉพาะอย่างไร
2. ตัวบทวรรณกรรมนำเสนอความทรงจำอย่างไร ใช้ขนบวรรณศิลป์อย่างไร มีวิธีการเล่าเรื่องอย่างไร
 - 2.1 การเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์ (experiential mode) ถือเป็นแบบการเล่าเรื่องที่เป็นที่นิยมมากที่สุดในการนำเสนอความทรงจำทั้งในวรรณกรรมและสื่ออื่น โดยมีลักษณะเด่นคือการใช้ “ผู้เล่าเรื่อง - ตัวละครเอก” ที่เล่าผ่านเสียงส่วนตัวของตน การเลือกใช้ “กาลภาษา” ที่เน้นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนใช้เสียงเล่าผ่านภาษาในชีวิตประจำวัน เช่น ภาษาไม่เป็นทางการและคำสแลง
 - 2.2 การเล่าเรื่องแบบเป็นปฏิปักษ์ (antagonistic mode) การเล่าเรื่องแบบนี้ชูอดีตลบบทหนึ่งขึ้นมาโดยปฏิเสธอดีตอีกฉบับด้วยทำเป็นปฏิปักษ์ แนวทางนี้มักนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มและอดีตฉบับของพวกเขา

2.3 การเล่าแบบสะท้อนคิด (reflexive mode) แนวนี้เปิดโอกาสให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมสังเกตการณ์นำอดีตมาเล่าใหม่ การเล่าเรื่องแนวนี้นิยมแสดงให้เห็นกระบวนการและปัญหาของการจดจำ เช่น คำวิจารณ์ของผู้เล่าเรื่องที่มีต่อความทรงจำ อุปสรรคของความทรงจำ การนำอดีตที่ต่างฉบับกันมาวางเคียงกัน รวมทั้งรูปแบบเรื่องเล่าเชิงทดลอง เช่น เล่ากลับหัวกลับหางของลำดับเวลา ซึ่งนิยมใช้การเล่าเรื่องแบบนี้ในอภิธานเชิงคติเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์

3. เมื่อวรรณกรรมถูกเขียนและเผยแพร่แล้ว ตัวบทวรรณกรรมดำรงอยู่อย่างไรในวัฒนธรรมความทรงจำในบริบทชุมชน บริบทชาติ และบริบทข้ามชาติ ข้ามวัฒนธรรม ผ่านตัวบทวรรณกรรม ความทรงจำวัฒนธรรมถูกใช้ ถูกบริโภค ถูกถ่ายทอด หรือถูกแปรูปอย่างไร

นอกจากนี้ การศึกษาวรรณกรรมไทยผ่านมุมมองความทรงจำวัฒนธรรมควรแสดงให้เห็นศักยภาพของวรรณกรรมในฐานะเครื่องมือของชุมชนความทรงจำในการหล่อเลี้ยงความทรงจำร่วม ประเด็นนี้ย่อมสัมพันธ์กับการเลือกตัวบทมาศึกษาในแง่ความทรงจำ เพราะวรรณกรรมแต่ละเรื่องมีศักยภาพไม่เท่ากันในการเข้าถึงหรือถูกเข้าถึงโดยคนในวงกว้าง ยิ่งไปกว่านั้น การเล่าเรื่องในลักษณะที่เป็นการปะติดปะต่อของความทรงจำหลายชุดก็ยังอธิบายได้ด้วยว่า ตัวบททางตนเองในฐานะความทรงจำพื้นถิ่นจึงไม่สามารถรับเอาชนบทการเล่าของ “นวนิยายอิงประวัติศาสตร์” เรื่องอื่น ๆ ที่บอกเล่าความทรงจำที่มีพื้นที่ในความทรงจำแห่งชาติ หรือการเล่าเรื่องที่เป็นเส้นตรงแบบที่ใช้เล่าความทรงจำทางการในแบบเรียน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในยุคเปลี่ยนผ่านในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” สามารถจำแนกผลการศึกษาได้เป็น 2 ประเด็น คือ 1) ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม 2) กลวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย ดังนี้

1. ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม

1.1 ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสาน พบว่าในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาสากิ นำเสนอสภาพวิถีชีวิตชาวอีสานในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางสังคม ผ่านความทรงจำระยะยาวของตัวละครสตรีเพศคือ “พร” ตั้งแต่วัยเด็กสู่วัยสาวจนเข้าสู่วัยบั้นปลายของชีวิต อันเป็นเรื่องราวอัตชีวประวัติของเธอในช่วงปี พ.ศ. 2497 - พ.ศ. 2560 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1.1 ความยากจนกับการต่อสู้ดิ้นรน นำเสนอภาพการต่อสู้ดิ้นรนของชาวอีสานที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากของชีวิต ซึ่งความยากลำบากในบริบทนี้ไม่ได้หมายถึงความยากลำบากในสภาพแวดล้อมที่แห้งแล้งหรือข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติเฉกเช่นเดียวกับนวนิยายเรื่องอื่นที่นำเสนอการต่อสู้ดิ้นรนของชาวอีสานในอดีต แต่นวนิยายเรื่อง “ขอพร” กำลังนำเสนอภาพตัวแทนของชาวอีสานในช่วงการเปลี่ยนผ่านจากเกษตรกรรมสู่ยุคอุตสาหกรรมที่ผู้คนเฝ้าหาหนทางเพื่อชีวิตที่ดีกว่าเดิม แม้มีเงื่อนไขที่จำเป็นต้องแยกจากครอบครัวอันเป็นที่รัก หรือโยกย้ายไปสู่การทำงานในต่างถิ่น หรือตรากตรำทำงานหนัก ก็ยอมแลกเพื่อต่อสู้กับความยากลำบาก และเพื่ออนาคตที่ดีของตนเองและครอบครัว ดังตัวอย่าง

“...เราต่างคนต้องทำมาหากิน เพื่อให้มีชีวิต เราได้แต่ก้มหน้าก้มตามองปลายเท้าตัวเองที่ต้องเดินบนถนนแห่งชีวิตของตน เมื่อเริ่มออกเดินได้หนึ่งก้าว ก้าวถัดมา ก้าวถัดมา ก้าวต่อมาก็พาเราแยกจากกันไปไกล เราโดดเดี่ยว เราไกลห่าง ครอบครัวเราไม่ได้อยู่ด้วยกัน”

(ไอโกะ ฮามาสากิ, 2567, หน้า 75)

“ฉันลาออกจากงาน ตัดสินใจออกเดินทางกลับไปยังบ้านไม้หลังสีขาว เขยิบบันไดหน้าบ้าน ก้าวเท้าถี่ ๆ วิ่งขึ้นไปหาลูก ต่อให้ต้องเหนื่อยกว่านี้ อึดทนกว่านี้ พยายามกว่านี้ ฉันก็ยอมแบกไว้”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 94)

1.1.2 การประกอบการเกษตรแบบยังชีพ นวนิยายเรื่อง “ขอพร” แสดงให้เห็นภาพตัวแทนวิถีชีวิตชาวอีสานที่ผูกพันกับธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำเกษตรกรรมแบบยังชีพ เช่น การทำนา การทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ ซึ่งนำเสนอผ่านความทรงจำของตัวละครหลักที่วิถีชีวิตเช่นนี้หล่อหลอมอยู่รอบตัวเธอตั้งแต่วัยเด็ก อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตที่ประกอบการเกษตรกรรมแบบยังชีพไม่อาจเพียงพอต่อการหล่อเลี้ยงหลายชีวิตในครอบครัวหรือทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นกว่าที่ควรจะเป็น เธอจึงเฝ้ามองการมีชีวิตในแบบอื่นอย่างการไปใช้ชีวิตเติบโตในเมืองหลวง ดังตัวอย่าง

“ฉันก็ถูกส่งมานอนกลางทุ่งนา นาสื่อ ‘นาหนองไผ่’ ฉันต้องนอนอยู่ที่นี่ เพื่อเฝ้าเปิด เฝ้าไถ่ หรือเรียกอีกอย่างว่า เลี้ยงดูพวกมัน ดูแลพวกมัน สิ่งที่ต้องทำทุกเช้าคือ คอยช่วยย่ำต้อนพวกมันไป พวกมันไปลงหนองน้ำ”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 22)

“เมื่อหมดฤดูทำนา ก็เริ่มฤดูทำไร่ ต้นอ้อยเรียงรายแผ่รอให้ฉันเข้าไปตัด อ้อยที่ถูกตัด ถูกลอกเปลือกแกะสิ่งห่อหุ้มชั้นนอก จากนั้นก็ล้างด้วยน้ำสะอาด แล้วรีดคั้นเอาแต่น้ำอ้อย กรองด้วยผ้าขาวบางก่อนต้มเคี่ยวจนจับตัวเป็นก้อน น้ำอ้อยกลายเป็นน้ำตาลหวาน แล้ว ‘น้ำตาลอ้อย’ กลายเป็นขนมหวาน แจกจ่ายให้ญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูง”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 22)

1.1.3 เมืองหลวงกับความใฝ่ฝันของชาวอีสาน เนื่องจากความยากจนทำให้จำเป็นต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออนาคตที่ดีกว่า การออกเดินทางเพื่อหาหนทางทำมาหากินในเมืองหลวงจึงเป็นหนึ่งในทางเลือกเป็นภาพแทนที่ฉายชัดในโลกนวนิยายหลายเรื่องจนกลายเป็นภาพความทรงจำร่วมของคนในสังคมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวอีสานที่มุ่งหน้าเข้าสู่เมืองหลวง เช่นเดียวกับนวนิยายเรื่อง “ขอพร” นำเสนอความทรงจำของตัวละครหลักที่เป็นสตรีเพศชาวอีสานที่ก้าวเดินบนเส้นทางจากบ้านเกิดแถบภาคอีสานสู่เมืองหลวง จังหวัดกรุงเทพมหานครตั้งแต่วัยเด็กเพื่อไขว่คว้าหาโอกาสใหม่ในชีวิต ดังตัวอย่าง

“...ที่กรุงเทพกำลังสอนฉัน ฉันจึงพร้อมจะเรียนรู้อย่างตื่นเต้นดีใจ ที่นี่ ฉันไม่ต้องเลี้ยงเปิด เลี้ยงไถ่กลางทุ่งนาอีก แต่งานในบ้านนี้คือฉันต้องเลี้ยงดูมนุษย์คนหนึ่งจริง ๆ น้ามอบงานให้ฉัน คือช่วยนำเลี้ยงลูกของน้า เพื่อแลกกับที่ฉันได้อยู่ที่นี่อย่างคนในครอบครัวคนหนึ่งของฉัน”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 29)

1.1.4 ความปรารถนาก้าวผ่านชนชั้น วิถีชีวิตชาวอีสานในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางสังคมประกอบด้วยผู้คนหลากหลายชนชั้น แต่นวนิยายหลายเรื่องนิยมเลือกนำเสนอชาวอีสานในฐานะการเป็นคนชนชั้นแรงงาน นวนิยายเรื่อง “ขอพร” ถือเป็นหนึ่งในนวนิยายที่แสดงให้เห็นภาพตัวแทนดังกล่าวเช่นเดียวกัน ผ่านความทรงจำของตัวละครหลักตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยรุ่นตอนปลาย เธอต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอดในฐานะการเป็นคนชนชั้นแรงงานมาโดยตลอด จนกระทั่งเข้าสู่รอยต่อของช่วงวัยรุ่นตอนปลาย ก่อนเข้าสู่วัยทำงานตอนต้นที่เธอได้รับโอกาสทางการศึกษา จึงเปลี่ยนฐานะจากชนชั้นแรงงานเป็นชนชั้นกลาง ดังตัวอย่าง

“ฉันกวาดบ้าน ฉันถูบ้าน ฉันซักผ้า ฉันรีดผ้า ฉันล้างจาน ฉันทำอาหาร ไม่ใช่แค่ของฉันกับ
หลอง ไม่ใช่แค่ห้องฉันหรือห้องของหลอง แต่รวมทั้งของผู้หญิงทุกคนในบ้าน ห้องทุกห้อง บ้านทั้งหลัง”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 45)

1.1.5 การศึกษาที่ไม่ใช่ทางออกสำหรับชีวิต นวนิยายเรื่อง “ขอพร” นำเสนอภาพตัวแทน
วิถีชีวิตชาวอีสานที่ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างไม่เท่าเทียมกัน ผู้คนที่ได้รับการศึกษาย่อมมีโอกาส
ก้าวหน้าในชีวิตมากกว่าผู้ไม่ได้รับการศึกษา อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่ดีย่อมมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม โดยตัว
ละครหลักถ่ายทอดความทรงจำของเธอว่าสำหรับครอบครัวของ “พร” ซึ่งไม่มีต้นทุนทางการเงินมากนัก
การได้รับการศึกษาจึงเป็นสิ่งล้ำค่า ขณะที่เธอได้รับโอกาสนั้นกลับไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะศึกษา เธอ
จึงมอบโอกาสให้แก่น้อง ๆ ในครอบครัว ส่วนเธอเลือกไม่ศึกษาต่อและเลือกหาหนทางทำงานเพื่อนำเงินมา
จุนเจือครอบครัวแทน แสดงให้เห็นว่าการศึกษาไม่ใช่สิ่งสำคัญสำหรับตัวเธอเอง ดังตัวอย่าง

“แม้ครูสั่งสอนเท่าไร ฉันก็ยังเขียนไม่ได้ แม้ถูกตีเท่าไร ฉันก็ยังอ่านไม่ออก ฉันคงไม่มีหัว
เรื่องเรียนจริง ๆ การได้เรียนหนังสือคือสิ่งพิเศษ คือโอกาสมีค่าที่หยิบฉวยไม่ได้ง่าย ๆ แจกจ่ายให้ทุกคนก็
ไม่ได้ ไม่ใช่สิ่งที่ได้แล้วตั้งไว้เฉย ๆ ในตู้”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 23)

“ฉันตัดสินใจลาออกจากโรงเรียน เพื่อให้น้อง ๆ ได้โอกาสแทนฉัน เพื่อให้น้อง ๆ ได้ไป
โรงเรียนได้เรียนหนังสือ หลังจากไปโรงเรียนได้ครบ 1 เดือน ตั้งแต่วันนั้น ฉันก็ไม่ไปโรงเรียนอีกเลย ฉัน
กลับมาบ้าน บอกพ่อว่าฉันจะไม่ไปโรงเรียนอีกแล้ว ฉันอ่านหนังสือไม่ออก ฉันจะอยู่กับย่าที่นาหนองไผ่ และ
ช่วยย่าเลี้ยงเป็ดไข่”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 24)

1.1.6 เมื่อเปรียบเทียบกับความอยู่รอดของครอบครัว นวนิยายเรื่อง “ขอพร” แสดงให้เห็นวิถีชีวิต
ชาวอีสาน สตรีเพศที่เกิดมาในครอบครัวที่มีฐานะยากจนต้องจำใจแต่งงานเพื่อความอยู่รอดของสมาชิกใน
ครอบครัว ดังที่ตัวละครหลักได้เล่าถึงความทรงจำของเธอที่ได้รับการถ่ายทอดจากมารดาว่า เธอเองก็
จำเป็นต้องแต่งงานกับชายที่ตนไม่รัก เพื่อนำสิ่งของหรือสินสอดที่ได้รับมาช่วยเหลือครอบครัว ความรัก
ไม่อาจมีค่าเท่ากับความอยู่รอดของสมาชิกในครอบครัว จากความทรงจำผ่านประสบการณ์ในวัยเด็กจึงอาจ
หล่อหลอมให้ตัวละคร “พร” ยอมแต่งงานกับผู้ชายหลายคนเพื่อหวังว่าจะเป็นหนึ่งในหนทางช่วยเหลือ
ครอบครัว ตั้งแต่การแต่งงานกับผู้ชายชาวลาวย่าง “หลอง” หรือการเลือกเข้าทำงานในบาร์ (Bar) หรือ
ร้านอาหารที่มีทหารอเมริกันมาใช้บริการอยู่บ่อยครั้ง แม้เธอจะไม่ได้เป็นฝ่ายเข้าหาผู้ชายเหล่านั้น แต่เมื่อ
ความงามของเธอเป็นสิ่งถูกตาต้องใจผู้ชาย เธอก็เลือกรับโอกาสนั้นไว้ แม้จะถูกคนในสังคมรอบข้างมองว่า
เป็น “เมียเช่า” หรือ “เมียฝรั่ง”

อย่างไรก็ตาม นวนิยายเรื่องนี้ไม่ได้มุ่งนำเสนอเรื่องราวโศกนาฏกรรมของตัวละครหลักที่
พยายามต่อสู้เพื่อแต่งงานกับผู้ชายที่สามารถทำให้ชีวิตของเธอและครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเพียง
อย่างเดียว แต่มีการนำเสนอเรื่องราวแบบสมจริงในชีวิต ที่ให้ตัวละครผ่านเรื่องราวความยากลำบากก่อนพบรัก
กับทหารชาวอเมริกันชื่อ “แดน” ผู้เข้ามามีบทบาทในชีวิตและทำให้ความเป็นอยู่ของเธอและครอบครัวดีขึ้น
แม้ทั้งคู่ต้องเผชิญกับบททดสอบของชีวิต แต่ก็สามารถผ่านสิ่งเหล่านี้ไปได้ด้วยความรักและความเข้าใจกัน
ซึ่งตัวละคร “พร” ถ่ายทอดความทรงจำของเธอที่มีต่อผู้ชายอันเป็นที่รักไว้อย่างน่าประทับใจ และกล่าวได้
ว่าเธอเป็นคนที่ทำให้เธอไม่รู้สึกละอายใจต่อความทรงจำอันเลวร้ายในอดีตอีกต่อไป ดังตัวอย่าง

“ฉันเริ่มต้นชีวิตอีกครั้งที่อเมริกา ที่นี่ฉันคือทารกแรกเกิด ฉันต้องเรียนรู้ใหม่ทุกอย่างหมด เริ่มพูด เริ่มเดิน โลกของฉันที่นี่กลายเป็นโลกใหม่อีกครั้ง ทุกอย่างแปลกหูแปลกตาจนฉันแปลกใจ”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 137)

“นี่แหละความสุขของฉัน ฉันผู้เคยมีแต่ความทุกข์ได้มีความสุขเมื่อเห็นความสำเร็จเกินกว่า คนอย่างฉันจะคาดหวัง เกินกว่าใครจะคาดคิด ลูกชายคนแรกของคนไม่รู้หนังสือ ลูกของผู้หญิงที่พบแต่ ความผิดหวังล้มเหลวเกือบทั้งชีวิต กลายมาเป็นหอมผ้าตัดสมอง”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 159)

ความทรงจำกับภาพวิถีชีวิตชาวอีสานในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” แสดงให้เห็นสภาพวิถีชีวิตของ ชาวอีสานในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านทางสังคม ผ่านตัวละครหลักคือ “พร” ที่ถ่ายทอดประสบการณ์ตั้งแต่ วัยเด็กจนถึงบั้นปลายชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นความยากจน การทำเกษตรกรรมแบบยังชีพ และการโยกย้าย ถิ่นฐานเพื่อแสวงหาโอกาสใหม่ในเมืองหลวง ความทรงจำเหล่านี้ยังสะท้อนบทบาทของชาวอีสานในฐานะ แรงงานที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด พร้อมทั้งชี้ให้เห็นความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและผลกระทบต่อ เส้นทางชีวิตของตัวละคร

นอกจากนี้ เรื่องราวการแต่งงานเพื่อครอบครัวแสดงให้เห็นถึงค่านิยมและโครงสร้างทางสังคมที่ หล่อหลอมบทบาทของสตรีในชุมชนชาวอีสาน ขณะเดียวกันนวนิยายยังเผยให้เห็นอำนาจที่สามารถ เปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมผ่านการศึกษา ความรัก และการสร้างครอบครัวใหม่ที่ต่างวัฒนธรรม ความ ทรงจำที่ตัวละครหลักถ่ายทอด จึงไม่ได้เป็นเพียงการเล่าชีวิตของปัจเจก แต่เป็นการถ่ายทอดของความทรง จาร่วมที่เชื่อมโยงสังคมอีสานเข้ากับบริบทต่าง ๆ ในสังคมไทย

1.2 ความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม พบว่าในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาซากิ แสดงให้เห็นว่าความทรงจำส่วนบุคคลสามารถถูกทอจนกลายเป็น “เรื่องเล่าจากสงคราม” ที่มีทั้งมิติส่วนตัว และมิติสังคมในเวลาเดียวกัน ในกรอบแนวคิดความทรงจำศึกษา (Memory Studies) สิ่งที่เราเรียกว่าความ ทรงจำจากสงครามไม่ได้จำกัดอยู่แค่เหตุการณ์ทางทหารหรือการสู้รบ แต่ขยายความหมายไปสู่การ เปลี่ยนแปลงชีวิตประจำวัน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และการย้ายถิ่นฐานของผู้คน ซึ่งปรากฏ อยู่เป็นลายลักษณ์อักษรผ่านความทรงจำของตัวละคร “พร” ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงบั้นปลายชีวิต ความทรงจำ ดังกล่าวจึงทำหน้าที่ทั้งเป็นพยานบุคคลเชิงประวัติศาสตร์และการหลอมรวมทางวัฒนธรรมที่สะท้อนพลวัต ของสังคมอีสานภายใต้บริบทสงครามเย็นและสงครามเวียดนาม

ความทรงจำจากสงครามที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” มีลักษณะเป็น “ความทรงจำที่ แทรกซ้อน” (layered memories) คือ การผสมผสานระหว่างประสบการณ์ส่วนตัว ความทรงจำเชิงชุมชน และผลกระทบจากปรากฏการณ์ระหว่างประเทศ ตัวอย่างที่ชัดเจน ได้แก่ การโยกย้ายแรงงาน การทำงาน กับชาวต่างชาติ การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม และการทำงานในสถานที่ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสงคราม เหตุการณ์เหล่านี้ไม่ได้ปรากฏเป็นการบรรยายเหตุการณ์ในการทำสงคราม แต่เป็นร่องรอยของการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมที่เกิดขึ้นเมื่อรัฐและกองกำลังต่างชาติใช้พื้นที่ไทยเป็นฐานทางยุทธศาสตร์ เช่น บทบาทของฐานทัพ อากาศสหรัฐในไทยและข้อตกลงเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่ตามมา ซึ่งผลักดันให้เกิดการเติบโตของอุตสาหกรรม บริการ เมืองท่องเที่ยว และความเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นในสังคมไทย ซึ่งประเด็นเหล่านี้เป็นเงื่อนไขเชิง บริบทที่หล่อเลี้ยงความทรงจำของตัวละครและชุมชนในเรื่อง ดังตัวอย่าง

“ร้านอาหารที่ฉันทำงานอยู่ก็เริ่มเปลี่ยนเป็นบาร์ตามความต้องการที่มาพร้อมทหารอเมริกัน เราอยู่ในสงครามจึงต้องสังสรรค์ เราเห็นคนเหนื่อยจึงต้องสังสรรค์ เราเป็นทุกข์จึงต้องสังสรรค์ เพื่อให้ภาพความเลวร้ายทั้งหมดสูญหายไปพร้อม ๆ กับน้ำในแก้ว”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 63)

ในมุมมองสังคมวัฒนธรรม ความทรงจำเกี่ยวกับสงครามที่ปรากฏในนวนิยายยังสะท้อน “การทำงานของความทรงจำร่วม” (collective memory) ในระดับชุมชนอีสาน เช่น เล่าเรื่องการเดินทางจากถิ่นเดิม, การทำงานของชนชั้นแรงงานในเมืองหลวง หรือความทรงจำเกี่ยวกับทหารและชาวต่างชาติที่เข้ามาในพื้นที่ เรื่องเล่าเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้คนไม่ได้จดจำสงครามเฉพาะในเชิงเหตุการณ์ทางทหาร แต่จดจำในเชิงผลของสงครามต่อชีวิตความเป็นอยู่ เช่น โอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตใหม่ และบาดแผลทางจิตใจที่อาจสลับซับซ้อนระหว่างความหวังและโอกาส แนวคิดนี้สอดคล้องกับการศึกษาทางประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยาที่ชี้ว่า สงครามเวียดนามได้เปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของไทยผ่านการลงทุนทางทหารและการเคลื่อนย้ายคน ดังตัวอย่าง

“แต่แล้ว เวลาความโชคดีของฉันก็หมดลงทันทีที่เราใช้เวลาด้วยกัน 1 ปี อัดมูกเรียกตัวกลับประเทศ สหรัฐอเมริกาคือบ้านของเขา คือที่ของเขา ไม่ใช่ที่นี่ ไม่ใช่ที่ข้าง ๆ ฉัน ไม่ใช่ที่นี่ ที่ร้านอาหารเล็ก ๆ ในซอยแห่งหนึ่งบนถนนของกรุงเทพ ไม่ใช่ที่นี่ ไม่ใช่ทุกที่ในที่นี่”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 68)

จากการศึกษาความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม แสดงให้เห็นว่าตัวละครนำเสนอความทรงจำในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางสังคม ซึ่งความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานส่งผลให้เห็นการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อก้าวผ่านความยากจน และการละทิ้งวิถีเกษตรกรรมเข้าสู่เมืองหลวง ขณะที่ความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงครามได้เชื่อมโยงชีวิตของปัจเจกบุคคลเข้ากับผลกระทบเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคสงครามเย็น ความทรงจำที่ปรากฏจึงทำหน้าที่เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนความทรงจำร่วมของชุมชนอีสานยุคเปลี่ยนผ่าน

2. กลวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย พบว่านวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาซากิ เป็นงานเขียนที่นำเสนอความทรงจำในกรอบความทรงจำศึกษาอย่างชัดเจน ผ่านการใช้ขนบวรรณศิลป์ที่สอดคล้องกับการเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์ (experiential mode) อันเป็นกลวิธีที่ได้รับความนิยมในการถ่ายทอดความทรงจำ ทั้งในวรรณกรรมและสื่อร่วมสมัย จุดเด่นสำคัญของการเล่าเรื่องแบบนี้คือ การใช้ “ผู้เล่าเรื่อง – ตัวละครเอก” ถ่ายทอดเหตุการณ์ด้วยเสียงและภาษาของตนเอง โดยเน้นกาลปัจจุบันเพื่อให้ผู้อ่านเข้าถึงความรู้สึกและภาพจำได้อย่างใกล้ชิด โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 กลวิธีการเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์ พบว่า ในนวนิยาย “ขอพร” การเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์สะท้อนผ่านการบันทึกเหตุการณ์ที่มีการระบุช่วงเวลาชัดเจนตั้งแต่วัยเด็กในปี พ.ศ. 2479 จนถึงบั้นปลายชีวิตในปี พ.ศ. 2560 เสมือนผู้อ่านได้เฝ้ามองภาพเหตุการณ์ที่ฉายซ้ำทีละฉาก ความทรงจำที่ตัวละครหลักถ่ายทอด แม้เป็นเรื่องสมมติ แต่มีความสมจริงเหมือนอัตชีวประวัติของบุคคลจริง ความทรงจำจึงไม่ได้เป็นเพียงกลวิธีเชิงวรรณศิลป์ แต่ยังแสดงให้เห็นการต่อสู้ การดิ้นรน ความยากลำบาก และความหวังต่ออนาคตที่ดีกว่าในระดับปัจเจกและสังคมชาวอีสาน

2.2 กลวิธีการเล่าเรื่องโดยใช้ผู้เล่าเรื่องหลายคน อีกหนึ่งกลวิธีสำคัญที่ผู้แต่งใช้คือการให้ผู้เล่าเรื่องมากกว่าหนึ่งคนเพื่อซ้อนชั้นผู้เล่าเรื่อง โดยมีผู้เล่าเรื่องสองระดับที่ใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่งว่า “ฉัน” เหมือนกัน ได้แก่ 1) “ฉัน” ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้เล่าเรื่องหลักในตอนต้นและตอนท้ายของนวนิยาย และ 2) “พร” ผู้เล่าเรื่องรองที่ถ่ายทอดความทรงจำตลอดทั้งเรื่อง โครงสร้างดังกล่าวทำให้เกิดมิติของการเล่าเรื่องที่ผสมผสานระหว่างเสียงของผู้เล่าเรื่องหลักและประสบการณ์ของตัวละครหลัก โดยการใช้ตัวอักษรที่แตกต่างกันคือ ตัวอักษรแบบบางสำหรับผู้เล่าเรื่องหลัก และตัวอักษรแบบหนาสำหรับ “พร” ซึ่งเป็นชนวนวรรณศิลป์ที่ช่วยให้ผู้อ่านสามารถแยกแยะได้ว่ากำลังอยู่ในมุมมองของใคร ถึงแม้ทั้งสองจะใช้คำสรรพนามแทนตนว่า “ฉัน” เหมือนกัน

การใช้กลวิธีเล่าเรื่องดังกล่าวไม่เพียงทำให้เร้าความสนใจของผู้อ่าน แต่ยังช่วยให้เกิดความรู้สึกสมจริงและใกล้ชิดกับประสบการณ์ของตัวละคร หากยังสะท้อนให้เห็นพลวัตของ “ความทรงจำร่วม” ที่ถูกถ่ายทอดผ่านภาษาส่วนบุคคลของผู้เล่า ความทรงจำในวรรณกรรมเรื่องนี้จึงไม่ใช่เพียงการบันทึกเรื่องราวหรือถ่ายทอดความทรงจำในอดีต แต่ยังเป็นการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ผู้อ่านสามารถร่วม “ระลึก” และ “ตีความ” ไปพร้อมกับตัวละคร ดังตัวอย่าง

แม่เคยบอกฉัน ป้าพรเป็นคนสวยที่สุดในบ้าน เป็นผู้หญิงสวยที่สุดของหมู่บ้าน เคยเป็นหญิงสาวสวยสะพรั่ง เป็นหญิงสาวหน้าตาดี แต่หวานซึ้ง

“จะถามอะไร ถามมาสิ เดี่ยวจะเล่าให้ฟัง แต่ขอป่าพับผ้าเก็บกระเป๋ามาไปด้วย พรุ่งนี้ต้องกลับแล้ว”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 33)

ประกอบกับการเล่าเรื่องที่เลือกใช้ชนวนวรรณศิลป์อันทำให้ความทรงจำเกี่ยวกับสงครามปรากฏเป็น “ประสบการณ์เสมือนจริง” โดยผู้แต่งเลือกนำเสนอผ่านเสียงผู้เล่า (experiential mode) ที่สมจริง และมีการระบุปีพุทธศักราชของเหตุการณ์ ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความต่อเนื่องเชิงเวลาและความเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ท้องถิ่นกับเหตุการณ์ระหว่างประเทศ การเล่าเรื่องเช่นนี้ช่วยเปลี่ยนความทรงจำเชิงประวัติศาสตร์ให้กลายเป็นเรื่องเล่าส่วนบุคคลหรืออัตชีวประวัติที่น่าเชื่อถือและเข้าถึงได้ ซึ่งเป็นวิธีที่วรรณกรรมสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างและทบทวนความทรงจำร่วมของชาติ

ทั้งนี้ ความทรงจำจากสงครามในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” มีความเป็นพหุวาทกรรม (multi-voiced) คือ นอกจากการเล่าเรื่องผ่านเสียงของ “พร” ยังมีร่องรอยของการบอกเล่าจากผู้คนรอบข้าง บันทึกสังคม และบริบทการเมืองที่ทำให้เรื่องเล่าทางความทรงจำไม่เป็นเอกพจน์ แต่ช่วยเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่าน “ตีความ” ความทรงจำเหล่านี้ร่วมกับตัวละคร ทำให้วรรณกรรมกลายเป็นพื้นที่สำหรับทำความเข้าใจผลกระทบของสงครามต่อชีวิตในระดับที่ซับซ้อนและละเอียดอ่อนมากกว่าการบันทึกเชิงประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาผลกระทบระยะยาวที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ระดับชุมชนชาวอีสาน และระดับชาติ ดังตัวอย่าง

“ฉันเจิบเมื่อได้ยินคำตอบ จิตสำนึกเริ่มสับสน ใจของฉันกระตุกความนึกคิด พวกเขาเรียกสิ่งนี้ว่าความสำเร็จ นี่คือการปรากฏชีวิตคน มันปรากฏชีวิตคนอย่างไม่พลาดเป่าเลยสักครั้ง ที่ผ่านมา ที่ฉันทุ่มเทตั้งใจเรียนภาษา และที่คนรอบตัวตั้งใจช่วยเหลือฉัน เพื่อให้ฉันมีความสามารถสื่อสารกับคนอื่น เพื่อเอาชีวิตรอดได้ต่อไปในที่แห่งนี้ แต่วันนี้ ฉันกลับต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งของงานฆ่าคนหรือ”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 143)

“...สงครามจบลงแล้ว แต่เขายังคงอยู่กับมัน ได้รับผลจากมันทั้งการปวดทรวงกายและปวดทรวงใจ---ที่ เวียดนามเขาดื่มแต่น้ำสกปรกมีตะกอน น้ำดื่มสะอาดเป็นสิ่งหายาก ผลจึงปรากฏเช่นนี้”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 150)

จากการศึกษาวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งใช้การเล่าเรื่องแบบ อิงประสบการณ์ร่วมกับการซ้อนชั้นผู้เล่าเรื่องเพื่อสร้างความสมจริงเสมือนบันทึกอัตชีวประวัติ อีกทั้งยัง นำเสนอแบบพหุวาทกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านร่วมตีความอดีตไปพร้อมกับตัวละคร วรรณกรรมเรื่องนี้จึง ไม่เพียงถ่ายทอดประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ช่วยบันทึกและสะท้อน ความทรงจำร่วมของสังคมอีสาน

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการศึกษา

การศึกษาความทรงจำระยะยาวในนวนิยายขนาดสั้นเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาซากิ แสดงให้เห็นว่าตัวบทวรรณกรรมไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดเรื่องราวอัตชีวประวัติของปัจเจกบุคคล แต่ยังทำให้เห็น ความทรงจำร่วมของสังคมไทยในหลายมิติ ได้แก่ 1) ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่อง เล่าจากสงคราม และ 2) กลวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ประเด็นด้านความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสาน พบว่านวนิยายสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของสตรีชาว อีสานภายใต้บริบทความยากจนและการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ซึ่งตัวละครหลักคือ “พร” ถ่ายทอดความ ทรงจำตั้งแต่วัยเด็กที่ผูกพันกับการเกษตรกรรมแบบยังชีพ การโยกย้ายเข้าสู่เมืองหลวง และการทำงานใน ฐานะชนชั้นแรงงาน ความทรงจำเหล่านี้สะท้อนภาพแทนของการเปลี่ยนผ่านทางสังคมจากเกษตรกรรมสู่ สังคมเมือง อีกทั้งยังเผยให้เห็นโครงสร้างความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและค่านิยมการแต่งงานเพื่อ ครอบครัวยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอีสาน เมื่อมองในเชิงความทรงจำศึกษา ภาพแทนดังกล่าวช่วยให้ เข้าใจอัตลักษณ์ของชุมชนและการปรับตัวต่อแรงกดดันทางเศรษฐกิจและสังคมในห้วงเวลาที่เปลี่ยนแปลง

ประเด็นด้านความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม พบว่าความทรงจำที่เกี่ยวข้องกับสงครามในนวนิยาย เรื่อง “ขอพร” ไม่จำกัดอยู่ที่การบรรยายเหตุการณ์ในสงคราม แต่บรรยายผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งตัวละครได้เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากบริบทสงคราม เย็นและสงครามเวียดนาม เช่น สถานที่ทำงานจากร้านอาหารเปลี่ยนเป็นบาร์ การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม และ การเผชิญกับความสูญเสีย ความทรงจำเหล่านี้เป็น “ความทรงจำร่วม” ซึ่งผสมผสานทั้งประสบการณ์ส่วนบุคคล ความทรงจำชุมชน และเหตุการณ์โลก โดยนำเสนอผ่านการเล่าเรื่องเชิงอัตชีวประวัติที่สมจริง จึงทำให้ ผู้อ่านเข้าใจผลกระทบของสงครามต่อชีวิตประจำวันและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมอีสานได้ อย่างลึกซึ้ง

ประเด็นด้านกลวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย พบว่าการเล่าเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ สอดคล้องกับการเล่าแบบอิงประสบการณ์ (experiential mode) ซึ่งเน้นการถ่ายทอดเหตุการณ์ด้วยเสียง ของผู้เล่าเรื่องและการใช้ภาษาที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเสมือนร่วมอยู่ในเหตุการณ์จริง ผู้แต่งยังเลือกใช้ผู้เล่าเรื่อง สองระดับ แต่ใช้บุรุษสรรพนามที่หนึ่งว่า “ฉัน” เหมือนกัน ทำให้เกิดการซ้อนชั้นของความทรงจำและเสียง ของผู้เล่า การจัดวางตัวอักษรที่ต่างกันระหว่างผู้เล่าเรื่องหลักและตัวละคร “พร” เป็นอีกหนึ่งกลวิธีที่ช่วย สร้างความแตกต่างเชิงสัญลักษณ์ ขนบวรรณศิลป์ดังกล่าวช่วยสร้างความสมจริงและความต่อเนื่องของ

เหตุการณ์ และเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมในการระลึกและตีความความทรงจำไปพร้อมกับตัวละคร แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมสามารถสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ทรงพลังผ่านการเล่าเรื่องส่วนบุคคล

นวนิยายเรื่อง “ขอพร” สามารถทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ความทรงจำ” ที่บันทึกและสะท้อนทั้งวิถีชีวิตและผลกระทบของสงคราม เช่นเดียวกับผลการศึกษาของพิเชฐ แสงทอง (2564) *อนิจจาทหารผู้ชาญยุทธ: นิราศปัตตานีกับการสร้างความทรงจำและภาพแทนทหารญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2* อันแสดงให้เห็นว่านิราศปัตตานีเป็นวรรณกรรมที่สร้างความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามและภาพแทนทหารญี่ปุ่นที่มีลักษณะหลากหลาย และผลการศึกษาของปริยาภรณ์ ชูแก้ว (2564) *ภูมิทัศน์ในความทรงจำจากตัวบทนวนิยายเรื่องบ้านในโคลนของกิตติศักดิ์ คเชนทร์* ซึ่งนวนิยายเรื่องบ้านในโคลนถูกประกอบสร้างขึ้นจากความทรงจำทำให้ตัวบทเป็นเสมือนพื้นที่บันทึกความทรงจำของอดีตที่ผ่านมาไปแล้ว หากยังทำหน้าที่จดจำสถานที่ เหตุการณ์สำคัญ และความรู้สึกร่วมของกลุ่มคนเอาไว้

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าความทรงจำที่ถ่ายทอดผ่านตัวละคร “พร” ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่ยังเชื่อมโยงกับความทรงจำร่วมของชุมชนอีสานและสังคมไทยโดยรวม อันทำให้เห็นถึงการต่อสู้ดิ้นรนของชนชั้นแรงงาน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และการเผชิญแรงกระแทกจากบริบทโลก การนำเสนอเรื่องราวดังกล่าวทำให้ความทรงจำดำรงอยู่ในฐานะเครื่องมือในการตีความอดีตและทำความเข้าใจปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ช่วยยืนยันถึงบทบาทของวรรณกรรมไทยร่วมสมัยในฐานะสื่อกลางในการสร้างและหล่อหลอมอัตลักษณ์ของผู้คนระดับภูมิภาคและระดับชาติ

2. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษานวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาสากิ ในฐานะเครื่องมือบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในยุคเปลี่ยนผ่าน มีข้อเสนอแนะเพื่อการต่อยอดองค์ความรู้เชิงวิชาการ ดังนี้

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง “ขอพร” กับนวนิยายอีสานเรื่องอื่น เพื่อสำรวจความหลากหลายของ “ชุมชนความทรงจำ” และภาพแทนการเปลี่ยนผ่านทางสังคมตามแต่ละยุคสมัย

2.2 ควรต่อยอดการศึกษาประเด็น “เมียฝรั่ง” และการเลื่อนชนชั้นทางสังคมของสตรีอีสานยุคสงคราม เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมและอัตลักษณ์ข้ามวัฒนธรรมผ่านความทรงจำร่วม

2.3 ควรนำกลวิธีการเล่าเรื่องแบบ “อิงประสบการณ์” มาประยุกต์เป็นสื่อการสอนประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจพลวัตสังคมไทยผ่าน “เสียง” ปัจจุบันบุคคลที่ช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์กระแสหลัก

เอกสารอ้างอิง

- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2527). *สุนทรียภาพในภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.
- ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย และ Yusuke Tominaga. (2565). ความทรงจำสงครามโลกครั้งที่ 2 ในนวนิยายกระติ่งป่าขุนยวม. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 23(3), 182-201.
- นภาพร อติวานิชยพงศ์. (2557). คนชนบทอีสานกับการทำมาหากิน: ความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 33(2), 103-127.
- นันทนัย ประสานนาม. (2562). *ประพันธ์ศาสตร์ของความหลัง: ความทรงจำวัฒนธรรมกับวรรณกรรมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปริยาภรณ์ ชูแก้ว. (2564). ภูมิทัศน์ในความทรงจำจากตัวบทนวนิยายเรื่องบ้านในโคลนของกิตติศักดิ์ คเชนทร์. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 9(1), 157-173.

- พิเชฐ แสงทอง. (2564). อนิจจาทหารผู้ชาญยุทธ: นิราศปัตตานีกับการสร้างความทรงจำและภาพแทนทหารญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2. *วารสารรัฐสมัย, 42*(2), 63-83.
- ภาสุรี ลือสกุล. (2562). ภาพความทรงจำอาณาจักรอินคาและอาณาจักรอยุธยาในนวนิยายร่วมสมัย: กรณีศึกษา สายน้ำลึก และ เรือนมยุรา. *วารสารอักษรศาสตร์, 48*(1), 97-119.
- วาทีณี ศิริชัย และธัญญา สังขพันธานนท์. (2562). ประวัติศาสตร์ ความทรงจำ และการกลับไปเยือนในนวนิยายชุดดวงดอกไม้. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 1*(2), 77-95.
- ใหม่มนี รักษาพรมราช. (2559). *บรรยายสาธารณะ ปีที่ 2 : มองผ่านวรรณกรรม: สังคม 'อีสาน' ในความเปลี่ยนแปลง*. สืบค้นเมื่อ 17 มิถุนายน 2569 จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=381>
- อับดุลอารซีม แมเราะ และประจวบ ทองศรี. (2566). พัฒนาการของเกษตรกรรมในสังคมไทยและแนวทางการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนของเกษตรกรสู่การพัฒนาสังคม. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 9*(4), 377-388.
- เอกวัฒน์ ดีโต. (2567). ความทรงจำผกผัน : ภาพแสดงแทนทางความทรงจำ. *วารสารช่อพะยอม, 35*(2), 272-294.
- ไอโกะ ฮามะซากิ. (2567). *ขอพร*. กรุงเทพมหานคร: ผีเสื้อ.

การเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์: รากฐานของสันติภาพและการอยู่ร่วมกันใน สังคมพหุวัฒนธรรม

Respecting Human Dignity: The Foundation of Peace and Coexistence in a Multicultural Society

นัทธมน ราชเสน¹, ฤทัยชนนี สิทธิชัย², และจิรัชยา เจียวัก³
Nuttamon Ratchasen¹, Ruthaychonnee Sittichai², and Jirachaya Jeawkok³

Received: March 30, 2026

Revised: June 12, 2026

Accepted: June 26, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอแนวคิดของการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสันติภาพและการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีสันติภาพศึกษา (Peace Studies) ร่วมกับแนวคิดพหุวัฒนธรรมนิยมเชิงเสรี (Liberal Multiculturalism) ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า สันติภาพที่ยั่งยืนไม่สามารถบรรลุได้เพียงการยุติความรุนแรงเชิงกายภาพหรือการบังคับใช้กฎหมาย (Negative Peace) แต่จำเป็นต้องอาศัยการเปลี่ยนผ่านสู่สันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของการยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง บทความนี้ได้วางโครงสร้างการวิเคราะห์ผ่านกระบวนการสังเคราะห์ 3 ขั้นตอน คือ (1) การสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าความเป็นมนุษย์กับหลักการสันติภาพเชิงบวก (2) การนำเสนอ Model การเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์: รากฐานของสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม และ (3) การนำเสนอโมเดลส่งเสริมแนวคิดการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ผ่าน 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1)ระบบการศึกษา 2)การพัฒนานโยบายสาธารณะ 3)การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และ 4)การสร้างทัศนคติที่เปิดกว้างและเห็นอกเห็นใจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและเกิดสันติภาพที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: การเคารพ, คุณค่าความเป็นมนุษย์, สันติภาพ, พหุวัฒนธรรม

¹ นักศึกษาปริญญาเอก, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
Social Development Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus, E-mail: oil.nuttamon@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
Social Development Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus, E-mail: ruthaychonnee.s@psu.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
Social Development Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus, E-mail: jirachaya.j@psu.ac.th

Abstract

This academic article aims to present a conceptual framework regarding the respect for human dignity as a fundamental cornerstone for fostering sustainable peace and coexistence within multicultural societies. Through a comparative analysis and the synthesis of Peace Studies theories with Liberal Multiculturalism, the study reveals that sustainable peace cannot be achieved merely through the cessation of physical violence or the enforcement of legal regulations (Negative Peace). Instead, it necessitates a strategic transition toward Positive Peace, grounded in the genuine recognition and affirmation of human dignity. The analytical structure of this article is organized through a three-stage synthesis process: (1) exploring the intricate relationship between human dignity and the principles of positive peace; (2) proposing the "Respecting Human Dignity: The Foundation of Peace and Coexistence in a Multicultural Society" model; and (3) presenting a framework for promoting the respect for human dignity through four pivotal components: (i) educational systemic reform, (ii) public policy development, (iii) the enhancement of social interactions, and (iv) the cultivation of open-mindedness and empathy. These elements serve as critical catalysts for fostering harmonious coexistence and achieving sustainable peace within multicultural societies.

Keyword: Respect, Human Dignity, Peace, Multiculturalism

บทนำ

แม้ว่าโลกในศตวรรษที่ 21 จะมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในด้านต่างๆ ชีวิตผู้คนมีความสะดวกสบายมากกว่ายุคใดก็ตามที่ผ่านมา แต่การใช้ชีวิตอย่างสงบสุขในสังคมที่มีสันติภาพยังเป็นเป้าหมายสูงสุดที่มนุษย์ทุกคนแสวงหา ทว่าประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติกลับเต็มไปด้วยร่องรอยของความรุนแรงและการเผชิญหน้า ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 ความขัดแย้งและการเผชิญหน้าในระดับภูมิภาค เช่น สงครามในยุโรปตะวันออก ความขัดแย้งและความตึงเครียดในตะวันออกกลาง ไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทย กรณีความขัดแย้งเรื่องพรมแดนไทย-กัมพูชาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ฯลฯ ความขัดแย้งและความรุนแรงมักจะเกิดขึ้นจากอุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ ผลประโยชน์ การแย่งชิงทรัพยากร นอกจากนี้ ยังรวมถึงปัญหาความขัดแย้งทั้งในเรื่องของความคิด ความเชื่อ ศาสนา ภาษา ฯลฯ โดยเฉพาะสังคมที่มีลักษณะของพหุวัฒนธรรมที่ประกอบไปด้วยผู้คนหรือกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษา ศาสนา ฯลฯ ที่ต้องมาอยู่ร่วมกัน

โดยจะเห็นได้ว่าความขัดแย้งและความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในสังคมพหุวัฒนธรรมมีให้เห็นได้ทั่วโลก ดังกรณีความขัดแย้งในไซปรัสที่เป็นความขัดแย้งที่ลึกซึ้งและเจ็บปวดระหว่างสองชุมชนชาติพันธุ์หลัก คือ ชาวตุรกีและชาวกรีก อันเกิดจากการก่อตั้งสาธารณรัฐไซปรัสเป็นรัฐร่วมสำหรับทั้งชุมชนชาวกรีกและชาวตุรกี ในปี 1959 ซึ่งแทนที่จะแก้ปัญหา กลับเป็นการสร้างความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้ง และความรุนแรงแม้เวลาจะผ่านไปกว่า 50 ปี ปัญหาความขัดแย้งก็ยังยืดเยื้อ

จนกระทั่งในปัจจุบัน (Atan, 2025) หรือกรณีความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย นับตั้งแต่การปะทุของความรุนแรงระลอกใหม่ในปี พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ส่งผลให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างต่อเนื่อง โดยฐานข้อมูลของ Deep South Watch ระบุว่าในช่วงปี พ.ศ. 2547–2564 มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งเกิดขึ้นทั้งหมดประมาณ 21,328 เหตุการณ์ ในเหตุการณ์ดังกล่าวมีผู้เสียชีวิตทั้งหมด 7,314 ราย บาดเจ็บจำนวน 13,584 ราย รวมผู้บาดเจ็บล้มตาย 20,898 ราย นับว่าเป็นพื้นที่ที่ความรุนแรงจากเหตุการณ์ความไม่สงบสูงที่สุดในประเทศไทยในรอบ 18 ปีที่ผ่านมา และสถานการณ์ความรุนแรงฯ ดังกล่าวก็ยังไม่มีความยุติลง (ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี, 2563)

แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีความพยายามเสริมสร้างสันติภาพขึ้นผ่านกระบวนการและรูปแบบต่างๆ เช่น การไกล่เกลี่ย การเจรจาทางการทูต การตั้งโต๊ะเจรจา การทำข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร การใช้ความสัมพันธ์ทางการค้า การจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ร่วมกัน การสร้างสัมพันธ์ผ่านศิลปะ กีฬา และกิจกรรมทางวัฒนธรรม ฯลฯ รวมถึงมีแนวคิดในการจัดการความขัดแย้งในสังคมพหุวัฒนธรรมมากมาย แต่ส่วนใหญ่่มุ่งเน้นไปที่การใช้กฎหมาย การกำหนดนโยบายสาธารณะ หรือการสร้างกติกาทางสังคมเพื่อควบคุมพฤติกรรม ซึ่งเป็นรายุติความรุนแรงทางตรงและเชิงโครงสร้างเท่านั้น ยังไม่สามารถแก้ไขรากเหง้าของปัญหาที่เกิดจากความเชื่อและทัศนคติที่ฝังรากลึกในจิตใจได้อย่างยั่งยืน ช่องว่างที่ขาดหายไป คือ การขาดรากฐานทางความคิดที่เป็นแกนกลางและเป็นแนวคิดหลักพื้นฐานที่จะทำให้เกิดการยอมรับความแตกต่างอย่างแท้จริงที่จะนำไปสู่สันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) ที่ทุกคนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี จึงมีความจำเป็นต้องแสวงหา “ฐานความคิดหลักพื้นฐาน” ที่เชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ได้แก่ จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคม และรัฐศาสตร์ จึงเป็นประเด็นสำคัญเร่งด่วนที่ต้องนำเสนอในเชิงประจักษ์และสร้างความตระหนักรู้ในรากฐานความคิดหลักพื้นฐานดังกล่าว

ดังนั้น บทความนี้จึงต้องการนำเสนอแนวคิดพื้นฐานและเป็นแนวคิดหลักของสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสงบสุข คือ การเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ ที่จะสามารถเข้ามาเป็น “ฐานความคิดหรือแนวคิดพื้นฐานหลัก” ให้ผู้คนที่มีความแตกต่างกันสามารถมองข้ามอคติและก้าวไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้อย่างไร โดยนำแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Learning Theory) มาวิเคราะห์ร่วมกับแนวทางการสร้างสันติภาพตาม PEACE Model และแนวคิดพหุวัฒนธรรมนิยมเชิงเสรี เพื่อชี้ให้เห็นว่าการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนต้องอาศัยการขับเคลื่อนที่สอดคล้องกันระหว่างปัจเจกบุคคลและโครงสร้างทางสังคม นำเสนอเนื้อหาออกเป็น 1) การสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าความเป็นมนุษย์กับหลักการสันติภาพเชิงบวก 2) การนำเสนอ Model การเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์: รากฐานของสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม 3) การนำเสนอโมเดลส่งเสริมแนวคิดการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ผ่าน 4 องค์ประกอบหลัก และ 4) บทสรุป

คุณค่าความเป็นมนุษย์: คุณค่าพื้นฐานในตนเองของมนุษยชาติ

แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ถูกนำเสนอผ่านนักคิดนักปรัชญามาตั้งแต่ยุคสมัยกรีกโบราณ นับตั้งแต่เพลโต ที่ได้เสนอว่าความดีเป็นธรรมชาติของมนุษย์และจักรวาล และมนุษย์จะดำรงชีวิตอยู่ได้เมื่อมีเหตุผลคอยควบคุมความคิดและการกระทำซึ่งจะทำให้มนุษย์มีชีวิตที่มีสติปัญญา มีความกล้าหาญ และมีความสุข อีกทั้งสามารถเข้าถึงความดีสูงสุดได้ ดังนั้นมนุษย์จึงมีคุณค่าในฐานะการเป็นผู้มีเหตุผลที่สามารถเข้าถึงความดีสูงสุดได้ ในขณะที่อริสโตเติล มองว่าการมีคุณธรรม จะทำให้มนุษย์มีความสุขซึ่งก็คือความดี

สูงสุดนั่นเอง ซึ่งการมีคุณธรรมมีความสัมพันธ์กับการเป็นสัตว์การเมืองที่มีศักยภาพพัฒนาตนเองสู่ความเจริญงอกงาม (Eudaimonia) ส่วนอิมมานูเอล คานท์ ให้ความสำคัญคุณค่าในความเป็นมนุษย์ในประเด็นเจตจำนงที่ดี การมีกฎศีลธรรม การมีคุณธรรมหรือความดี การกระทำที่ถูกต้อง และเรื่องหน้าที่ โดยมนุษย์มีศักดิ์ศรีในตนเอง (Human Dignity) และไม่ควรถูกปฏิบัติเป็นเพียงเครื่องมือ (ชยวัฒน์ อัดพัฒน์ และพระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม 2561, 71-118)

จนมาถึงนักคิดกลุ่มมนุษยนิยมในปัจจุบันอันเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อคุณค่า ศักดิ์ศรี สิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ เชื่อในความดีของมนุษย์ และเชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนมีความปรารถนาที่จะพัฒนาตนเองโดยมีความเชื่อพื้นฐานว่า 1)มนุษย์มีจิตใจ ต้องการความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ ทั้งยังมีขีดความสามารถเฉพาะตัวไม่ใช่จะกำหนดให้เป็นอะไรก็ได้ตามใจของผู้อื่น 2)มนุษย์แต่ละคนเป็นผู้ซึ่งพยายามที่จะรู้จัก เข้าใจตนเอง และต้องการบรรลุศักยภาพสูงสุดของตน (Self Actualization) 3) ข้อบังคับและระเบียบวินัยไม่จำเป็นสำหรับผู้พัฒนาแล้ว ทุกคนต่างมุ่งสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้แก่ตนหากได้รับการยอมรับ 4)บุคคลที่พร้อมต่อการปรับปรุงตนเองควรจะมีสิทธิเลือกกระทำ เลือกประสบการณ์ กำหนดความต้องการ และตัดสินใจเรื่องราวต่างๆ ด้วยตนเอง (Self Mastery) เป็นการออกแบบชีวิตที่เหมาะสมตามทิศทางของเขา และ5)วิธีการแสวงหาความรู้หรือข้อเท็จจริงสำคัญกว่าตัวความรู้หรือตัวข้อเท็จจริง เพราะโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ตัวความรู้หรือข้อเท็จจริงจะไม่ใช่ว่าตายตัว ดังนั้น สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่ออนาคตของบุคคลมากที่สุด คือ วิธีการในการแสวงหาความรู้ (ยุราวัต เนื่องโนราช 2558, หน้า 30-31)

จากแนวคิดข้างต้นแสดงให้เห็นว่า มุมมองเรื่อง 'คุณค่าความเป็นมนุษย์' ได้มีวิวัฒนาการ จากเดิมในยุคคลาสสิกของกรีกที่เน้นเรื่อง 'หน้าที่และศีลธรรม' มาสู่ยุคมนุษยนิยมที่เน้น 'การเปิดโอกาสให้คนได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ' (Self-Actualization) สิ่งนี้สะท้อนว่าคุณค่าของมนุษย์นอกจากจะเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์ตั้งแต่เกิดแล้ว แต่ยังเป็นสิ่งที่จะต้องช่วยกันปกป้องและส่งเสริม ผ่านการมอบสิทธิและเสรีภาพให้ทุกคนได้เลือกเส้นทางชีวิตของตัวเอง รวมถึงการสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นโดยทั่วกัน ดังนั้น บทความนี้ จึงได้เป็นกระบอกเสียงในการสร้างความตระหนักรู้ในเรื่องดังกล่าว

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (2546) ได้นำเสนอหลักสากลของคุณค่าความเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่

1) คุณค่าความรักและความเมตตา (LOVE) หมายถึง บุคคลที่ไม่มีความเห็นแก่ตัว เป็นผู้ให้โดยไม่หวังอะไรตอบแทน ปรารถนาที่จะเห็นผู้อื่นมีความสุข เป็นผู้ที่ไม่เสียสละเพื่อผู้อื่นและส่วนรวมตลอดเวลา

2) คุณค่าความจริง (Truth) หมายถึง บุคคลที่มีปัญญาและความเข้าใจผู้อื่น จะคอยแสวงหาสัจธรรมและมองว่าทุกอย่างด้วยความเข้าใจถึงความไม่เที่ยงแท้ จึงเป็นบุคคลที่ไม่ยึดติดกับทุกสิ่ง ปลอ่ยวางจากทุกอย่างในโลก มองเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของคนอื่นและสิ่งอื่น ไม่ว่าเราจะทำอะไรกับผู้อื่นและสิ่งอื่น ก็เท่ากับเป็นการกระทำต่อตนเองด้วยเช่นเดียวกัน จึงเกิดความตระหนักรู้ของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง

3) คุณค่าความสงบสุข (Peace) หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์และการรับรู้จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 เป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะทางอารมณ์สูง มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเอง ทั้งความโกรธ ความโลภ ความหลง ความอิจฉาริษยา ความยึดมั่นถือมั่นทั้งในตนเองและสิ่งอื่น เป็นผู้มีความสุขสงบในตนเอง และสามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

4) คุณค่าความประพฤติชอบ (Right Conduct) หมายถึง บุคคลผู้มีความประพฤติดี มีกิริยามารยาทที่งดงามเหมาะสม คำนึงถึงผู้อื่นเสมอ มีจิตสาธารณะ นำองค์ความรู้ที่มีในตนเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคมและประเทศชาติ

5) คุณค่าการไม่เบียดเบียนกันหรือหิงสา (Non-Violence) หมายถึง ความไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งต่างๆ ทั้งกาย วาจา ใจ ถือเป็นการรวมคุณค่าความเป็นมนุษย์ทั้ง 4 ประการเข้าด้วยกัน เพราะเราจะไม่สามารถเบียดเบียนผู้อื่นได้ แต่จะทำให้เรามีความรัก ความเมตตา มีความประพฤติดี ประพฤติสุจริต เคารพศรัทธาของสังคมและกฎของธรรมชาติ มีความเอื้ออาทรให้กับทุกสรรพสิ่งบนโลกใบนี้

โดยองค์ประกอบคุณค่าความเป็นมนุษย์ 5 ประการดังกล่าวเชื่อมโยงผสานกันเป็นองค์รวม ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เมื่อคุณค่าใดคุณค่าหนึ่งไม่มี ส่งผลให้คุณค่าอื่นๆ ไม่เกิดขึ้นด้วย ดังนั้นความรัก ความจริง ความสงบ ความประพฤติ และอหิงสา ไม่ได้ดำรงอยู่แยกจากกัน แต่เป็นมิติที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน การขาดมิติใดมิติหนึ่งย่อมส่งผลให้คุณค่าความเป็นมนุษย์ในบุคคลนั้นไม่สมบูรณ์ และส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมต่อไป

สันติภาพที่ฝันใฝ่: หลักการและแนวคิดพื้นฐาน

สันติภาพเป็นเป้าหมายและจุดมุ่งหมายสูงสุดของสังคมมนุษย์ เพราะนำมาซึ่งความสุขสงบที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าเจริญรุ่งเรืองของสังคมมนุษย์ แม้ว่าในสังคมใดจะมีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางเทคโนโลยี ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ฯลฯ แต่หากขาดซึ่งสันติภาพ ประชาชนในสังคมนั้นก็ขาดซึ่งความสุขสงบ ไม่สามารถใช้ชีวิตได้ปกติสุขด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้น สันติภาพจึงเป็นเป้าหมายและจุดมุ่งหมายสูงสุดของสังคมมนุษย์ ในบทความนี้ จึงต้องการนำเสนอแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของสันติภาพ ดังนี้

บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ (2561) ให้ความหมายของสันติภาพไว้ว่า สันติภาพ มีจุดตั้งต้นพื้นฐานมาจากจิตใจที่สงบ มีศีลธรรม จึงส่งผลไปสู่สังคมที่มีความสงบ ปราศจากความรุนแรงไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงทางตรง เชิงโครงสร้าง หรือเชิงวัฒนธรรม โดยสังคมที่ปราศจากความรุนแรงในรูปแบบเหล่านั้น ถือเป็นส่วนหนึ่งของสันติสุข (สันติภาพ) รวมถึงการได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน โดยสันติภาพสามารถเริ่มสร้างขึ้นในระดับปัจเจกบุคคล เริ่มด้วยตัวเรารู้จักแสดงความรัก ความสามัคคี รู้จักให้อภัย และไม่แสดงพฤติกรรมข่มขู่ ข่มเหง ก็จะนำไปสู่การสร้างสันติภาพขึ้นทั้งในระดับความสัมพันธ์ของปัจเจกและในเชิงสังคม

Jondar et al. (2022) กล่าวว่าสันติภาพ" เป็นสภาวะหรือสถานการณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มในสังคมใดสังคมหนึ่งรู้สึกปลอดภัย สบายใจ และสงบสุขวัฒนธรรมแห่งสันติภาพมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนแปลงค่านิยมทัศนคติ และพฤติกรรมในแต่ละบุคคล ซึ่งนำไปสู่วัฒนธรรมที่หล่อหลอมด้วยสันติภาพ ปราศจากสงครามและความรุนแรง

Galtung (2013) มองว่า สันติภาพ คือ สภาวะที่ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้รับการตอบสนองอย่างครบถ้วน" (Meeting of basic human needs) ทั้งในด้านการอยู่รอด (Survival), ความเป็นอยู่ที่ดี (Wellness), เสรีภาพ (Freedom) และอัตลักษณ์ (Identity)

หลังจากนั้นการนิยามสันติภาพของ Galtung ไม่ใช่เพียงแค่การปราศจากความรุนแรง แต่เป็นแนวคิดที่มีหลายมิติ โดยสันติภาพเชิงลบ (Negative Peace) ถูกนิยามว่าเป็นการปราศจากความรุนแรงโดยตรง (เช่น สงคราม การฆ่า) และความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (เช่น การเอารัดเอาเปรียบ การกดขี่ที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจและการเมือง) รวมถึงการปราศจากความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมที่ทำให้ความรุนแรงอีก

สองรูปแบบคือชอบธรรม อย่างไรก็ตาม ข้อความโต้แย้งว่าสิ่งนี้ยังไม่เพียงพอ เพราะมันเป็นเพียงสถานะของการอยู่ร่วมกันแบบไม่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันหรือการแยกตัวออกจากกัน ซึ่ง "ดีกว่าความรุนแรง แต่ไม่ใช่สันติภาพ" ในทางตรงกันข้าม สันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) คือการมีอยู่ของเงื่อนไขที่สร้างสังคมที่ปรองดองอย่างแท้จริง ซึ่งรวมถึงการสร้างสันติภาพโดยตรง (ความร่วมมือ) สันติภาพเชิงโครงสร้าง (ระบบที่เท่าเทียมและตอบสนองซึ่งกันและกัน) และสันติภาพเชิงวัฒนธรรม (บรรทัดฐานที่ยั่งยืนและกระตุ้นอีกสองประการ) ดังข้อความที่ใช้อุปมาของคุรุง: สันติภาพเชิงลบคือการไม่มีความรุนแรงทางกายหรือทางวาจา ในขณะที่สันติภาพเชิงบวกคือ "ความรักที่แน่นแฟ้น การหลอมรวมของกาย ใจ และวิญญาณ" (Galtung, 2013)

เมื่อนำนิยามของสันติภาพจากนักคิดหลายสำนักมาวิเคราะห์ร่วมกัน จะพบว่ามี การเปลี่ยนผ่านทางความคิดที่สำคัญ จากการมองสันติภาพในเชิง 'สภาวะที่ปราศจากสงคราม' (Negative Peace) ไปสู่การมองสันติภาพในเชิงสภาวะแห่งความยุติธรรมและเท่าเทียมกันทางสังคม (Positive Peace) ซึ่งประเด็นนี้เป็นจุดเชื่อมโยงสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า การสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนไม่อาจหยุดอยู่เพียงการจัดการความรุนแรงทางกายภาพ แต่ต้องครอบคลุมไปถึงการจัดการความขัดแย้งเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกด้วย

จากนิยามข้างต้นทำให้เห็นลักษณะของสันติภาพที่มีเป้าหมายสุดท้ายคือการเกิดสภาวะแห่งความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันทางสังคมอื่น ในลำดับต่อมาจึงควรทราบถึงองค์ประกอบของพื้นฐานแนวคิดปรัชญาของสันติภาพและสันติวัฒนธรรม ซึ่งมีนักวิชาการได้นำเสนอในประเด็นดังกล่าว ดังนี้

ธงชัย สมบูรณ์ (2563, หน้า 22-23) ได้นำเสนอองค์ประกอบปรัชญาของสันติภาพและสันติวัฒนธรรมบนฐานคติที่สำคัญ ดังนี้

- 1) ความมั่นคงของสังคมมนุษย์โดยรวม
- 2) มนุษยชาติทุกเผ่าพันธุ์ ทุกเชื้อชาติมีสิทธิในการเป็นประชาคมโลกซึ่งจะทำให้ได้รับการคุ้มครองในฐานะผู้ที่ได้รับการต้อนรับมากกว่าถูกกลั่นแกล้งสิทธิในฐานะที่เป็น "ผู้อื่น (the other)"
- 3) มนุษยชาติทุกเผ่าพันธุ์ ทุกเชื้อชาติมีสิทธิในการเป็นประชาคมโลก โดยมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่าหากปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีการกระทำที่ดีต่อเรา เราจะต้องทำดีกับผู้อื่นเช่นเดียวกัน
- 4) มนุษยชาติทุกเผ่าพันธุ์ทุกเชื้อชาติมีสิทธิในการเป็นประชากรโลกที่จะนำมาซึ่งความชอบธรรมที่จะเป็นในสิ่งที่แตกต่าง หรืออยู่ในชนบและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป
- 5) มนุษยชาติทุกเผ่าพันธุ์ทุกเชื้อชาติมีสิทธิในการเป็นประชากรโลก โดยมีอำนาจเหนือกว่าความสัมพันธ์ของโลกาภิวัตน์ การครอบครองทรัพย์สินและการแลกเปลี่ยนเพราะกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นความสัมพันธ์ภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์นั้นไม่ได้แปลกแยกสิทธิของมนุษย์แต่ละคนบนโลก เพราะมนุษย์แต่ละคนมีสิทธิ์ต่อการเข้าถึงทรัพยากรในโลกอย่างเท่าเทียมกัน
- 6) มนุษยชาติทุกเผ่าพันธุ์ทุกเชื้อชาติมีสิทธิในการเป็นประชากรโลก อันหมายถึง สิทธิที่จะได้รับการต้อนรับอย่างเท่าเทียมกันไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม เนื่องด้วยความเชื่อที่ว่ามนุษย์แต่ละคนนั้นมีสิทธิที่จะอยู่บนโลกนี้ได้เท่าๆกัน เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตามย่อมจะดำรงไว้ซึ่งสิทธินั้นโดยสมบูรณ์
- 7) มนุษยชาติทุกเผ่าพันธุ์ทุกเชื้อชาติมีสิทธิในการเป็นประชากรโลกที่ควรจะได้รับ การปกป้องและรักษามนุษย์ให้รอดพ้นจากความรุนแรงทั้งปวง
- 8) มนุษยชาติทุกเผ่าพันธุ์ทุกเชื้อชาติมีสิทธิในการเป็นประชากรโลก ทำให้มนุษย์ยอมรับสิทธิของผู้อื่น และพร้อมที่จะเข้าใจสังคมและวิถีการปกครองของผู้คนในสังคมที่แตกต่างจากที่ตนอยู่ ด้วยเหตุที่

มนุษย์ไม่มีความสมบูรณ์แบบ (no one is Perfect) เพราะฉะนั้น จึงไม่สามารถยกได้ว่า ตนเองดีกว่าคนอื่นหรือสังคมของตนเองดีกว่าสังคมอื่น

9) มนุษยชาติทุกเผ่าพันธุ์ ทุกเชื้อชาติมีสิทธิในการเป็นประชาคมโลก ย่อมรักษาไว้ด้วยสิทธิ์ที่จะได้รับและเข้าถึงการพัฒนาและการปกครองโดยประชาชนในรูปแบบประชาธิปไตยที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด การที่มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างต่อเนื่องจะเป็นเครื่องมือที่จะให้สังคมมนุษย์ได้เริ่มก้าวเข้าสู่การปกครองที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงได้

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบปรัชญาสันติภาพและสันติวัฒนธรรมทั้ง 9 ประการข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าสันติภาพไม่ใช่เพียงเรื่องของความสงบเรียบร้อย แต่เป็นเรื่องของ 'สิทธิในฐานะพลเมืองโลก' (Global Citizenship) ที่มนุษย์ทุกคนต้องได้รับการยอมรับและคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน โดยมีพื้นฐานสำคัญคือการยอมรับในความแตกต่างและความชอบธรรมในการดำรงอัตลักษณ์ของตนที่หลากหลาย

และในประเด็นต่อมาที่เป็นเรื่องสำคัญของแนวทางการสร้างสันติภาพ คือ แนวทางमानฉันท์ ซึ่งชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2548, หน้า 237-243) ได้นำเสนอแนวทางमानฉันท์โดยถอดบทเรียนจากกรณีตอริค คามิซา ที่เป็ความพยายามแก้ปัญหาความรุนแรงโดยไม่ใช้ความรุนแรงมาแก้ปัญหา (problem-solving approach and not a violent approach to solve a problem of violence) ประกอบด้วย 9 แนวคิดหลัก คือ 1)การเปิดเผยความจริง 2)ความยุติธรรม 3)ความพร้อมรับผิด (accountability) 4)การให้อภัย 5)การเคารพความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรมโดยส่งเสริมการสานเสวนาระหว่างกัน 6)การยึดหลักสันติวิธีเป็นทางเลือกในการเผชิญความขัดแย้ง 7)การเปิดพื้นที่ให้ความจริงที่เจ็บปวด 8)การมุ่งแก้ปัญหาในอนาคตด้วยจินตนาการ และ9)การยอมรับความเสี่ยงทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างกัน

ธงชัย สมบูรณ์ (2563, หน้า 24) ได้นำเสนอแนวทางการสร้างสันติภาพของมนุษยชาติที่เรียกว่า PEACE Model ดังนี้

P = People มนุษย์ทุกคน คือ จุดเริ่มต้นของการสร้างสันติภาพ

E = Education การศึกษา จะต้องมีการสอนสันติศึกษาในทุกระดับและทุกระบบ

A = Activeness การปฏิบัติอย่างจริงจัง กระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสันติศึกษาหรือสันติภาพต้องมีการดำเนินการอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ

C = Community ชุมชนจะต้องสร้างพลังร่วม ส่งเสริมให้มีการรักษาภาคีภาพพื้นฐานของสังคม สร้างความรัก ความปรองดอง โอบอ้อมอารีซึ่งกันและกัน (Love, Harmony and Hospitality)

E = Earth สังคมโลก จะต้องส่งเสริมและสร้างภราดรภาพ เอกภาพ มิตรภาพและสัมพันธภาพให้เกิดขึ้น คงทนและสถาพรยั่งยืนต่อไป (Fraternity, Unity, friendship and Coherence)

การสังเคราะห์แนวคิดमानฉันท์และ PEACE Model ชี้ให้เห็นว่า หัวใจสำคัญของการสร้างสันติภาพไม่ได้อยู่ที่การหยุดยั้งการกระทำ ความรุนแรงเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การปรับเปลี่ยน 'โครงสร้างทางความคิดและพฤติกรรม' ของมนุษย์ โดยแนวทางของชัยวัฒน์ สถาอานันท์มุ่งเน้นไปที่กระบวนการแก้ไขปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรงและการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งไปในแนวทางที่สร้างสรรค์ เช่น การให้อภัยและการยอมรับความจริง การมุ่งแก้ปัญหาในอนาคตด้วยจินตนาการ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ PEACE Model ในมิติของมนุษย์ทุกคนที่เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสันติภาพ และการศึกษาที่เน้นการสร้างความรู้ความตระหนักรู้และการเรียนรู้ การเชื่อมโยงกันระหว่างกระบวนการเยียวยาทางจิตใจและ

กระบวนการสร้างเสริมทางสังคมนี้เอง ที่เป็นตัวแปรสำคัญในการเปลี่ยนผ่านจากความขัดแย้งในมิติต่างๆ ไปสู่การสร้างพื้นที่แห่งความเข้าใจและการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเป็นรูปธรรม

สังคมพหุวัฒนธรรมกับความท้าทายของการอยู่ร่วมกัน (Challenges in Multicultural Societies)

สังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสภาวะทางประชากรศาสตร์ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งอาจเป็นรัฐชาติหรือจักรวรรดิ โดยมีการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งแต่สองกลุ่มขึ้นไป แต่ละกลุ่มมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่อาจมีบางส่วนที่คล้ายคลึงกัน แต่ก็มีความแตกต่างกันมากพอที่จะสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชุมชนที่แยกจากกันได้ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้อาจอยู่ในรูปแบบของการแบ่งปันอำนาจ หรืออาจมีลักษณะเชิงลำดับชั้น ซึ่งนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น ความมั่งคั่ง การศึกษา สถานะ และอิทธิพลทางการเมือง มิติของความเท่าเทียมและความไม่เท่าเทียมกันในความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ไม่ได้เป็นสิ่งที่คงที่ แม้ในระบอบประชาธิปไตยที่ดูเหมือน "ยุติธรรม" ซึ่งมีการรับรองการแข่งขันเพื่อความก้าวหน้าและการเลื่อนตำแหน่งของกลุ่มต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าเหล่านี้อาจหยุดนิ่งหรือไม่เกิดขึ้น หากมีปัจจัยภายนอก เช่น ความรุนแรง เข้ามาแทรกแซง (Tiryakian, 2004)

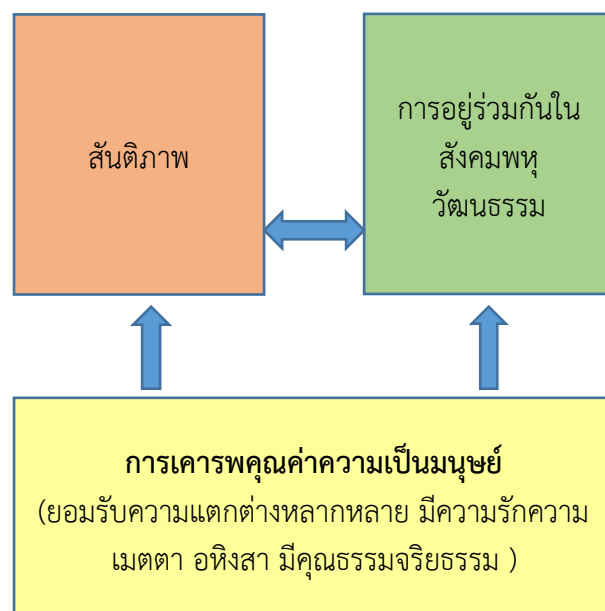
ความหลากหลายนี้แม้จะเป็นเสน่ห์และพลังขับเคลื่อนการพัฒนา แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับเป็นบ่อเกิดของความขัดแย้ง ความหวาดระแวง รวมถึงการเลือกปฏิบัติที่เกิดขึ้นตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก ในกรณีที่มีความรุนแรงที่สุด "ความขัดแย้ง" ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพื่อปกป้องชีวิตหรือรักษาการดำรงอยู่ของตนเองเท่านั้น แต่ยังมีเป้าหมายไปถึงขั้น ทำลาย การดำรงอยู่ของอีกฝ่ายหรืออีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกรับรู้ว่าเป็น "คู่ต่อสู้" หรือ "คู่แข่ง" ความแตกต่างของผลประโยชน์ระหว่างบุคคลและกลุ่มจึงมักเป็นต้นตอสำคัญของความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หรือมิติอื่น ๆ ตัวอย่างความขัดแย้งทางสังคมที่ถูกกล่าวถึงกรณีประเทศอินโดนีเซีย เช่น จากการศึกษาของ Jondar et al. (2022) ที่ศึกษาความขัดแย้งซัปปิตในกาลิมันตันตะวันตก ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มาตุเรเซกับดาเยก ความขัดแย้งระหว่างชาวลัมปุงกับชาวบาหลิ ในพื้นที่ตอนใต้สุดของเกาะสุมาตรา ความขัดแย้งทางสังคมในอาเจะห์ ความขัดแย้งในนามชนพื้นเมืองที่นำไปสู่การขับไล่และก่ออาชญากรรมต่อชาวจีนในปี 1998 ความขัดแย้งระหว่างชาวลัมปุงกับชาวชวาในลัมปุงตอนกลาง ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตปกครองซุมบาวาเบซาร์ โดยเฉพาะพื้นที่หมู่บ้านเซกตัง ความขัดแย้งในอัมบอนปี 1998 ซึ่งเชื่อมโยงกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม/เศรษฐกิจระหว่างชาวมุสลิมกับคริสเตียนโปรเตสแตนต์ ความขัดแย้งในซิดูบอนโด จังหวัดชวาตะวันออก ปี 1996 ซึ่งมีชนวนเกี่ยวข้องกับประเด็นทางศาสนา เป็นต้น จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่าความท้าทายในสังคมพหุวัฒนธรรมในบางกรณีอาจไม่ได้มาจากสาเหตุของความแตกต่างทางวัฒนธรรมโดยตรง แต่เกิดจาก 'ความไม่สมดุลเชิงอำนาจ' (Power Imbalance) และการจัดลำดับชั้นทางสังคมที่สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้อัตลักษณ์ที่แตกต่างกลายเป็นเครื่องมือในการแบ่งแยก และนำไปสู่สภาวะความขัดแย้งที่ยากจะคลี่คลายหากขาดกลไกในการสร้างความเท่าเทียมอย่างเป็นรูปธรรม

ชาร์ลส เทยเลอร์ (อ้างถึงในปรกรณ์ สิงหสุริยา 2564, หน้า 23) ได้นำเสนอทฤษฎีพหุวัฒนธรรมนิยมเชิงเสรี โดยเน้นและให้ความสำคัญเกี่ยวกับแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันเป็นพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน โดยการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลต้องอาศัยการเคารพยอมรับในอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล และการเคารพยอมรับในอัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลาย อีกทั้งการเคารพในความ

หลากหลายเชิงวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งกำหนดการนิยามอัตลักษณ์ของบุคคลอีกด้วย ดังนั้น เมื่อพิจารณาทฤษฎีพหุวัฒนธรรมนิยมเชิงเสรีของ เทย์เลอร์ร่วมกับสภาวะความขัดแย้งที่กล่าวมา จะพบว่าหัวใจสำคัญของการก้าวข้ามความท้าทายนี้ คือการเปลี่ยนจากการยอมรับการมีอยู่ของความต่างไปสู่การยอมรับในศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกันของทุกอัตลักษณ์ ซึ่งประเด็นนี้เองที่นำมาสู่ความจำเป็นในการแสวงหาแนวทางเชิงบูรณาการที่สามารถขับเคลื่อนการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้ลงลึกไปถึงระดับความเชื่อและทัศนคติอันจะส่งผลต่อพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน

การเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์: รากฐานของสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

จากหลักการและแนวคิดพื้นฐานของสันติภาพ และทฤษฎีพหุวัฒนธรรมนิยมเชิงเสรีที่นำเสนอโดยชาร์ลส เทย์เลอร์ พบว่า หลักการพื้นฐานที่สำคัญที่จะช่วยสร้างให้เกิดสันติภาพ และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง คือ แนวคิดการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ เพราะจะเป็นการช่วยลดอคติและความเกลียดชังระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน นอกจากนี้การเปลี่ยนผ่านจากสันติภาพเชิงลบ (การปราศจากความขัดแย้ง) ไปสู่สันติภาพเชิงบวก (การมีสัมพันธภาพและการอยู่ร่วมกันอย่างให้เกียรติกัน)ก็ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมความเท่าเทียมและสิทธิมนุษยชนที่จะเป็นเกราะคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของมวลมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างสังคมที่มีความสงบสุข โดยสามารถแสดงความสัมพันธ์ของแนวคิดดังกล่าวที่เชื่อมโยงประสานกันผ่านแผนภูมิรูปแบบ ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1: แผนภูมิรูปภาพ Model การเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์: รากฐานของสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

ที่มา: จากการสังเคราะห์และสร้างสรรค์โดยผู้เขียน

ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมแนวคิดการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์

ผู้เขียนขอเสนอข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมแนวคิดการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์บนพื้นฐานของแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Learning Theory) ของอัลเบิร์ต แบนดูรา (Bandura, 2006) แนวทางการสร้างสันติภาพตาม PEACE Model (ธงชัย สมบูรณ์, 2563) และแนวคิดเรื่องปัญหามันเป็นส่วนประกอบสำคัญสำหรับกระบวนการสันติภาพที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพตามข้อค้นพบของ Atan (2025) โดยพัฒนาเป็น 4 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ระบบการศึกษา

ระบบการศึกษา จะต้องดำเนินการใน 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ 1)การพัฒนาหลักสูตร: ควรมีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาในทุกกระดับที่เน้นการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ พัฒนาปัญญาและคุณธรรม โดยการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสำคัญของการเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ และศาสนา บนพื้นฐานของปัญญาและคุณธรรม 2)ผู้สอนที่เป็นแบบอย่าง: การคัดเลือกผู้สอนที่นอกจากมีองค์ความรู้ทางวิชาการแล้ว จำเป็นที่ผู้สอนต้องมีคุณธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียนอีกด้วย รวมถึงการจัดการเรียนการสอนที่สามารถสอนและสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้างในห้องเรียน โดยใช้วิธีการสอนที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ และ3)กิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์: จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างนักเรียนจากพื้นฐานที่แตกต่างกัน เช่น โครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การทำงานกลุ่ม และกิจกรรมสันติภาพ ฯลฯ

องค์ประกอบที่ 2 การพัฒนานโยบายสาธารณะ

แนวทางการพัฒนานโยบายสาธารณะ ได้แก่ 1)การสร้างนโยบายที่ส่งเสริมความหลากหลาย: รัฐบาลควรมีนโยบายที่สนับสนุนการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ในทุกภาคส่วน เช่น การส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมในที่ทำงาน การสนับสนุนกลุ่มคนชายขอบ และการสร้างโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงบริการสาธารณะอย่างเท่าเทียม 2)การจัดทำแคมเปญประชาสัมพันธ์: จัดทำแคมเปญที่เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าความเป็นมนุษย์และการเคารพในความแตกต่าง เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจ 3)การสนับสนุนกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชน: รัฐบาลควรมีการบังคับใช้กฎหมายที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างเข้มงวด เพื่อป้องกันการเลือกปฏิบัติและการละเมิดสิทธิของบุคคลในสังคม

องค์ประกอบที่ 3 การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

รูปแบบการสร้างปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น 1)การสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่เปิดกว้าง: ส่งเสริมให้ผู้คนมีการสื่อสารที่เปิดกว้างและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น โดยการใช้ภาษาที่ไม่ทำร้ายและการฟังอย่างตั้งใจ 2)การสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น: สร้างพื้นที่ในชุมชนที่ผู้คนสามารถมาพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยไม่ต้องกลัวการถูกตัดสินหรือถูกดูถูก และ3)การสนับสนุนกิจกรรมชุมชน: จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น งานเทศกาลวัฒนธรรม การประชุมชุมชน และกิจกรรมอาสาสมัคร เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความเข้าใจระหว่างสมาชิกในชุมชน

องค์ประกอบที่ 4 การสร้างทัศนคติที่เปิดกว้างและเห็นอกเห็นใจ

แนวทางการสร้างทัศนคติที่เปิดกว้างและเห็นอกเห็นใจ อาทิเช่น 1)การส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์: สนับสนุนให้ผู้คนมีโอกาสรู้จักประสบการณ์ของผู้อื่น เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง การอ่านหนังสือ หรือการดูสารคดีเกี่ยวกับชีวิตของคนในวัฒนธรรมอื่น 2)การสร้างแบบอย่างที่ดี: ส่งเสริมให้บุคคลที่มีอิทธิพลในสังคม เช่น ผู้นำชุมชนหรือบุคคลสาธารณะ เป็นแบบอย่างในการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์และการสร้างความเข้าใจในความแตกต่าง 3)การสนับสนุนการทำงานร่วมกัน: ส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่าง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความเข้าใจในมุมมองที่แตกต่าง

กล่าวโดยสรุปการส่งเสริมแนวคิดการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ในสังคมพหุวัฒนธรรมต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งในระบบการศึกษา นโยบายสาธารณะ และการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างสังคมที่มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกันอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน ดังแผนภูมิภาพ ดังนี้

ภาพประกอบที่ 2: แผนภูมิรูปภาพ แนวทางการส่งเสริมแนวคิดการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ 4 องค์ประกอบ

ที่มา: จากการสังเคราะห์และสร้างสรรค์โดยผู้เขียน

สรุป

บทความนี้เสนอแนวคิดเรื่อง “การเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์” ให้เป็นหัวใจสำคัญในการเปลี่ยนผ่านสู่สันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมและสันติภาพที่ยั่งยืน โดยได้นำเสนอโมเดลการขับเคลื่อนผ่าน 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ระบบการศึกษา 2) การพัฒนา นโยบายสาธารณะ 3) การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และ 4) การสร้างทัศนคติที่เปิดกว้างและเห็นอกเห็นใจ ซึ่งจุดเด่นสำคัญคือการนำทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Learning Theory) แนวทางการ

สร้างสันติภาพตาม PEACE Model และแนวคิดเรื่องปัญหา มาเป็นฐานรากในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและลดอคติ แทนที่จะมุ่งเน้นเพียงการจัดการเชิงโครงสร้างหรือการยุติความรุนแรงแบบเดิมๆ มุ่งสู่การแก้ไขที่รากเหง้าของปัญหา อันได้แก่ รากฐานความคิดทัศนคติที่ทุกคนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ดังนั้น การสร้างสันติภาพในบริบทนี้จึงไม่ใช่แค่ความสงบเรียบร้อย แต่คือการสร้าง “วัฒนธรรมแห่งสันติภาพ” ที่บูรณาการทุกมิติทั้งระบบการศึกษา นโยบายสาธารณะ การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการสร้างทัศนคติที่เปิดกว้างและเห็นอกเห็นใจ ซึ่งจะเปลี่ยนกระบวนการสร้างสันติภาพให้กลายเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่ต่อเนื่อง ส่งผลให้สมาชิกในสังคมสามารถยอมรับความแตกต่างและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีศักดิ์ศรีท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายที่เป็นสิ่งปกติในชีวิตประจำวันของมนุษย์ทุกคนโดยมีฐานคิดพื้นฐาน คือ “การเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์” นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2548). *ทำความเข้าใจแนวคิดสมานฉันท์ สันติภาพ: ชัยชนะร่วมกันของมนุษยชาติ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสถาตาปบลีเคชั่น.
- ชัยวัฒน์ อัทธพัฒน์ และพระมหามหามวินทร์ ปุริสุตโตโม. (2561). *ทฤษฎีและปัญหาจริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอมม่า ดีไซน์แอนด์พริ้นท์ จำกัด.
- ธงชัย สมบูรณ์. (2563). *สันติศึกษา อริยทรัพย์ของมวลมนุษยชาติ*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์. (2561). *การจัดการความขัดแย้ง: ความรู้เบื้องต้นและกรณีศึกษา*. สงขลา: พี.ซี.พริ้นติ้ง.
- ปกรณ สิงห์สุริยา. (2564). ทฤษฎีพหุวัฒนธรรมนิยมของชาร์ลส์ เทย์เลอร์. *วารสารอักษรศาสตร์*, 43(2), 23-38.
- ยุราวดี เนื่องโนราช. (2558). *จิตวิทยาพื้นฐาน*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์.
- ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี. (2563). *ชายแดนใต้/ปาตานี 2547-2564: ก้าวเข้าปีที่สิบแล้ว สันติภาพจะเดินหน้าไปถึงไหนในปี 2565?*. สืบค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2569 จาก <https://deepsouthwatch.org/index.php/th/node/12816>
- อาจอง ชุมสาย. (2546). *รูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต) สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Atan, T. (2025). Wisdom as a Key Ingredient for Viable and Sustainable Peace Process. *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su17104436>.
- Bandura, A. (2006). Autobiography. In M.G. Lindzey & W.M. Runyan (Eds.). *A history of psychology in autobiography*, (Vol IX). Washington, D.C.; American Psychological Association.
- Galtung, J. (2013). Violence: Direct, structural and cultural. In Johan Galtung: *Pioneer of peace research* (pp. 35-58). Cham, Switzerland: Springer.
- Galtung, J. (2013). Positive and negative peace. In Johan Galtung: *Pioneer of peace research* (pp. 173-178). Cham, Switzerland: Springer.

- Jondar, A., Widodo, A., De Fretes, J., Hakim, L., Susanto, S., & Sujud, M. (2022). JOHAN GALTUNG'S CONCEPT OF PEACE CULTURE AND ITS IMPLEMENTATION IN INDONESIA. *Lire Journal* (Journal of Linguistics and Literature). <https://doi.org/10.33019/lire.v6i2.163>.
- Tiryakian A. E. (2004). Assessing Multiculturalism Theoretically: E Pluribus Unum, Sic et Non. In J Rex & G Singh (Eds.), *Governance in Multicultural Societies* (pp. 4-5). Burlington, USA : Ashgate Publishing Limited.

หลักเกณฑ์และคำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย วัตถุประสงค์เพื่อเป็นฐานเผยแพร่องค์ความรู้ในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์และสาขาอื่นๆที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเพื่อพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดผลงานทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้จริง อันก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

โดย วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ได้จัดพิมพ์เป็นวารสารราย 6 เดือน ปีละ 2 ฉบับ (ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – มิถุนายน, ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม – ธันวาคม) บทความได้รับการตรวจทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จำนวน 2-3 ท่าน ก่อนลงตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ทั้งนี้ บทความที่เสนอเพื่อตีพิมพ์จะต้องไม่เคยถูกตีพิมพ์เผยแพร่หรืออยู่ในระหว่างกระบวนการพิจารณาเพื่อลงตีพิมพ์ของวารสารอื่นใดกองบรรณาธิการไม่สงวนสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ผู้เสนอผลงานต้องอ้างอิงแหล่งที่มาให้ครบถ้วนและสมบูรณ์

ผู้เสนอผลงานจะต้องจัดวางรูปแบบตามคำแนะนำอย่างเคร่งครัด บทความใดมีรูปแบบไม่ถูกต้อง ทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ไม่รับพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร โดยมีรูปแบบการเตรียมต้นฉบับมีดังนี้

1. ประเภทบทความที่ตีพิมพ์ได้นั้น

- 1) บทความวิจัย
- 2) บทความวิชาการ ได้แก่ บทความวิชาการทั่วไป บทความพิเศษ บทความปริทรรศน์ บทความวิทยานิพนธ์ (ระดับปริญญาเอก/โท) เป็นต้น
- 3) บทวิจารณ์หนังสือ

2. สาขาเนื้อหาของบทความที่รับตีพิมพ์

- 1) สาขาวิชาภาษาอังกฤษ
- 2) สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ
- 3) สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร
- 4) สาขาวิชาภาษาไทย
- 5) สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน
- 6) สาขาวิชาดิจิทัลอาร์ต
- 7) สาขาวิชาทัศนศิลป์
- 8) สาขาวิชาดุริยางคศิลป์
- 9) สาขาวิชานิติศาสตร์
- 10) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

- 11) สาขาวิชาภาษาอังกฤษศึกษา
- 12) สาขาวิชาพัฒนาสังคม
- 13) สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากฎหมาย
- 14) สาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. การเตรียมต้นฉบับ

3.1 ภาษา ผู้เสนอผลงานสามารถเขียนบทความได้ทั้งบทความภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ แต่หากเป็นบทความภาษาอังกฤษแล้ว ควรได้รับการตรวจสอบความถูกต้องด้านไวยากรณ์จากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษโดยเฉพาะ บทความภาษาอังกฤษควรมีบทคัดย่อเป็นภาษาไทย ทั้งนี้ ควรหลีกเลี่ยงการเขียนภาษาอังกฤษปนกับภาษาไทย เว้นแต่ในกรณีเขียนภาษาอังกฤษเพื่ออธิบายศัพท์ทางเทคนิคแต่ให้ใส่วงเล็บด้วย

3.2 รูปแบบการเขียน เสนอผลงานต้องพิมพ์ต้นฉบับด้วยโปรแกรม Microsoft word เท่านั้น ใช้ขนาดกระดาษ A4 (210 มม. x 297 มม.) หรือ (21 ซม. x 29.7 ซม.) หรือ (8.27 นิ้ว x 11.69 นิ้ว) และตั้งค่าน้ำกระดาษดังนี้

- ด้านบน ห่างจากขอบกระดาษ 3.81 เซนติเมตร (1.5 นิ้ว)
- ด้านล่าง ห่างจากขอบกระดาษ 2.54 เซนติเมตร (1 นิ้ว)
- ด้านขวา ห่างจากขอบกระดาษ 2.54 เซนติเมตร (1 นิ้ว)
- ด้านซ้าย ห่างจากขอบกระดาษ 2.54 เซนติเมตร (1 นิ้ว)

คำภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้ใช้ตัวอักษร TH sarabunPSK และมีรูปแบบการเขียนดังนี้

ชื่อเรื่อง	ขนาดอักษร 18	รูปแบบอักษร	ตัวหนา
ชื่อผู้เขียน	ขนาดอักษร 16	รูปแบบอักษร	ตัวธรรมดา
บทคัดย่อ	ขนาดอักษร 16	รูปแบบอักษร	ตัวธรรมดา
คำสำคัญ	ขนาดอักษร 16	รูปแบบอักษร	ตัวธรรมดา
ชื่อหัวข้อต่าง ๆ	ขนาดอักษร 16	รูปแบบอักษร	ตัวหนา
เนื้อหาทั้งหมด	ขนาดอักษร 16	รูปแบบอักษร	ตัวธรรมดา
บรรณานุกรม	ขนาดอักษร 16	รูปแบบอักษร	ตามคำแนะนำการเขียน
รายการอ้างอิง	ขนาดอักษร 16	รูปแบบอักษร	ตามคำแนะนำการเขียน

3.3 จำนวนหน้า ทุกประเภทบทความ ควรมีความยาวทั้งเรื่อง รวมรายการอ้างอิง (APA Style) และบรรณานุกรมแล้ว ควรอยู่ในระหว่าง 10-15 หน้ากระดาษ

3.4 การย่อหน้า ย่อหน้า ให้เริ่มห่างจากขอบเนื้อเรื่อง 1.25 เซนติเมตร ส่วนรายการอ้างอิง (APA Style) และบรรณานุกรมให้ห่างจากขอบเนื้อเรื่อง 1.25 เซนติเมตร

3.5 ลำดับหน้า ลำดับหน้า ให้พิมพ์เลขหน้ากำกับทุกหน้าไว้ที่มุมด้านบนของกระดาษ โดยเริ่มนับหน้าที่ 1 ในหน้าแรกของบทความ เฉพาะหน้าแรกของบทความไม่ให้ใส่ตัวเลขกำกับไว้แต่ให้พิมพ์คำว่า หน้า 2 ในหน้าถัดไป และใส่ลำดับเลขหน้าจนจบเนื้อหาของบทความ

3.6 ลำดับเนื้อเรื่อง ลำดับเนื้อเรื่อง ให้ใช้เลขกำกับบทนำเป็นหัวข้อหมายเลข 1 และส่วนหัวข้อย่อยให้ใช้เลขระบบทศนิยมกำกับหัวข้อย่อย แต่ไม่ควรเกิน 3 จุดเลขทศนิยม เช่น 1.1 ,1.1.1 เป็นต้น และหัวข้อย่อยลำดับถัดไปให้ใช้วงเล็บกำกับ เช่น 1) , 1.1) เป็นต้น และลำดับถัดไป เช่น (1), (2) เป็นต้น

4. ส่วนประกอบของบทความ

4.1 บทความวิจัย

- 1) ชื่อเรื่อง ชื่อเรื่องให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- 2) ชื่อผู้เขียนบทความ ชื่อผู้เขียนบทความให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และให้มีรายการอ้างอิง (APA Style) ระบุตำแหน่งทางวิชาการ ชื่อและที่อยู่สถาบันที่สังกัดของผู้เสนอผลงาน
- 3) บทคัดย่อ เป็นการกล่าวถึงเนื้อความที่ศึกษาทั้งเรื่องโดยย่อ ซึ่งเริ่มจากจุดมุ่งหมายของการศึกษา ตลอดจนผลของการศึกษาสรุปผลการศึกษา วิเคราะห์และตีความ และบทสรุปของการศึกษา โดยให้มีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- 4) คำสำคัญ คำที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของเนื้อหาสารสนเทศ โดยมาจากคำที่ปรากฏในบทความ ซึ่งจะระบุไว้ท้ายบทคัดย่อ ให้มีคำสำคัญภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และไม่ควรมีคำสำคัญเกิน 5 คำ
- 5) บทนำ: ประกอบด้วย
 - 5.1) ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา เป็นการกล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาตลอดจนเหตุผลอันมาสู่การศึกษาในเรื่องนี้
 - 5.2) วัตถุประสงค์ เป็นการกล่าวถึงเหตุผลและจุดมุ่งหมายอันนำมาสู่การศึกษาในเรื่องนี้ ทั้งนี้ วัตถุประสงค์จะต้องมีความชัดเจนและสอดคล้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา
 - 5.3) สมมติฐาน (ถ้ามี) เป็นการกล่าวถึงคำตอบสมมติในประเด็นปัญหาของเรื่องที่ทำการศึกษา ซึ่งผู้ทำการศึกษได้กำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้าอย่างมีเหตุผล เพื่อตอบจุดมุ่งหมายของเรื่องที่ทำการศึกษา
 - 5.4) ขอบเขตการวิจัยหรือการศึกษา: เป็นการกล่าวถึงขอบเขตของเรื่องที่ทำการวิจัยหรือทำการการศึกษา โดยจะต้องมีการระบุขอบเขต เช่น เชิงพื้นที่ เชิงปริมาณ เป็นต้น
 - 5.5) ระเบียบวิธีการวิจัยหรือศึกษา: เป็นการกล่าวว่าการวิจัยหรือการศึกษาในเรื่องนี้ใช้รูปแบบใด มีการอธิบายและวิเคราะห์วิธีการวิจัยหรือการศึกษา โดยให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
 - 5.6) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ: เป็นกล่าวถึงว่าผลของการเสนอผลงานในเรื่องนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ใดและในด้านใด
- 6) วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโจทย์การศึกษา โดยอ้างถึงหลักการ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานที่ศึกษา
- 7) ผลการศึกษา เป็นการกล่าวและวิเคราะห์ถึงปัญหาที่ต้องการศึกษา โดยใช้ทฤษฎีหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ เพื่อศึกษาถึงความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตลอดจนรายงานผลการเรียนอย่างเป็นลำดับ ชัดเจน และได้ใจความ
- 8) อภิปรายผล เป็นการประเมินผลการวิจัย เพื่อให้เหตุผลยืนยันว่าผลการวิจัยที่ได้มาเชื่อถือถูกต้อง เป็นจริง

9) สรุปผลและข้อเสนอแนะ เป็นการกล่าวให้เห็นว่าผลการศึกษาดตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และกล่าวถึงข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ควรมีประเด็นคำถามเพื่อเป็นแนวทางสานต่อการศึกษาต่อไป

10) บรรณานุกรมและรายการอ้างอิง รายการอ้างอิงและบรรณานุกรมเป็นการแสดงแหล่งที่มาของข้อมูลเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลในบทความ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านในการติดตามและตรวจสอบแหล่งที่มาได้ โดยใช้รูปแบบตามที่วารสารกำหนด

4.2 บทความวิชาการ

1) ชื่อเรื่อง ชื่อเรื่องให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2) ชื่อผู้เขียนบทความ ชื่อผู้เขียนบทความให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และให้มีรายการอ้างอิง (APA Style) ระบุตำแหน่งทางวิชาการ ชื่อและที่อยู่สถาบันที่สังกัดของผู้เสนอผลงาน

3) บทคัดย่อ เป็นการกล่าวถึงเนื้อความที่ศึกษาทั้งเรื่องโดยย่อ ซึ่งเริ่มจากจุดมุ่งหมายของการศึกษา ตลอดจนผลการศึกษาและบทสรุปของการศึกษา โดยให้มีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

4) คำสำคัญ คำที่ถูกระบุขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของเนื้อหาสารสนเทศ โดยมาจากคำที่ปรากฏในบทความ ซึ่งจะระบุไว้ท้ายบทคัดย่อ ให้มีคำสำคัญภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และไม่ควรมีคำสำคัญเกิน 5 คำ

5) บทนำ เป็นการกล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ตลอดจนเหตุผลอันนำมาสู่การศึกษาในเรื่องนี้ รวมถึงข้อมูลเชิงวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

6) เนื้อหา เป็นการกล่าวถึงเนื้อหาที่ทำการศึกษาอย่างเป็นลำดับ ชัดเจน และได้ใจความ

7) สรุปผลและข้อเสนอแนะ เป็นการกล่าวให้เห็นว่าผลการศึกษาดตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และในกรณีที่มิข้อเสนอแนะ ให้กล่าวถึงข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

8) บรรณานุกรมและรายการอ้างอิง รายการอ้างอิงและบรรณานุกรมเป็นการแสดงแหล่งที่มาของข้อมูลเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลในบทความ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านในการติดตามและตรวจสอบแหล่งที่มาได้ โดยใช้รูปแบบตามที่วารสารกำหนด

4.3 บทวิจารณ์หนังสือ

1) ชื่อผู้วิจารณ์ ชื่อผู้วิจารณ์ให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และให้มีรายการอ้างอิง (APA Style) ระบุตำแหน่งทางวิชาการ ชื่อและที่อยู่สถาบันที่สังกัดของผู้วิจารณ์

2) ชื่อหนังสือที่วิจารณ์ ให้วิจารณ์หนังสือเป็นภาษาไทย

3) บทวิจารณ์หนังสือ เป็นการกล่าวถึงข้อดีและข้อบกพร่องของเรื่องที่วิจารณ์ โดยชี้ให้เห็นจุดเด่นและจุดด้อยอย่างได้ใจความ พร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขให้ดีขึ้น โดยการวิจารณ์หนังสือต้องเป็น การวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์

4) บรรณานุกรมและรายการอ้างอิง รายการอ้างอิงและบรรณานุกรมเป็นการแสดงแหล่งที่มาของข้อมูลเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลในบทความ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านในการติดตามและตรวจสอบแหล่งที่มาได้ โดยใช้รูปแบบตามที่วารสารกำหนด

รูปแบบการอ้างอิง (APA Style ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6)

หนังสือ ผู้แต่ง 1 คน

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุล/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุล,/ปีที่พิมพ์)
ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2548)	(ไพฑูรย์ สินลารัตน์,2548)
สกุล/(ปีที่พิมพ์)	(สกุล,/ปี)
Knepper (2007)	(Knepper, 2007)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ/สกุล./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
อุมา สุคนธมาน. (2526). <i>การประถมศึกษา</i> . กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ	
สกุล,/อักษรย่อชื่อ./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
Apple, M. W. (2004). <i>Ideology and curriculum</i> (3rd ed.). Boston, MA: Routledge Kegan Paul.	

หนังสือ ผู้แต่ง 2 คน

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุล1/และชื่อ/สกุล2/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุล1/และชื่อ/สกุล2,/ปีที่พิมพ์)
วรรณเพ็ญ อินทร์แก้ว และสมจินดา ชมพูนุท (2557)	(วรรณเพ็ญ อินทร์แก้ว และสมจินดา ชมพูนุท, 2557)
สกุล/and/สกุล/(ปี)	(สกุล/and/สกุล,/ปี)
Bernard and Krupat (1994)	(Smith and Brown, 2009)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ/สกุล1/และชื่อ/สกุล2./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
ปริญานุษ พิบูลสงคราม และจิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2553). <i>ตามรอยพ่อ ชีวิตพอเพียง...สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน</i> (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์	

ตัวอย่างภาษาอังกฤษ
สกุล,/อักษรย่อชื่อ1./&/สกุล,/อักษรย่อชื่อ2./(ปีพิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)/สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
Certo S. C., & Peter, J. P. (1991). <i>Strategic management: Concept and applications</i> . New York, NY: McGraw - Hill.

หนังสือ ผู้แต่ง 3 คน

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุล1/ชื่อ/สกุล2/และชื่อ/สกุล3/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุล1/ชื่อ/สกุล2/และชื่อ/สกุล3,/ปีที่พิมพ์)
กาญจนา แก้วเทพ, กิตติ กันภัย, และริชาต สถาปิตานนท์ (2557)	(กาญจนา แก้วเทพ, กิตติ กันภัย, และริชาต สถาปิตานนท์, 2557)
สกุล/สกุล&/สกุล/(ปี)	(สกุล/and/สกุล,/ปี)
Aronson, Wilson, & Akert (1994)	(Aronson, Wilson, & Akert, 1994)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ/สกุล1/ชื่อ/สกุล2/และชื่อ/สกุล3/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)/สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์. กาญจนา แก้วเทพ, กิตติ กันภัย, และริชาต สถาปิตานนท์. (2557). <i>มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่</i> . กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์.	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ	
สกุล,/อักษรย่อชื่อ./&/สกุล,/อักษรย่อชื่อ./&/สกุล,/ชื่อ/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)/สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์. Aronson, E., Wilson, T.D., & Akert, R.M. (1999). <i>Social psychology</i> (3 rd ed.). New York: Longman.	

หนังสือ ผู้แต่ง มากกว่า 3 - 7 คน

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุล1/และคณะ/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุล1/และคณะ,/ปีที่พิมพ์)
กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2557)	(กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2557)
สกุล และคณะ/(ปี)	(สกุล/และคณะ/ปี)
Aronson et al. (1994)	(Aronson et al. 1994)

การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ/สกุล1/ชื่อ/สกุล2/ชื่อ/สกุล3/ชื่อ/สกุล4/ชื่อ/สกุล5/ชื่อ/สกุล6/และชื่อ/สกุล7./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
ศิริพร พงษ์โกคา, บุญศรี กิติโชติพาณิชย์, สุดประนอม สมันตเวคิน, อรุณช ชาญปรีชา, สุภาพร เลิศกวินอนันต์, และอุษา วงศ์พินิจ. (2557). <i>การส่งเสริมสุขภาพมารดา-ทารกในครรภ์และการป้องกัน การคลอดก่อนกำหนด</i> . กรุงเทพฯ: บางกอกบล๊อค.	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ	
สกุล,/อักษรย่อชื่อ1./สกุล,/อักษรย่อชื่อ2./สกุล,/อักษรย่อชื่อ3./สกุล,/อักษรย่อชื่อ4./สกุล,/อักษรย่อชื่อ5./สกุล,/อักษรย่อชื่อ6./&/สกุล,/ชื่อ7./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
Craig, A. M., Graham, W. A., Kagan, D. M., Ozment, S., & Turner, F. M. (2008). <i>International history of the twentieth century and beyond</i> (2nd ed.). London; New York: Routledge.	

หนังสือ ผู้แต่ง 8 คนขึ้นไป

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุล1/และคณะ/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุล1/และคณะ,/ปีที่พิมพ์)
กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2557)	(กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2557)
สกุล และคณะ/(ปี)	(สกุล/และคณะ/ปี)
Aronson et al. (1994)	(Aronson et al. 1994)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ/สกุล1/ชื่อ/สกุล2/ชื่อ/สกุล3/ชื่อ/สกุล4/ชื่อ/สกุล5/ชื่อ/สกุล6.../ผู้แต่งคนสุดท้าย./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
ธีรภาพ โลหิตกุล, ศรัณย์ บุญประเสริฐ, อัมพร จิรัฐติก, ทรงยศ กมลทวิกุล, ปารวี ไพบูลย์ นเครศ ธีระคำศรี ...ศรัณย์ ทองปาน. (2555). <i>ท่องแดนอาเซียน</i> , กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ	
สกุล,/อักษรย่อชื่อ1./สกุล,/อักษรย่อชื่อ2./สกุล,/อักษรย่อชื่อ3./สกุล,/อักษรย่อชื่อ4./สกุล,/อักษรย่อชื่อ5./สกุล,/อักษรย่อชื่อ6./.../สกุล,/ชื่อคนสุดท้าย./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
Holland, D., Nonini, D. M., Lutz, C., Bartlett, L., McGlathery, M. F., Guldbrandsen, T. C., ...Murillo, M.G. (2007). <i>Local democracy under siege: Activism, public interests, and private politics</i> . New York: New York University Press.	

บทความบรรณาธิการและผู้รวบรวม

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลบรรณาธิการ/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุลบรรณาธิการ,/ปีที่พิมพ์)
ทิตนา แคมมณี (2557)	(ทิตนา แคมมณี, 2557)ข
ทิตนา แคมมณี และสร้อยสน สกลรัตน์ (2557)	(ทิตนา แคมมณี และสร้อยสน สกลรัตน์ (2557)
สกุลบรรณาธิการ/(ปี)	(สกุลบรรณาธิการ/ปี)
Pianta (1994)	(Pianta 1994)
Pianta and Rimm-Kaufman (1994)	(Pianta & Rimm-Kaufman, 1994)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ/สกุลบรรณาธิการ./(บ.ก.)/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(ครั้งที่พิมพ์)/สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
ทิตนา แคมมณี (บ.ก.). (2561). แบบแผนและเครื่องมือการวิจัยทางการศึกษา.กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ	
สกุล,อักษรย่อชื่อ/(Ed. หรือ Eds.)/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(ครั้งที่พิมพ์)/สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
Chambers, P., & Waitookiat, N. (Eds.). (2017). Khaki capital: The politiceconomy of the military in Southeast Asia. Thailand: NIAS Press.	
หมายเหตุ: กรณีมีบรรณาธิการคนเดียวในเอกสารภาษาต่างประเทศ ให้ใช้ตัวย่อว่า (Ed.) แต่ถ้ามีบรรณาธิการหลายคนให้ใช้ตัวย่อว่า (Eds.)	

ผู้แต่งที่เป็นนิติบุคคล

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อเต็มของหน่วยงาน/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อเต็มของหน่วยงาน,/ปีที่พิมพ์)
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย (2548)	(มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย,2548)
ชื่อเต็มของหน่วยงาน/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อเต็มของหน่วยงาน,/ปี)
Loei Rajabhat University (2022)	(Loei Rajabhat University, 2022)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อเต็มของหน่วยงาน/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)/สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. (2565). คู่มือการทำวิทยานิพนธ์ (พิมพ์ครั้งที่ 3). เลย: เมืองเลยการพิมพ์.	

ตัวอย่างภาษาอังกฤษ
ชื่อเต็มของหน่วยงาน./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
Chulalongkorn University. Faculty of Education. (1998), <i>Chulalongkorn education review</i> . Bangkok: Faculty of Education Chulalongkorn University.
หมายเหตุ: ให้ลงรายการโดยเรียงลำดับจากหน่วยงานใหญ่ ไปหน่วยงานย่อย

บทความในหนังสือ

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุลผู้แต่ง,/ปีที่พิมพ์)
ไพฑูริย์ สินลารัตน์ (2548)	(ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2548)
สกุลผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)	(สกุลผู้แต่ง,/ปี)
Knepper (2007)	(Knepper, 2007)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ/สกุลผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน/ชื่อ/สกลบรรณาธิการ/(บ.ก.)./ชื่อหนังสือ/(เลขหน้า)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2540). การวิจัยอนาคตแบบ EDFR. ใน ทิศนา ขัมมณี และ สร้อยสน สกลรัตน์ (บ.ก.), <i>แบบแผนและเครื่องมือการวิจัยทางการศึกษา</i> (1-18). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ	
สกุล,/อักษรย่อชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน/ตัวย่อชื่อ/สกุล/(Ed. หรือ Eds.)./ชื่อหนังสือ/(เลขหน้า)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
Pianta, R. C., Rimm-Kaufman, S. E., & Cox, M. J. (1999). Introduction: An ecological approach to kindergarten transition. In R. C. Pianta & M. J. Cox (Eds.), <i>The transition to kindergarten</i> (pp. 3-12). Baltimore, MD: Paul Brookes.	

วิทยานิพนธ์เป็นรูปเล่ม

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุลผู้แต่ง,/ปีที่พิมพ์)
ไพฑูริย์ สินลารัตน์ (2548)	(ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2548)
สกุลผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)	(สกุลผู้แต่ง,/ปีที่พิมพ์)
Knepper (2007)	(Knepper, 2007)

การอ้างอิงท้ายบทความ (References)
ตัวอย่างภาษาไทย
ชื่อ//สกุลผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อวิทยานิพนธ์/(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต หรือวิทยานิพนธ์ ปริญญา ดุขฎฐบัณฑิต)/สถานที่พิมพ์:ชื่อสาขาวิชาหรือภาควิชา/คณะ/ชื่อมหาวิทยาลัย.
มนต์ชัย มั่นวสิน. (2552). แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน: การบริหารกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดนครปฐม (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ
สกุล,/อักษรย่อชื่อผู้แต่ง/ชื่อวิทยานิพนธ์/(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต หรือวิทยานิพนธ์ ปริญญา ดุขฎฐบัณฑิต)/ชื่อสาขาวิชาหรือภาควิชา/คณะ/ชื่อมหาวิทยาลัย.
Sukharomana, R. (1998). Willingness to pay for water quality improving: Difference between contingent valuation and averting expenditure model (PH.D. Dissertation). University of Nebraska Lincoln.

วิทยานิพนธ์ฐานข้อมูลออนไลน์

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุลผู้แต่ง,/ปีที่พิมพ์)
ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2548)	(ไพฑูรย์ สีนลารัตน์,2548)
สกุลผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)	(สกุลผู้แต่ง,/ปีที่พิมพ์)
Knepper (2007)	(Knepper, 2007)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ//สกุลผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อวิทยานิพนธ์/(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต หรือวิทยานิพนธ์ ปริญญา ดุขฎฐบัณฑิต)/สถานที่พิมพ์:ชื่อสาขาวิชาหรือภาควิชา/คณะ/ชื่อมหาวิทยาลัย./สืบค้นจาก http://www.xxx	
มนต์ชัย มั่นวสิน. (2552). แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน: การบริหารกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดนครปฐม (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. สืบค้นจาก https://so01.tci- thaijo.org/index.php/husolru/	

ตัวอย่างภาษาอังกฤษ
สกุล,/อักษรย่อชื่อผู้แต่ง./ชื่อวิทยานิพนธ์/(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต หรือวิทยานิพนธ์ ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต)/ชื่อสาขาวิชาหรือภาควิชา/คณะ/ชื่อมหาวิทยาลัย./สืบค้นจาก http://www.xxx
Heggelund, C. R. (2017). Sequencing democracy in Myanmar: A success story? (master's thesis), Oslo: University of Oslo Norway. Retrieved from https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/57605/THESIS- FINAL- PDF.pdf?sequence=1&isAllowed=y

วารสารแบบเล่ม

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลผู้เขียนบทความ/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุลผู้เขียนบทความ,/ปีที่พิมพ์)
ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2548)	(ไพฑูรย์ สีนลรัตน์,2548)
สกุลผู้เขียนบทความ/(ปีที่พิมพ์)	(สกุลผู้เขียนบทความ,/ปีที่พิมพ์)
Knepper (2007)	(Knepper, 2007)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ//สกุลผู้วิจัย./ (ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ/ชื่อวารสาร,/เลขของปีที่(เลขของฉบับที่),/เลขหน้า.	
มานะ สีนธวงษานนท์. (2549). ปัจจัยส่งเสริมการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียนในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารศึกษาศาสตร์, 18(2), 115-116.	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ	
สกุล,/อักษรย่อชื่อ./ (ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ/ชื่อวารสาร,/เลขของปีที่(เลขของฉบับที่),/เลขหน้า.	
Chawla, L. (1994). Editor's note. <i>Children's Environment</i> , 2(11), 3.	

รายงานวิจัย

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลผู้วิจัย/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุลผู้วิจัย./ปีที่พิมพ์)
ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2548)	(ไพฑูรย์ สีนลรัตน์,2548)
สกุลผู้วิจัย/(ปีที่พิมพ์)	(สกุลผู้วิจัย,/ปีที่พิมพ์)
Knepper (2007)	(Knepper, 2007)

การอ้างอิงท้ายบทความ (References)
ตัวอย่างภาษาไทย
ชื่อ/สกุลผู้วิจัย./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(รายงานการวิจัย)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
วิเชียร อินทะสี. (2546). ผลกระทบจากความปรองดองระหว่างเกาหลีเหนือกับเกาหลีใต้ต่อ ความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออก (รายงานผลการวิจัย). ปทุมธานี: สถาบันเอเชีย ตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ
สกุล,/อักษรย่อชื่อ./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(รายงานการวิจัย)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
Jirapanthong, W. (2010). <i>Development of selection model to support higher education (undergraduate programs) using data mining technique</i> (Research report). Bangkok: Dhurakij Pundit University.

หนังสือพิมพ์

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลผู้เขียน/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุลผู้เขียน./ปีที่พิมพ์)
ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2548)	(ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2548)
สกุลผู้เขียน/(ปีที่พิมพ์)	(สกุลผู้เขียน./ปีที่พิมพ์)
Knepper (2007)	(Knepper, 2007)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ//สกุลผู้เขียน./ (ปี./วัน/เดือน)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า.	
กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา. (2548, 13 ธันวาคม). แผนพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานอุดมศึกษาในช่วงระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2549-2553). มติชนรายวัน, 6.	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ	
สกุล,/อักษรย่อชื่อผู้เขียน./ (ปี./วัน/เดือน)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./ปีที่(ฉบับที่)./เลขหน้า.	
Nisen, M. (2020, 7 February), Why coronavirus scares pharma. Bangkok Post, p. 8.	

หนังสือพิมพ์ออนไลน์

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลผู้เขียน/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุลผู้เขียน./ปีที่พิมพ์)
จิตวา กลิ่นสุนทร (2563)	(จิตวา กลิ่นสุนทร, 2563)
สกุลผู้เขียน/(ปีที่พิมพ์)	(สกุลผู้เขียน./ปีที่พิมพ์)
Seelye (2012)	(Seelye, 2012)

การอ้างอิงท้ายบทความ (References)
ตัวอย่างภาษาไทย
ชื่อ//สกุลผู้เขียน./ (ปี./วัน/เดือน)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./สืบค้นจาก/แหล่งที่อยู่ของไฟล์ (LRU) จิตา กลิ่นสุนทร. (2563, 31 มกราคม), หน้าพระลาน ผู้มีคุณูปการต่อการศึกษาศิลปะและ ศิลปะร่วมสมัยในบ้านเรา, มติชนสุดสัปดาห์, สืบค้นจาก http://www.matichonelibrary.com/news/site/index?NewsSearch
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ
สกุล,/อักษรย่อชื่อผู้เขียน./ (ปี./วัน/เดือน)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./สืบค้นจาก/แหล่งที่อยู่ของไฟล์ (LRU) Seelye, K. Q. (2012, 3 December). Spate of harsh weather in New England shifts sentiment on trees. <i>The New York Times</i> . Retrieved from https://www.nytimes.com/2012/12/04/us/storms-topple-new-england-trees-and-raise-fears.html

เว็บไซต์ Website

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลผู้เขียน./ (ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุลผู้เขียน./,ปีที่พิมพ์)
กรมทรัพย์สินทางปัญญา (2557)	(กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 255)
สกุลผู้เขียน./ (ปีที่พิมพ์)	(สกุลผู้เขียน./,ปีที่พิมพ์)
Seelye (2012)	(Seelye, 2012)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ/สกุลผู้เขียน./ (ปีที่เผยแพร่)./ชื่อบทความ./สืบค้นเมื่อ...จาก/URL	
กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2557). แผนยุทธศาสตร์ทรัพย์สินทางปัญญา พ.ศ. 2556 – 2559. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2566 จาก http://www.ipthailand.go.th/ipthailand/index.php?option=com_content&task=view&id=2084&Itemid=183	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ	
สกุล,/อักษรย่อชื่อผู้เขียน./ (ปีที่เผยแพร่)./ชื่อบทความ./Retrieved from/URL	
University of Wisconsin System. (1985). <i>Patent policy (G34)</i> . Retrieved from http://www.uwsa.edu/fadmin/gapp/gapp34.htm	

การสัมภาษณ์

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลผู้สัมภาษณ์/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุลผู้สัมภาษณ์./ปีที่พิมพ์)
จิตวา กลิ่นสุนทร (2563)	(จิตวา กลิ่นสุนทร, 2563)
สกุลผู้สัมภาษณ์/(ปีที่พิมพ์)	(สกุลผู้สัมภาษณ์./ปีที่พิมพ์)
Seelye (2012)	(Seelye, 2012)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ/สกุลผู้สัมภาษณ์./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทสัมภาษณ์ [ชื่อผู้สัมภาษณ์, ผู้สัมภาษณ์]. ชื่อเรื่อง, ปีที่ ฉบับที่) เลขหน้า	
มณฑล สงวนเสริมศรี. (2549). อธิการบดีสนทนา [สิริพร จันทร์บรรจง, ผู้สัมภาษณ์]. ข่าวสาร ม.นเรศวร , 5(62) 4	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ	
สกุล./อักษรย่อผู้สัมภาษณ์./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทสัมภาษณ์ [ชื่อผู้สัมภาษณ์, ผู้สัมภาษณ์]. ชื่อเรื่อง, ปีที่ ฉบับที่) เลขหน้า	
Chumsai, S., & Sirisumphan, K. (1985). Viewpoints: Thailand or Siam [Interviewed by the editor]. Asiaweek, 11(17), 62.	

เอกสารการประชุมวิชาการ

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)	(ชื่อ/สกุลผู้แต่ง./ปีที่พิมพ์)
จิตวา กลิ่นสุนทร (2563)	(จิตวา กลิ่นสุนทร, 2563)
สกุลผู้สัมภาษณ์/(ปีที่พิมพ์)	(สกุลผู้สัมภาษณ์./ปีที่พิมพ์)
Krongtaew et al. (2010)	(Krongtaew et al., 2012)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อ/สกุลผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความหรือชื่อเรื่องของบท./ใน ชื่อบรรณาธิการ (บ.ก.)./ชื่อการประชุม/(น. เลขหน้า), สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.	
ชัยพล มงคลิก. (2552). การประยุกต์ใช้กระบวนการลำดับขั้นเชิงวิเคราะห์ในการจัด ตารางการผลิตแบบพหุเกณฑ์: กรณีศึกษาโรงงานอุตสาหกรรมผลิตยา, ใน การประชุมวิชาการการบริหารและการจัดการ ครั้งที่ 5 (น. 46). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.	

ตัวอย่างภาษาอังกฤษ
สกุล,/อักษรย่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความหรือชื่อเรื่องของบท./ใน ชื่อบรรณานุกรม (บ.ก.)/ชื่อการประชุม/(น. เลขหน้า), สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.
Krongtaew, C., Messner, K., Hinterstoisser, B., & Fackler, K. (2010). Lignocellulosic structural changes after physico-chemical pretreatment monitored by near infrared spectroscopy. In S. Saranwong, S. Kasemsumran, W. Thanapase, & P. Williams (Eds.), Near infrared spectroscopy: Proceedings of the 14th International conference (pp. 193-198), West Sussex, UK: IMP.

คำสั่ง ประกาศ หนังสือสั่งการ

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
หน่วยงานเจ้าของเอกสาร/(2566)	(หน่วยงานเจ้าของเอกสาร,/2566)
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย (2566)	(มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2566)
Narathiwat Province (2020)	(Narathiwat Province, 2020)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
หน่วยงานเจ้าของเอกสาร (ปี, วันที่ เดือน)/ชื่อคำสั่งหรือชื่อประกาศ, เลขที่เอกสาร (ถ้ามี).	
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. (2566, 10 มกราคม). ประกาศมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เรื่อง กำหนดปฏิทินการศึกษา ประจำปีการศึกษา 2565.	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ	
หน่วยงานเจ้าของเอกสาร (ปี, วันที่ เดือน)/ชื่อคำสั่งหรือชื่อประกาศ, เลขที่เอกสาร (ถ้ามี).	
Narathiwat Province. (2020, 26 March). Order No. NT 0038.1/V 138.	

ราชกิจจานุเบกษา

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อกฎหมาย (ปีที่พิมพ์)	(ชื่อกฎหมาย,/ปีที่พิมพ์)
ระเบียบศาลรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยการงบประมาณ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2565 (2565)	(ระเบียบศาลรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยการงบประมาณ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2565, 2565)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
ชื่อกฎหมาย (ปีที่พิมพ์, วันที่ เดือน)/ราชกิจจานุเบกษา/เล่มที่/ตอนที่ ,/หน้า (ระบุเลขหน้า).	
ระเบียบศาลรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยการงบประมาณ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2565 (2565, 8 กันยายน) ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 139 ตอนที่ 155 ก, หน้า 1.	

การอ้างอิงเอกสารτυιυุมι (อ้างอิงใน)

ในกรณีที่เป็นกรอ้างอิงงานที่ถูกอ้างอิงอยู่ในงานเขียนอื่น และประสงค์จะอ้างอิงงานนั้นด้วย ให้ใส่ข้อความว่า อ้างถึงใน ชื่อผู้แต่งงานเขียนแหล่งที่ 2 ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค และปีพิมพ์ สำหรับภาษาอังกฤษ as cited in secondary source author, year และผลรายละเอียดขอเอกสารτυιυุมι ในอ้างอิงท้ายบทความ

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชัยอนันต์ สมุทวณิช (อ้างอิงใน พนม คลีฉายา, 2542)	(ชัยอนันต์ สมุทวณิช อ้างอิงใน พนม คลีฉายา, 2542)
Allport's diary (as cited in Nicholson, 2003)	(Allport's diary as cited in Nicholson, 2003)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย	
วิโรจน์ สารรัตน์. (2556). <i>กระบวนการค้นคว้าใหม่ทางการศึกษา: กรณีที่คณะต่อการศึกษาศตวรรษที่ 21</i> . กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท	
Stone, R. J. (2013). <i>Managing human resources</i> (4 th ed.). Milton, Australia: Wiley.	

เอกสารไม่ปรากฏปีที่พิมพ์/ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์/ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)	
หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ชื่อ/สกุลผู้แต่ง/(ม.ป.ป.)	(ชื่อ/สกุลผู้แต่ง,/ม.ป.ป.)
ประสานพร มณฑลธรรม (ม.ป.ป.)	(ประสานพร มณฑลธรรม, ม.ป.ป.)
Sewell (n.d.)	(Sewell, n.d.)
การอ้างอิงท้ายบทความ (References)	
ตัวอย่างภาษาไทย ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์	
ชื่อ/สกุลผู้แต่ง. (ม.ป.ป.)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)/สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.	
ประสานพร มณฑลธรรม. (ม.ป.ป.). <i>หนังสือเล่มบางของสาวร่างเพรียว</i> , กรุงเทพฯ: เค็ลดีไท.	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์	
Sewell, A. (n.d.). <i>Black beauty</i> . Bridlington: Priory.	
ตัวอย่างภาษาไทย ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์และสำนักพิมพ์	
ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)/ ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)/ม.ป.ท./ม.ป.พ.	
ชาญชัย อาจินสมาจาร. (2540). ศัพท์การเมือง. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.	
ตัวอย่างภาษาอังกฤษ ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์และสำนักพิมพ์	
ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)/N.P:/n.p.	

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
Journal of Humanities and Social Loei Rajabhat University

แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อรับพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

วุฒิการศึกษาชั้นสูงสุด.....ตำแหน่งวิชาการ (ถ้ามี).....

สถานะผู้ส่งบทความ

☐ อาจารย์/นักวิจัย ☐ บุคคลทั่วไป ตำแหน่ง.....สังกัด.....

☐ นิสิต/นักศึกษา ชื่อปริญญา.....

หน่วยงาน

ขอส่ง ☐ บทความวิชาการ ☐ บทความวิจัย ☐ บทความวิจารณ์หนังสือ
☐ อื่นๆ(ระบุ).....

สาขาของบทความ.....

ชื่อบทความ (ไทย).....

(อังกฤษ).....

ชื่อผู้เขียนร่วม 1.

2.

3.

ที่อยู่ติดต่อได้สะดวก บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ซอย..... ถนน.....

ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

เบอร์โทรศัพท์ที่สามารถติดต่อไป.....

E-mail :

Facebook : Line :

สิ่งที่ส่งมาด้วย : ☐ ไฟล์ Microsoft ☐ ไฟล์ PDF ☐ CD ☐ อื่นๆ(ระบุ).....

/ข้าพเจ้าขอรับรอง...

ข้าพเจ้าขอรับรองบทความที่เสนอตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ดังนี้

1. บทความที่เสนอตีพิมพ์ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารใดๆ มาก่อน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2. บทความที่เสนอตีพิมพ์ไม่ได้อยู่ระหว่างการนำเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารใดๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

3. เนื้อหาของบทความ ทั้งข้อความ รูปภาพ ทั้งหมดที่ปรากฏขอรับรองว่าเป็นผลงานของข้าพเจ้า ในกรณีที่มีการอ้างอิงผลงานจากผู้อื่น ข้าพเจ้าได้ดำเนินการตามจรรยาบรรณทางการวิจัยทุกประการ กรณีมีการละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

4. ข้าพเจ้ายอมรับเงื่อนไขการพิจารณาบทความ และยินยอมปรับแก้บทความตามคำแนะนำของ

ผู้ทรงคุณวุฒิหรือตามที่กองบรรณาธิการเห็นสมควร

5. ข้าพเจ้าขอมอบลิขสิทธิ์บทความที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ให้แก่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ลงนามผู้เขียนคนที่ 1

(.....)

วันที่

ลงนามผู้เขียนคนที่ 2

(.....)

วันที่

หมายเหตุ: โปรดระบุชื่อทุนวิจัย (ถ้ามี)

สำหรับเจ้าหน้าที่

เอกสารประกอบการพิจารณาบทความ

☐ บทความ 3 ชุด (2 ชุดไม่มีชื่อผู้เขียนและหน่วยงาน และ 1 ชุดมีข้อมูลครบ)

☐ แบบฟอร์มส่งบทความเพื่อเผยแพร่ 1 ชุด

รับบทความจากผู้เขียน วันที่..... ผู้รับ.....

กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

234 ถนนเลย - เชียงคาน ตำบลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเลย 42000

โทร.0-4283-5230 ต่อ 55501

<https://www.tci-thaijo.org/journals/husolru>

E-mail : Huso@lru.ac.th